

40

ÅR AV SOLIDARITET

ARBETARRÖRELSENS INTERNATIONELLA ARBETE

FYRA DECENNIER AV ARBETE FÖR DEMOKRATI,
MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, RÄTTVISA OCH FRED

**OLOF PALME
INTERNATIONAL
CENTER**

Innehållsförteckning

FÖRORD – ATT INSPIRERAS AV HISTORIEN OCH UTVECKLAS FÖR FRAMTIDEN

Anna Sundström, generalsekreterare
Sidan 5

PALMECENTRET HAR EN ROLL ATT SPELA – BÅDE UTE I VÄRLDEN OCH HÄR HEMMA

En intervju med Ingvar Carlsson och Lena Hjelm-Wallén
Sidan 7

NYA UTMANINGAR FÖR SVERIGE OCH ARBETARRÖRELSEN AIC – ARBETARRÖRELSENS INTERNATIONELLA CENTRUM – DE FÖRSTA ÅREN

Bengt Sæve-Söderbergh, kanslichef 1978–1986
Sidan 14

MUREN OCH TWIN TOWERS HADE ÄNNU INTE FALLIT

Margareta Grape, kanslichef 1986–1993
Sidan 40

OLOF PALMES INTERNATIONELLA CENTER ETABLERAS

Sven-Eric Söder, kanslichef 1994–1997
Sidan 57

GLOBALISERINGEN I CENTRUM

En intervju med Carl Tham, generalsekreterare 1999–2002
Sidan 79

ARBETE FÖR FRED, FOLKRÄTT OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER PRÄGLADE VÅRT ARBETE

En intervju med Thomas Hammarberg, generalsekreterare 2002–2005
Sidan 86

DE ENDA SOM VINNER PÅ ATT VI SLÅSS ÅR DE SOM INTE VILL HA FRED

Viola Furubjelke, generalsekreterare 2006–2008
Sidan 94

VÄRLDEN HAR BLIVIT BÄTTRE OCH SÄMRE

Jens Orback, generalsekreterare 2008–2016
Sidan 123

VI SKA INTE VARA EN DAGSLÄNDA

En intervju med Wanja Lundby-Wedin
Sidan 144

40 år av Solidaritet – en antologi om arbetarrörelsens internationella arbete

Redaktörer: Jesper Bengtsson och Berith Andersson Alphonse

Copyright 2018 Olof Palmes Internationella Center

Första upplagan

Grafisk form och omslag: Per-Erik Sundström

Omslagsfoto: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Tryck: Bantorget Grafiska AB

ISBN: 978-91-86317-13-3

Att inspireras av historien och utvecklas för framtiden

FÖRORD AV ANNA SUNDSTRÖM, NUVARANDE GENERALSEKRETERARE

Det sägs att det var Tage Erlander som myntade uttrycket om att framrutan alltid ska vara större än backspeglarna. Nu är det en liknelse som används flitigt av allt från politiker till livsstilscoacher som vill få oss att höja blicken mot framtiden, att sluta titta bakåt eller alltför nostalgiskt minnas den tid som flytt. Men att lyssna till erfarenheter och klokskap från personer som gått före ger ofta ovärderliga insikter. Och att dokumentera vår historia glöms inte sällan bort eftersom vardagens utmaningar ständigt kräver vår uppmärksamhet.

Jag vill därför tacka Bengt Säve-Söderbergh som med initiativet till den här boken låter oss kasta en blick i backspeglarna. Genom egna texter eller intervjuer har vi gett ett antal personer som varit centrala för utvecklingen av Arbetarrörelsens Internationella Centrum och sedermera Olof Palmes Internationella Center möjlighet att dela med sig av sina berättelser. Det är inget försök att ge en fullständig historieberskrivning och det finns självklart många andra som varit viktiga för de båda organisationernas verksamhet genom åren. Men förhoppningen är att teckna en bild av det omfattande solidaritetsarbete som bedrivits genom först AIC och sedan Palme-centret under de fyrtio år som gått sedan bildandet 1978.

För är det något som slår mig när jag läser är det just omfattningen på engagemanget. SSU- och S-kvinnoklubbar, fackföreningsledare och partistyrelseledamöter, det internationella solidaritetsarbetet har omfattat många, många medlemmar inom arbetarrörelsen. Men också hur arbetets relevans fortsätter att öka. Vi lever i en tid med växande ojämlikhet

och ett ökande antal konflikter driver allt fler människor på flykt. Den demokratiska utvecklingen i världen går baklänges, i land efter land begränsas möjligheten att verka för organisationer i det civila samhället och en ny generation av auktoritära ledare ger medvind för extrema nationalistiska rörelser

Behovet av demokratiska och folkliga motkrafter är större i dag än någonsin tidigare i den moderna historien. Olof Palmes Internationella Center, med våra medlemsorganisationer och alla de partnerorganisationer som vi samarbetar med i världen, är en sådan motkraft. Men vi behöver bli starkare.

Ett drygt år har gått sedan jag tillträdde som generalsekreterare för Palmecentret. Genom en tät dialog med medlemsorganisationerna är min ambition att föra verksamheten än närmare dem och deras medlemmar. Kännedom om centret måste öka om vi vill få engagemanget för internationell solidaritet att växa och kunna locka fler, inte minst på lokalplanet, att stödja vårt arbete. Under det här första året har vi därför stärkt Palmecentrets kapacitet att kommunicera och opinionsbilda. Vi har också ökat kapaciteten att samla in pengar, också det nödvändigt om vår verksamhet ska fortsätta att utvecklas. Tillsammans ska vi höja ambitionen för arbetarrörelsens internationella solidaritetsarbete. Läs gärna mer om vårt arbete och hur du kan bidra på www.palmecenter.se.

Men först kastar vi en blick i backspegeln och minns hur det en gång började!

”Palmecentret har en roll att spela – både ute i världen och här hemma”

EN INTERVJU MED INGVAR CARLSSON OCH LENA HJELM-WALLÉN

TEXT: JESPER BENGSSON

– I ett skede under 1990-talet och en tid därefter kände vi att demokratin hade medvind. Nu är det inte längre självklart och det måste vara den viktigaste uppgiften för Palmecentret att vara med i den kampen.

Det säger Ingvar Carlsson, som under åren 2001–2003 var ordförande för Olof Palmes Internationella Center. Jag träffar honom tillsammans med Lena Hjelm-Wallén, som var ordförande 2004–2013.

Vi möts i Anna Lindh-rummet på Sveavägen 68 i Stockholm, där Palmecentret har sina lokaler. En bild av Anna Lindh hänger på väggen och det känns logiskt att föra ett samtal om Palmecentret i just det här rummet. Som socialdemokrat och utrikesminister var Anna Lindh starkt inspirerad av Olof Palmes gärning.

– Att verka och arbeta i Olof Palmes anda har alltid varit centralt för Palmecentret, säger Ingvar Carlsson. Men det kan man inte göra genom att skriva ett regelverk eller någon slags handbok. Det handlar istället om att alla som arbetar på centret och de som sitter i styrelsen utgår ifrån Palme och har med sig att man verkar i hans efterföljd. När jag är ute och reser för Palmecentret ska jag tänka på att Palme sitter där och lyssnar och att han var noga med moralen. Demokratin och de mänskliga rättigheterna ska stå i centrum, och man ska vara sparsam, så mycket som möjligt av medlen ska gå till verksamheten.

Lena Hjelm-Wallén betonar att Palme fortfarande är ett känt namn ute i världen.

– Det har Palmecentret förstås stor nytta av när man reser ut i världen, men det förpliktigar också. Dessutom är det viktigt att arbeta både internationellt och här hemma. Olof Palme var mycket noga med att det skulle finnas ett internationellt engagemang i Sverige och i svensk arbetarrörelse, från de största städerna till de minsta byarna. När han var i andra delar av världen kunde han ofta tala om att han varit i Arvidsjaur eller någon annan plats i Sverige och träffat en grupp som engagerade sig i den eller den internationella frågan. Det fanns en enorm styrka i det. Det förmedlade en insikt om att engagemanget för demokrati och mänskliga rättigheter alltid måste byggas från lokalplanet och uppåt.

Ibland sägs det i debatten att det internationella politiska engagemanget var större förr i tiden. Under Vietnamkriget eller i kampen mot upprustning på 1970- och 1980-talen. Men varken Ingvar Carlsson eller Lena Hjelm-Wallén känner igen sig i den beskrivningen.

– Nej, det var inte bättre förr, säger Ingvar Carlsson. För det första är det uppenbart att unga människor i dag kan mycket mer om internationella frågor och miljö och hållbarhet än vad vi kunde när vi startade. Det märks även i deras engagemang. Däremot tror jag att vi inom arbetarrörelsen kan få kontakt med de ungdomarna på ett helt annat sätt eftersom vi har Palmecentret. Vi har den verksamheten att erbjuda de som är intresserade av internationella frågor. Mona Sahlin brukar ibland säga att hon inte gick med i socialdemokratin när hon engagerade sig i SSU, hon gick med i Olof Palme. Jag tror att det skulle kunna gälla för ganska många av dagens ungdomar också.

Lena Hjelm-Wallén hakar på:

– Jag tror att det där stämmer. Olof Palme är ett levande begrepp och många unga som får frågan om sina politiska förebilder nämner just Palme. Men jag vill också betona att många av dem som bär upp det internationella engagemanget runt om i landet, de som driver projekten, är äldre parti- och fackföreningsaktiva. Det handlar ofta om tid. De som gått i pension har praktiska möjligheter att ta ett stort ansvar.

– Sant, man ska inte glömma bort oss äldre, säger Ingvar

med ett skratt. Sedan tillägger han:

– Jag tror också att du hittar många äldre bland de som ger bidrag till Solidaritetsfonden, men de äldre får ofta styrka och energi från de yngre som också är med i verksamheten.

Ingvar Carlsson var ordförande 2001–2003, därefter tog Lena Hjelm-Wallén över. Hon satt på posten till 2013. Under dessa år växte Palmecentrets verksamhet, med fler projekt i ett större antal länder. Palmecentret fanns i Sydafrika, Palestina, östra Europa, på Västra Balkan och i Asien. Ingvar Carlsson menar att bredden i verksamheten är en styrka.

– Det jag själv var mest stolt över var att vi hade kraften att vara på så många platser i världen. Bredden var imponerande. Vare sig du var engagerad i något afrikanskt land eller i östra Europa eller någon annan del av världen kunde du hitta motiv för att stötta och engagera dig i Palmecentrets verksamhet. Våra medarbetare stack ut i världen med små medel i ryggen men skapade otroligt viktiga kontakter.

Carlssons tid som ordförande var också perioden då östra Europa på allvar öppnade sig efter åren i skuggan av Berlinmuren. Det ledde till en rad nya projekt för Palmecentret. Med några få undantag har socialdemokratin och arbetarrörelsen dock haft svårt att etablera sig i länderna i det forna östblocket.

– Vi underskattade den skada som kommunismen hade gjort. De hade ryckt upp demokratin med rötterna, om det någonsin funnits någon demokrati. Men Palmecentrets verksamhet kan ha satt spår ändå, även om det inte syns i stödet för socialdemokratin eller den fackliga organisationsgraden. Det handlade ju om att bygga upp organisatorisk förmåga, demokratiutveckling och om att stötta demokratiska krafter.

Detta är också något Lena Hjelm-Wallén betonar genom hela samtalet; betydelsen av att lära sig organisation, att driva verksamheter, folkrörelser.

– Centrets projekt har ofta handlat om väldigt praktiska saker, som hur man sköter räkenskaperna, skriver program, gör en valkampanj eller hur man organiserar sig.

Hon berättar om ett besök i Filippinerna, där det socialdemokratiska partiet Akbayan hade och har ett omfattande ut-

byte med Palmecentret och svensk socialdemokrati.

– Det var en upplevelse att se hur de i sin organisation hade lärt sig väldigt mycket av Sverige, med Folkets Hus, en fackföreringsrörelse i nära samarbete med partiet och en stor vikt vid folkbildning.

En fråga som båda arbetat med, liksom alla Palmecentrets generalsekreterare genom åren, har varit Palestinafrågan.

– Under min tid som ordförande försökte vi bland annat få till ett samtal mellan Fatah och Hamas, men det var väldigt känsligt och svårt, både där nere och i den svenska debatten, säger Lena Hjelm-Wallén.

Ingvar Carlsson fyller i.

– Palmecentret och tidigare AIC har ofta använts för att föra samtal eller finnas med i sammanhang där det av olika skäl varit känsligt för partiet att engagera sig. Det hände under min tid, bland annat i relation till Kina, men också i upptakten till Irakkriget, där partiet bedömde att det inte skulle medverka i en stor demonstration mot kriget eftersom det fanns andra organisationer i demonstrationen som man inte ville förknippas med. Då valde istället Palmecentret att vara med. Thomas Hammarberg och jag bedömde att vi måste synas där, i dessa stora manifestationer mot kriget, och jag tror att det var väldigt bra för partiet att vi gjorde det valet. Det gjorde att de som gick i demonstrationen kände att arbetarrörelsen var med. Förr kunde ABF spela ungefär samma roll. Jag minns en gång under oppositionsåren mellan 1976 och 1982 när jag, Sten Andersson och Olof Palme reste till Sovjetunionen. Partiet kunde inte göra det besöket och därför reste vi dit som representanter för ABF. Ibland behöver man ha en dialog, för att skaffa sig information, och det kan vara bra om den förs under radarn.

– Men, tillägger Ingvar Carlsson, detta måste förstås göras med omdöme och försiktighet.

Lena Hjelm-Wallén har liknande erfarenheter.

– Det borde vara självklart att man kan föra samtal även med de man inte delar värderingar med, och det kan vara mycket viktigt att få in kunskap om sådana grupper och organisationer runt om i världen. När det svänger i ett land

måste man förstå vad som händer.

Man pratar om att den internationella miljön är mer svår-
läst och kaotisk i dag jämfört med under det kalla kriget eller när USA hade en totalt dominerande ställning i världen. Men varken Ingvar Carlsson eller Lena Hjelm-Wallén tror att det har inneburit någon nackdel för de organisationer som vill arbeta med folkrörelse- och demokratibistånd.

– Jag tror inte det. Inte utifrån den aspekten. Det fanns betydligt fler saker som var känsliga och svåra att närma sig under kalla kriget, framför allt om man ville närma sig ett område eller en fråga på något annat sätt än det som passade in i kalla krigets logik, säger Lena. I dag är det mer öppet och man kan verka i alla delar av världen. Men det är klart att det också finns en frustration över att världen inte blev som vi hoppades under 1990-talet när det kändes som om demokratin och respekten för mänskliga rättigheter var på väg åt rätt håll, och nu går det åt fel håll.

– Det är svårt att jämföra, tillägger Ingvar Carlsson, men det man med säkerhet kan säga är att Palmecentret behövs i båda lägena.

– Ja, exakt så. Det man gör genom Palmecentret, att stärka organisationsförmågan och bildningen så att fler kan ta situationen i egna händer, det finns kvar även om det under en period går åt fel håll i ett land.

Den kraftigt ökade verksamheten inom Palmecentret har också inneburit en växande budget. Samtidigt har det gjort att en större andel av centrets pengar kommer från statliga medel, och en mindre del från bidrag och gåvor. Både Lena Hjelm-Wallén och Ingvar Carlsson betonar vikten av att samla in pengar. Det ökar engagemanget och visar konkret vad centret arbetar med. Men de ser inget stort problem med den förskjutning som skett under de senaste åren.

– Många projekt måste ju samla in till den egna insatsen, säger Lena. Jag menar dessutom att det är helt avgörande att organisationer som Palmecentret är med i den samlade svenska biståndsverksamheten. Dels av opinionsskäl. Biståndet behöver aktörer som vet hur biståndet fungerar och som kan bilda opinion för det. Dels av kontrollskäl. För staten är bi-

ståndet något som pågår långt bort, och då är det viktigt att det finns människor runt om i samhället som vet hur biståndet fungerar och kan vara kritiska granskare av det som sker för att man vet hur det är. Alltså inte bara det slentrianmässiga gnället som kan komma då och då, utan människor som ser det goda med biståndet och som på basplanet kan bedöma om pengarna går till det de är avsedda för.

– Här är det också spännande att knyta an till Olof Palme igen, tillägger Ingvar Carlsson. Han var i högsta grad delaktig i att bygga upp det svenska biståndet, först genom Nämnden för internationellt bistånd, NIB, och sedan Sida. Han agiterade för statligt bistånd, och han var dessutom drivande för att grunda AIC som senare blev Palmecentret. Det är historien. Det har alltid funnits ett samspel mellan ideellt insamlade medel, som står för en mindre del men som har en rejäl kvalitetsstämpel och skapar stort engagemang, och de pengar som skattebetalarna bidrar med, men som arbetarrörelsen inspire-
rade till och byggde upp. Det intressanta är att Palme som person var en av huvudaktörerna på båda sidorna.

Jag ställer frågan om Palmecentrets framtid. Vad är viktigast att arbeta med under de kommande åren? De svarar båda att arbetet för demokrati är helt avgörande. Högerpopulismens framgångar och allt mer auktoritära, eller semidemokratiska regimer runt om i världen har gjort Palmecentrets verksamhet viktigare än någonsin. Men går det att engagera människor för något så abstrakt som ”demokratiutveckling”? Är inte engagemang ofta rotat i mer konkreta projekt eller länder?

– Det ena utesluter inte det andra, kommenterar Lena Hjelm-Wallén. Ta till exempel systugor i Palestina, som vi hade under en tid. Där var det många som sade, vad är detta, ska vi verkligen hålla på med det? Men det var ju ett sätt att få samman kvinnorna att göra något praktiskt, och med en bra ledare på plats leder det till att man också pratar om att organisera sig, att komma samman och prata om gemensamma problem. Projektet heter kanske systuga, men det innehåller så mycket mer.

De upprepar också den roll som Palmecentret har på hemmaplan.

– En viktig sak är att ungdomar som är internationellt intresserade kan hitta en väg in i arbetarrörelsen genom Palmecentrets verksamhet, säger Ingvar Carlsson. Vi lever i en värld där gränserna inte spelar samma roll som förr, och många unga är engagerade i globala och internationella frågor. Palmecentret ska vara en kanal för det engagemanget.

Nya utmaningar för Sverige och arbetarrörelsen AIC – Arbetarrörelsens Internationella Centrum – de första åren

BENGT SÄVE-SÖDERBERGH
KANSLICHEF 1978–1986

Sverige i mitten av 1970-talet. En tid då varken internet eller mobiltelefoner fanns och för den som ville kontakta någon gällde brev, telefon eller direkta samtal. Samtidigt växte kunskaperna om omvärlden snabbt.

Sverige hade gjort enorma framsteg under 1900-talet. Vi hade sluppit att bli angripna i de två världskrigen. Valfärdspolitiken hade förändrat Sverige och skapat trygghet och medborgerliga rättigheter för i stort sett alla medborgare. Den svenska exportindustrin, som efter krigsslutet på 1940-talet hade haft konkurrensfördelar gentemot de länder som varit med i kriget, hade utvecklats vidare och legat i täten i fråga om tekniska innovationer. Detta gällde såväl basindustrierna som de mer tekniskt avancerade tillverkningsföretagen.

Kunde något hota denna långa period av reformer och framsteg?

Oljekrisen 1973 var en föraning om att nya krafter ville vara med och bestämma över världsekonomin. De oljeproducerande länderna slog sig samman och höjde priserna dramatiskt. De hävdade att de genom FN ville åstadkomma vad de kallade en ny ekonomisk världsordning.

1976 var det val i Sverige. Läget var annorlunda än vi hade vant oss vid. Kärnkraften dominerade debatten, men under flera år hade det även kommit varningssignaler om tillståndet

i våra basindustrier. Järnverken, stålindustrin och varven stod inför stora och nya problem och tvingades varsla. Handlade det om konjunkturer eller var det mer långsiktiga förändringar, nya konkurrenter? För första gången sedan 1928 förlorade socialdemokraterna regeringsmakten.

Med Olof Palme hade den svenska utrikespolitiken förändrats och blivit mer aktiv. Världen slutade inte längre i Texas eller Italien. Den tredje världen blev en viktig del av detta och tidigare koloniserade länders kamp för självständighet fick ofta aktivt svenskt stöd. Sverige sökte en egen aktiv profil i världspolitik, som dominerats av det kalla kriget. FN blev för oss en allt viktigare organisation och arena. Svenskt bistånd utvecklades på tio år från en blygsam internationell roll till att bli omfattande och ambitiöst.

De gyllene åren för svensk industri hade medfört brist på arbetskraft och därför en ganska omfattande invandring, med regler efter industrins behov och med LO:s godkännande. Som nation blev vi lite mer uppblandade med andra kulturer och vanor, dock mest från andra delar av Europa: Finland, Grekland och Jugoslavien. Men 1973 hände något. General Augusto Pinochet i Chile hade med USA:s stöd genomfört en sällsynt blodig och våldsam militärkupp och störtat den folkvalde presidenten Salvador Allende. Tusentals människor med sympatier till vänster blev arresterade, mördade eller satta i fängelse. Händelserna grep oss och omfattande solidaritetsaktioner drogs igång. Närmare 50 000 chilenska flyktingar tog sig till Sverige och fick uppehållstillstånd. De blev med tiden en del av ett delvis nytt Sverige. Chile lades till raden av länder som behövde solidaritet. Och många svenskar ställde upp, inte minst inom arbetarrörelsen.

Det fanns både en tradition och en beredvillighet i vårt land, kanske allra främst inom arbetarrörelsen, att vara med och ta ansvar när människor hamnade i nöd eller drabbades av politiskt förtryck. Många mindes fortfarande de svenska frivilliginsatserna i Spanien i kampen mot Francos fascism och de flyktingar som kom till oss under andra världskriget. En del, som Bruno Kreisky och Willy Brandt, reste hem igen efter kriget, medan andra blev kvar resten av sina liv.

Det kalla kriget drabbade inte bara de två supermakterna själva. De flesta av jordens länder blev på ett eller annat sätt pjäser i det globala spelet om krig och fred. Till och med apartheidpolitiken i Sydafrika blev för supermakterna mest en fråga om vad de kallade öst eller väst. I Sverige väckte den ett brett engagemang i sakfrågan, ett engagemang som kom att pågå i decennier.

1967 drabbades Grekland av en militärkupp. Författningen sattes ur spel och brutalitet, tortyr och förföljelse drabbade dem som stod upp för demokratin. Arbetarrörelsen bildade en Greklandskommitté vars syfte var att ge stöd till dem som drabbats liksom att arbeta för återupprättande av demokratin.

Kriget i Vietnam och de andra länderna i det som benämndes Indokina upprörde en stor del av befolkningen, inte minst i USA men också i hög grad i Sverige. De Förenade FNL-grupperna, med brett stöd, bland annat av olika kommunistiska grupperingar i Sverige, vann en hel ungdomsgeneration, den som kallades 1968-generationen. Socialdemokratin, som inte ville bli hopblandad vare sig med de gamla kommunisterna eller med maoisterna, valde att etablera en egen Indokina-kommitté parallellt med den socialdemokratiska regeringens arbete för att vara med och stoppa kriget.

I Portugal genomfördes 1974 en militärkupp, denna gång i reaktion mot det sedan 1920-talet rådande fasciststyret och med ambitionen att skapa demokrati. Olof Palme och regeringen ville på alla sätt stödja portugiserna i detta arbete, inte minst för att se till att Socialistpartiet skulle få rimliga möjligheter att hävda sig. Just stöd till att bygga upp detta parti var dock inte en uppgift för den svenska regeringen, den föll på Socialdemokraterna som parti. Eftersom Portugal ligger inom rimligt avstånd kunde man skapa bredare partikontakter än tidigare och det beslutades för första gången att man skulle etablera direkt samarbete mellan olika partidistrikt. Om jag inte minns fel kopplades Lissabon ihop med Stockholm, Porto med Göteborg och Madeira med Gotland. Detta experiment utvecklades med stor entusiasm, många personkontakter skapades och säkert bidrog det till att Portugal efter en period av ren maktkamp kunde utvecklas till en fungerande demokrati.

Samtidigt avled general Franco i Spanien 1975. Vad skulle

komma därefter i ett land som i fyrtio år lidit under hans diktatur? Glädjande nog tog kung Juan Carlos initiativ för att stödja kampen för demokrati. Felipe Gonzales var den unge socialistledaren som hittills tvingats vistas i exil och besökt Sverige flera gånger. En särskild kommitté inom den svenska arbetarrörelsen fick i uppgift att hjälpa till. Många minns hur Olof Palme fick stora tidningsrubriker 1975 när han i anslutning till Socialdemokraternas partikongress gick ut på gator och torg med en insamlingsbössa till förmån för de spanska socialisterna.

Varför en ny organisation?

Jag har här gett en bred bild av utvecklingen under det sena 1960- och tidiga 1970-talet för att beskriva hur arbetarrörelsen stod inför två delvis nya utvecklingstendenser, som krävde nya organisatoriska insatser. De nya hoten mot vår industri äventyrade jobben och ställde högre krav på utvecklingsförmåga och vi måste bli bättre på att förstå vårt omvärldsberoende och hitta nya vägar för politiskt handlande.

Samtidigt krävdes det en beredskap att agera, vare sig det handlade om en kris eller något positivt i utvecklingen i vår omvärld. Det räckte inte längre med vad en regering kunde göra. Det handlade även om partier och andra folkrörelser och deras möjligheter att utveckla demokratin och engagera sig internationellt, ibland i konflikt med kommunister eller med högerkrafter. Och det måste vara möjligt att agera snabbt och konkret, inte bara med tal och pressmeddelanden.

Att varje gång det hände något dramatiskt i ett land vara tvungen att etablera en ny stödkommitté hade nästan varje gång tagit alltför lång tid och därmed inte inneburit den samordning av insatser och resurser som var nödvändig, speciellt som man ofta hade mycket små resurser att tillgå.

Detta glapp mellan den nya verkligheten och vår organisation bekymrade Olof Palme, ständig förkämpe för länders självbestämmanderätt och demokrati, liksom socialdemokraternas partisekreterare Sten Andersson och Rune Molin i LO:s ledning. Dessa två kontaktade Bo Toresson, som då var

ABF:s studierektor samt Lars Marcus, som tillhörde ledningen i Kooperativa Förbundet. Skulle de kunna skapa en organisation som kunde ta itu med en del av de nya utmaningarna? De drog igång en serie seminarier och andra konsultationer och bad en del personer att skriva diskussionsinlägg.

När jag sitter och bläddrar i papper på Arbetarrörelsens Arkiv för att få hjälp att minnas stöter jag på mängder av positiva kommentarer om själva idén att sjösätta en ny organisation. Dessa konsultationer riktade sig främst till fackförbund och partiets sidoorganisationer. Det visade sig att det fanns en beredskap inom rörelsen att överväga något nytt, att rusta sig bättre inför de utmaningar som de internationella frågorna ställde oss inför.

Hösten 1977 var man redo att gå vidare. En styrelse etablerades med företrädare på högsta nivå från grundarorganisationerna: Olof Palme blev dess ordförande och från SAP utsågs därtill Gertrud Sigurdson och Sten Andersson. Från LO utsågs ordföranden Gunnar Nilsson, Metallordföranden Bert Lundin och Rune Molin. KF företrädades av dess ordförande Hans Alsén samt Lars Marcus. Bo Toresson representerade ABF.

Olof Palme uttryckte utmaningen med följande ord:

”En värld i fred förutsätter internationellt samarbete. För att vårt internationella arbete ska vara trovärdigt måste det vara förankrat i ett engagemang här hemma. Här är solidaritetskampanjer, studieverksamhet och personliga kontakter över gränserna viktiga inslag. Genom AIC kommer vi nu kunna samordna och förstärka arbetarrörelsens internationella solidaritetsarbete.”

Styrelsen utsåg ett arbetsutskott bestående av Rune Molin, Sten Andersson, Lars Marcus och Bo Toresson. Sedan detta skett blev jag en dag inbjuden till en lunch med dessa herrar. Jag arbetade vid den tiden på LO, efter att tidigare i flera år ha varit på UD och Sida. Nu erbjöds jag att bli AIC:s förste chef, och det tog inte lång tid för mig att tacka ja. Uppgiften bestod vid det här laget nästan uteslutande av möjligheter, men den innebar också att plöja ny mark, vilket sällan går att göra utan att stöta på motstånd. ”Så här har vi inte gjort för-

ut”, skulle många säga. ”Men det är just därför vi ska göra det”, brukade jag svara.

Styrelsen avstod från att i början anvisa direkta mål för arbetet. Man visste att det skulle kräva tid att bli operativ. Däremot formulerades den nya organisationens uppgifter i sju punkter, stora som små.

1. Dokumentation och forskning
2. Information, konferenser och seminarier
3. Insamlings- och kampanjorganisation
4. Biståndsverksamhet
5. Studieresor i Sverige och i utlandet
6. Gemensamma remisser
7. Kontakter med myndigheter och organisationer

I den första årsbudgeten fanns pengar för fyra anställda. Tanken var att en gradvis uppbyggnad skulle äga rum och med fler medlemsorganisationer skulle mer pengar finnas tillgängliga för verksamhet och personal.

För att, åtminstone inledningsvis, göra det möjligt för oss som var de första anställda att fokusera på de egentliga arbetsuppgifterna, gjordes ett arrangemang där vi var formellt anställda av ABF men löd under AIC:s styrelse. På motsvarande sätt ordnade LO med att vi fick använda deras telefonväxel liksom kontorslokaler, först på Upplandsgatan 3 och senare, när vi blivit fler, på Barnhusgatan 16. Det sparade oss mycket tid att vi på det viset slapp bygga upp dessa funktioner på egen hand.

Nu kör vi igång

Den 1 mars 1978 drog vi igång den egentliga verksamheten. Då hade jag haft nöjet att rekrytera två skickliga medarbetare. Den ena var Margareta Grape, som hade stor kunskap om Latinamerika och var aktiv i vad som då hette Broderskapsrörelsen. Latinamerika kom också att bli det första område där AIC skapade en mer permanent referensgrupp. Den andra medarbetaren var Lena Axberg, en kontorist som kom från

LO och som tidigare arbetat i regeringskansliet.

Den första uppgiften var att arrangera möten med vart och ett av LO:s då 25 fackförbund och partiets sidoorganisationer, dels för att få deras syn på vad de ansåg att AIC med sitt breda mandat skulle fokusera arbetet på, dels för att försöka få dem att söka medlemskap i den nya organisationen. Detta krävde självklart huvuddelen av våra ansträngningar och pågick i olika faser under hela det kommande året. Och det var viktigt att det var väl förberett. De flesta av dessa organisationer var snabba med att välkomna AIC och anslöt sig för att också betala en årlig medlemsavgift. Efter ett år var alla de som inbjudits att bli medlemmar med på tåget.

Inom arbetarrörelsen fanns det uppenbarligen en stor efterfrågan på och beredskap för mer kunskap och ett stärkt internationellt samarbete, både av solidaritetsskäl och för att lära sig mer för att kunna forma politiska och fackliga ståndpunkter i den nya tid vi levde i. När jag gräver i mängden av brev och andra papper från den tiden slås jag av hur många olika sorters förslag som restes på de möten vi höll med medlemsorganisationer och de som var på väg att bli det. Kunde AIC engagera sig för den eller den organisationen i det eller det landet? Kunde vi se till att människor som reser på semester utomlands får information om politik och fackliga villkor i det aktuella landet?

Vid den tiden saknade många inom arbetarrörelsen kunskaper i främmande språk. De behövde stöd med tolkning och översättningar. Från min tid på UD visste jag att arbetarrörelsens speciella krav inte stod högst på angelägenhetslistan, men vi fick Svenska Institutet att avsätta pengar för detta, mycket tack vare dess dåvarande chef Göran Löfdahl, som förstod vad vi var ute efter.

Den andra utmaningen var att prioritera bland alla de tänkbara uppgifter som styrelsen hade formulerat och de frågor som rests under alla olika samtal. Vi var medvetna om att flera av dessa krävde ordentligt förberedelsearbete innan resultat skulle kunna uppvisas. Ett arkiv, som skulle fungera som en slags bank för våra medlemmar, måste byggas upp metodiskt och med sakkunskap. Hur kunde vi på olika sätt knyta till oss personer att rådfråga och be om tjänster?

Att förbereda och söka skapa en gemensam solidaritetsfond för hela arbetarrörelsen fanns högt på vår dagordning. Skulle det lyckas krävdes många tidskrävande samtal och andra former av konsultationer för att resultatet både skulle kunna accepteras av alla berörda och fungera väl.

Samtidigt hade jag redan under min tid på LO blivit involverad i ett stort projekt som handlade om de nya industriländerna i Asien, de som kanske var på väg att hota eller till och med slå ut våra järn- och stålverk liksom varvsindustrin. Dessa frågor var av stort intresse även för det nya AIC. Thorbjörn Fälldin, som övertagit regeringsuppdraget 1976, ville, liksom socialdemokraterna, i det längsta betrakta denna nya kris som temporär och orsakad av konjunkturnedgång. Man prövade under en tid vad man kallade överbrygningspolitik innan man insåg att dessa problem inte var temporära.

LO ville utveckla en mer heltäckande politik för framtiden och inte falla in i krav på protektionism, som man lätt gjorde i till exempel USA. En stor facklig delegation, i vilken jag deltog, avreste till Asien och gjorde ordentliga studier och analyser av läget och framtiden. AIC fick uppgiften att organisera seminarier inför och efter resan. Gemensamt skrevs förslag till en ny politik plus en rapportbok som kallades "Facket och de nya industriländerna." Bland många olika rekommendationer fanns en om att betydligt mer aktivt stödja facklig verksamhet i de nya industriländerna. Detta skapade stora uppgifter för det nybildade LO-TCO:s biståndsnämnd liksom idéer för AIC:s framtid.

I FN hade de nya oljeproducerande staterna tidigare under 1970-talet lanserat idén om en ny ekonomisk världsordning, kanske mest för att försvara sin kartellbildning med stora prishöjningar men officiellt med storvulna fraser om stora förbättringar för tredje världen. Detta initiativ inspirerade bland andra arbetarrörelsen att se över sin politik. Jag var sekreterare i partiets arbetsgrupp och vi producerade en rapport till partikongressen 1978 med titeln "Arbetarrörelsen och en rättvisa världsordning" som hanterade frågorna mer från ett klassperspektiv än det diplomatspråk som hittills präglade den internationella debatten. Det föll sedan delvis på det nya AIC

att ordna debatter om detta i olika delar av landet.

Det jag nu beskrivit var verksamheter där det nybildade AIC ”hakade på” sådant som hände i andra delar av arbetarrörelsen. Vi insåg tidigt att det skulle ta ganska lång tid att bereda det som skulle bli AIC:s egna aktiviteter. Vore det möjligt att nu göra något som snabbt satte oss på den mer publika kartan?

Sveriges fotbollslandslag hade kvalificerat sig till VM 1978. Sedan lång tid tillbaka var det bestämt att det skulle äga rum i Argentina. 1976 hade landet tagits över av militären, som införde en brutal militärdiktatur. Parlament och domstolar stängdes, partier och fackföreningar förbjöds. Juntan skulle med alla medel jaga och krossa ”alla subversiva och terroristiska.” Allt fler rapporter nådde omvärlden om hur människor försvann och dödades. Det handlade om många tusen personer. Fotbolls-VM skulle användas av militären som en del i deras propaganda.

Under vintern och våren 1978 pågick en allt livligare debatt i Sverige om fotbollslandslaget skulle bojkotta VM. Det fanns naturligtvis röster i Argentina som var för en bojkott, men fotbollsintresset är enormt i detta land och det var inte frågan om bojkott som dominerade diskussionen i värdlandet. Vi kände att det måste finnas ett annat sätt att hantera detta dilemma. Varför inte bjuda in hela landslaget till några seminarier där man talar om politiken i Argentina och samtidigt diskuterar det knepiga och kontroversiella ämnet idrott och politik? Vi fann dock att idén var kontroversiell för delar av landslagets ledning.

Landslaget var vid den här tiden dominerat av spelare från Malmö FF. Hela åtta man i truppen kom från denna klubb, som under många årtionden letts av den legendariske Erik Persson. Erik Persson hade varit djupt engagerad för socialdemokraterna, varit god vän med Per-Albin Hansson och hade på sin 80-årsdag 1978 tilldelats Branting-medaljen av Olof Palme. Flera av spelarna från Malmö var fostrade i Erik Perssons anda och vid informella kontakter välkomnade de varmt idén om våra seminarier. På så vis blev hela idén godkänd av spelartruppen. Två spännande eftermiddagar ägnades åt att

sprida kunskap om de två ämnen vi hade identifierat. Journalister ville gärna vara med men vi föredrog att deltagarna i landslagstruppen skulle kunna få prata öppet utan att bli citerade i media. I stället bjöds journalister in till ett eget seminarium. Det hela fick stor publicitet, inte bara på sportsidorna.

Det var fint att notera att de två fotbollsspelarna Roland och Roy Andersson efter hemkomsten från Argentina var ute på en föreläsningsturné där de berättade om fotboll, men i lika hög grad om den grymma diktaturen och dess offer. Vi kunde tacka journalisten Olle Svenning, själv med bakgrund i Malmö FF, både för att han öppnade dörrar och höll ett initierat anförande.

Året efter arrangerades de olympiska spelen i Moskva. Kalla kriget var mer tillspetsat än tidigare. Sovjet reagerades av ett antal mycket gamla gubbar med Brezjnev i spetsen. Reagan var i antågande som USA:s president med hårda knytnävar riktade mot Moskva.

USA beslöt att bojkotta spelen. President Jimmy Carter fattade beslutet som reaktion på Sovjets invasion av Afghanistan och lyckades få en stor del av västvärldens länder med på att avstå. Sverige valde att delta, men i och med bojkotten uppstod ett politiskt dilemma för de svenska deltagarna. I linje med vår insats i samband med fotbolls-VM två år tidigare beslöt vi denna gång att producera en skrift med titeln ”Moskva OS – idrott och politik” som delades ut till varje svensk deltagare i olympiaden. Det var ju inte praktiskt möjligt att ha seminarier eftersom de fanns på olika platser före resan till Sovjetunionen. Våra inlägg i idrottsvärlden fick beröm men naturligtvis också en viss kritik, något som egentligen bara ökade intresset.

Vi blev tidigt kontaktade av både ANC från Sydafrika och SWAPO från Namibia. Det skulle bli inledningen till ett omfattande samarbete. Personligen kände jag många av de ledande personerna sedan mina år på UD under tidigt 1970-tal. Samarbetet med ANC inleddes mycket diskret med att vi hjälpte till att producera kassetter i många tusen exemplar. Innehållet i kassetten inleddes med fin sydafrikansk jazz och följdes av ANC-ledaren Oliver Tambos budskap till medlem-

mar och anhängare. På snillrika vägar smugglades de in i Sydafrika. Om någon blev ertappad med en sådan kassett var tanken att spela upp början. Jazz var faktiskt inte förbjudet av apartheidregimen. Denna insats upprepades senare under en följd av år.

Under de senare åren på 1970-talet pågick det förhandlingar i FN om att organisera val i Namibia, något som USA:s president Carter var positiv till. I början av 1979 fanns en viss optimism om att detta skulle lyckas. I Namibia saknade det politiska partiet SWAPO självklart helt erfarenheter av hur fria val ska gå till. Vi fick en förfrågan om att organisera en utbildning om fria val liksom om hur SWAPO kunde bedriva valrörelse. Ett mycket spännande uppdrag till vilket rekryterades tre mycket erfarna personer som varit djupt involverade i många valrörelser för socialdemokraterna. Sören Thunell, Rolf Theorin och Tor Lindmark reste med mig till Lusaka i Zambia där SWAPO hade sitt huvudkontor.

En dryg veckas gnuggning, produktion av valmaterial och genomgång av vedertagna regler och principer för demokratiska val följdes av att en större SWAPO-delegation gjorde ett besök i Sverige under det svenska valet i september 1979. Vi hade turen att inledningsvis kunna finansiera dessa insatser med pengar från LO:s Södra Afrika-kampanj, ett tema de valt för att fira sitt 80-årsjubileum. Så långt såg det mesta lovande ut, men snart därefter blev Ronald Reagan vald till USA:s president. Han satte stopp för det hela och valde att samarbeta nära med apartheidregimen i Sydafrika, som sedan länge ockuperat Namibia i strid mot beslut i FN.

I dåvarande Tjeckoslovakien fanns sedan Sovjet slagit ner upproret 1968 en kommunistregim under ledning av Gustav Husak, den som Olof Palme i ett uppmärksammat uttalande benämnt "diktaturens kreatur". Charta 77 skapades 1977 under ledning av Vaclav Havel, den man som efter murens fall skulle komma att ersätta Husak som president. Men nu, under 1979, hade regimen arresterat och inlett åtal mot Havel och alla dem som skrivit under Charta 77. De vädjade till vänner utomlands att skicka observatörer till rättegången.

En ny ambassadör anlände till Stockholm sommaren 1979

för att företräda Husak och hans regimen. Jag råkade stöta på honom, hälsade och förklarade vad AIC var. Eftersom jag företrädde både ett parti, den största fackliga centralorganisationen liksom konsumentkooperationen fick han med sin kommunistiska hjärna för sig att jag sannolikt var en av de mäktigaste personerna i landet. Han passade på att klaga över hur svårt det var att få träffa viktiga personer, speciellt nu när Charta 77 rättegångarna var på gång att starta. Han berättade också att han var förbjuden hemifrån att ta emot personer eller organisationer som ville protestera mot dessa rättegångar. Han visade sig vara okunnig om Sverige och hur organisationen ser ut här.

Han blev intresserad av vidare kontakt och bjöd in mig att träffa honom och de andra på den tjeckiska ambassaden. Något jag tackade ja till men av skäl som jag då inte ville berätta för honom. Några dagar senare infann jag mig på hans ambassad där jag mötte honom och en ansevärd del av hans stab. Vårt samtal började och jag meddelade att jag först ville resa en fråga. Jag ville till ambassadören överlämna ett brev undertecknat av Olof Palme och LO:s ordförande Gunnar Nilsson. Detta brev, åtföljt av ordentligt ifyllda visumansökningar av en lagman i Svea Hovrätt och advokaten Christian Åhlund, bad ambassadören att göra allt i sin makt för att underlätta de två juristernas ansökningar så att de skulle kunna bevista rättegången mot Charta 77.

Ambassadören blev alldeles vit i ansiktet, svettades ymnigt och sade att han inte kunde ta emot detta brev. Efter diverse ordväxlingar sade jag att om han vidhöll denna uppfattning så var det ingen mening med att fortsätta vårt samtal. I foajén på ambassaden väntade en journalist och en fotograf från DN som försökte intervjua ambassadören som samtidigt sökte värja sig mot att bli fotograferad. Dagen efter fanns på första sidan ett foto av en mycket arg ambassadör och en fyllig artikel. Vi kunde självklart inte stoppa deras rättegångar men fick senare beröm av de åtalade tjeckerna för vårt opinionsarbete. Jag tror att denne ambassadör inte blev så långvarig i Sverige.

Den gemensamma solidaritetsfonden

En av våra absolut viktigaste uppgifter det första året var att försöka få igång en gemensam solidaritetsfond för hela arbetarrörelsen. Partiet hade sedan partikongressen 1969 en egen fond och hade därtill använt särskilda konton för varje specifik aktion riktad mot det ena eller andra landet. SSU och Kvinnoförbundet hade också egna fonder. LO däremot hade ingen egen särskild fond men frågan var om de som redan hade en skulle uppfatta AIC:s egen fond som en konkurrent.

Innan den nya fonden kunde lanseras var det viktigt att försäkra sig om att alla kunde vara överens och att hänsyn togs till eventuella tveksamheter. Åtskilliga samtal och konsultationer fördes kring detta, liksom kring hur en styrelse skulle se ut och hur stadga och riktlinjer skulle skrivas. Det tog sin tid, en stor styrelse utsågs och vi lovade att driva den nya fonden så aktivt som möjligt. Vårt mål var att steg för steg öka antalet regelbundna bidragsgivare.

På hösten 1979 var AIC redo att sätta igång.

Ljus över Nicaragua

Under 1978 dök det tidigare nästan okända landet Nicaragua upp i medierna. En ovanligt brutal och girig regim under ledning av familjen Somoza hade med fortlöpande stöd från USA styrt landet sedan 1930-talet. Franklin Roosevelt lär ha sagt om Somoza att "Yes, he is a son-of-a bitch. But he is our son-of-a bitch". Mot slutet av 1970-talet hade Somozas styre skapat en bred motståndsrörelse med ett namn uppkallat efter en legendarisk motståndskämpe med namnet Sandino. Deras kamp väckte stort internationellt intresse och i många länder bildades stödgrupper, så även i Sverige.

I juli 1979 tvingades Somoza att ge upp sin makt och fly landet. Sandinisterna tog över och började formulera en ny politik. De politiska tendenserna inom sandiniströrelsen hade olika syn på vad som behövde göras men var överens om att sätta igång en bred alfabetiseringskampanj. Somoza hade styrt över ett land där de allra flesta var analfabeter.

Vi följde utvecklingen noga och kom fram till att denna kampanj var väl värd att stödja. I november startade vi Arbetarrörelsens Internationella Solidaritetsfond, förkortat I-fonden, med en kampanj kallad "Ljus över Nicaragua". Kampanjrubriken anspelade på devisen "Ljus över landet", som var mottot för ABF när det bildades 1912.

Vi satte som mål att försöka bidra med 50 000 fotogenlampor, något som först uppfattades som egendomligt och väckte frågor. Men det var lätt att förklara med att alfabetiseringskampanjen oftast fick bedrivas på kvällar och att majoriteten av medborgarna saknade tillgång till elektricitet och därmed vanliga lampor.

Kampanjen var den första där vi fick stöd av SIDA enligt huvudregeln för frivilligorganisationers biståndsarbete. För varje insamlad krona sköt SIDA till fyra kronor. Vi utmanade individer och arbetarrörelsens alla grundorganisationer med frågan om hur många fotogenlampor de kunde bidra med. Och vi höll löpande kontroll över hur mycket pengar som strömmade in och hur många fotogenlampor detta representerade. Det hela blev en stor succé och när vi under året därefter summerade resultaten visade det sig att målet 50 000 fotogenlampor hade överskridits med råge. Vi kunde därför komplettera våra bidrag till alfabetiseringen med stora sändningar av papper att användas för bokutgivning eller för att skriva på.

I-fonden hade fått en flygande start och det gällde nu också att få så många personer som möjligt att bidra mer regelbundet. På den punkten förde vi också statistik och kunde regelbundet rapportera både till styrelse och till alla delar av landet hur många regelbundna bidragsgivare som fanns i varje partidistrikt.

Redan tidigt hade I-fonden pengar att stödja flera ändamål. Bland de första var ett stöd till en vid den tiden okänd fackföreningsledare i Brasilien vid namn Lula. Stödet tillkom på förslag av Metall. När Lula många år senare var president och gjorde besök i Sverige bad han särskilt om ett besök på Metall för att tacka för det första utländska stöd han fått, då han stod alldeles i början av sin osannolika väg mot landets presidentpost.

Latinamerika kom att inta en mycket speciell plats i I-fondens verksamhet under de kommande åren. Militärdiktaturer plågade Chile, Brasilien, Argentina och Uruguay, för att inte tala om de mindre länderna i Centralamerika. Det pågick uppror i Guatemala, El Salvador och, som jag berättat, Nicaragua. Det var sorgligt att se hur USA i kalla krigets namn valde att beskydda den ena brutala diktaturen efter den andra, så länge som de förklarade sig vara antikommunister. Detta drabbade tyvärr även i hög grad de partier och rörelser som stod socialdemokratien nära. Framför allt kom det, efter Nicaragua-insatsen, främst att handla om Chile, ett avsnitt som närmare behandlas i ett senare kapitel skrivet av Margareta Grape.

Polen och Solidarność

I det av Sovjetunionen kontrollerade Östeuropa hade vid flera tillfällen förekommit uppror eller i varje fall försök till uppror mot de kommunistiska diktaturerna. Mest känt är Ungern 1956, Tjeckoslovakien 1968 plus ett antal mindre försök i Polen över årtiondena. Sommaren 1980 inleddes en strejk vid skeppsvarvet i Gdansk. Man startade även den fristående fackföreningen Solidarność. I varje fall ville man kalla den en fackförening, men vi kände omedelbart att detta var något utöver de tidigare protesterörelserna.

Vi hade redan tidigare fått information om de nya grupperingar i Polen som var på väg att organisera sig för motstånd. Maria Borowska, som var en mycket aktiv person, hade kommit till Sverige som en av många flyktingar i slutet av 1960-talet och arbetade hårt för socialdemokratiska idéer, bland annat i samarbete med redaktionskommittén för Tiden och dess ordförande Sten Johansson.

Vi beslöt att snabbt sända Charles Kassman till Gdansk. Charles var nyligen rekryterad till AIC som redaktör för den nya AIC-bulletinen, en enkel tidskrift vars huvudsakliga uppgift var att hålla våra intressenter uppdaterade om vad vi arbetade med. Charles var en osedvanligt kunnig och engagerad journalist som kom tillbaka från resan med fyllda

rapporter. Solidarność var i högsta grad intresserat av samarbete. För att minska risken för ett regeringsingripande ville de strikt kalla sig för en facklig organisation och inte "blanda sig i politiken." De var nu i första hand intresserade av ett eget tryckeri. Kunde svensk fackföreningsrörelse hjälpa till?

Grafiska fackförbundet ställde gärna upp och en tryckeriexpert fick i uppgift att med vår hjälp få detta i hamn. Ture Mattsson kom att arbeta heltid med att leverera, hjälpa till att sätta upp tre tryckerier liksom att utbilda polska grafiker. Kassman gjorde flera resor till Polen och kom i nära kontakt med Lech Walesa och andra ledande företrädare för den nya fackföreningen. Solidarność gjorde stora framsteg och dess verksamhet spreds snart över hela Polen.

Under de två första åren hade vi många kontakter med dem. Delegationer i båda riktningar avlöste varandra. Olof Palme, som varmt stödde våra insatser, fick vid några tillfällen kritik för att han höll en förhållandevis låg offentlig profil i denna fråga. Men det gjorde han på polackernas begäran. De ville inte riskera att regimen skulle ingripa och sätta stopp för den nya fackföreningen. Omvärldens intresse ökade med tiden. Kunde detta initiativ vara början till något nytt? Kunde en kommunistisk regim nödgas acceptera vad som nu höll på att utvecklas?

Spänningen växte under hösten 1981, då Solidarność hade kongress och kunde visa upp ett mycket stort stöd bland polackerna. Då hade också den nye påven, som var från Polen, gjort ett besök i landet och mobiliserat enorma folkmassor vid sina framträdanden. Vad skulle hända med detta land, det politiskt mest opålitliga i hela Östeuropa sett med sovjetiska ögon? Skulle Sovjets trupper invadera för att återställa "ordningen" som de gjort i Tjeckoslovakien tretton år tidigare? Så blev det inte. Istället tog general Jaruzelski makten på luciadagen 1981 och förklarade landet i undantagstillstånd. Tusentals fackligt aktiva i Solidarność arresterades och sattes i fängelse. De tryckerier som skänkts av svensk fackföreningsrörelse förstördes och kunde aldrig användas mer.

Olof Palme ringde mig och sade, att från nu behövde han inte längre ligga lågt för nu har regimen brutit mot alla principer för mänskliga rättigheter. Tillsammans med LO:s ordfö-

rande Gunnar Nilsson trädde han fram och förklarade att stödet skulle fortsätta, men i andra former.

För oss var dock frågan vad vi nu kunde göra rent praktiskt. Alla våra kontaktpersoner satt i fängelse och drömmen om fristående tryckerier var krossade. I varje fall för tillfället. I början av 1982 reste jag till Warszawa för att samtala med nya representanter för rörelsen. De hade vetat att risken för arresteringar var stor och därför redan tidigare utsett ersättare.

Polen var på alla sätt i djup kris. Affärerna hade nästan inget att sälja. Det rådde en skriande brist på enkla förnödenheter som tvål och matvaror. Situationen i landet engagerade vid det här laget hela Sverige och många ville hjälpa till. Efter en veckas samtal kom jag hem med tre förslag att föredra för AIC:s styrelse, och i detta fall även för LO:s styrelse. Mina tre punkter var dels att diskret och utan offentlighet stödja det nu underjordiska Solidarność, dels att föreslå våra basorganisationer att "adoptera" familjer till fängslade Solidarność-aktivister. Att hålla kontakt och förse dessa nu hårt pressade familjer med vanliga förnödenheter. Vi lyckades få dåvarande Postverket att ställa upp med gratis frakt. Detta förslag fick ett starkt stöd och resulterade i mer än 800 "adoptioner". Fackklubbar, kvinnoklubbar och enskilda ställde upp. De fick bestämda anvisningar om att i brev inte skriva om det politiska läget utan bara beröra praktiska och vardagliga ting. Allt annat kunde försätta de "adopterade" i svåra situationer. Alla brev lästes säkerligen av censuren. Vi kunde några år senare ge ut en skrift som hette "Breven från Polen" med axplock ur korrespondens och om hur nya vänskaper uppstod.

Det tredje förslaget var en till den breda allmänheten riktad vädjan om att skänka pengar till en kampanj för att kunna ge behövande polacker stöd med enkla basvaror. I många andra fall var detta en uppgift som kunde skötas av Röda Korset eller Rädda Barnen. Men i Polen var båda dessa organisationer i händerna på regimen. Insatsen krävde en samarbetspartner som kunde arbeta öppet. Med vem skulle vi kunna samarbeta i denna mer humanitära aktion, som också fick stöd av SIDA? Mitt förslag var den katolska kyrkan, något som först väckte förundran och sedan åtskilliga frågor, inte minst i LO:s styrelse. Men det godkändes. Sedan dröjde det inte mer än några

dagar innan jag blev uppringd av det katolska biskopsämbetet i Stockholm som ville tacka för förtroendet och bjuda på lunch. Det avböjde jag vänligt men bestämt. Valet av den katolska kyrkan var det enda praktiskt möjliga men inte tänkt som en religiös gest i deras kamp för fler själar i Sverige.

Så inköptes mängder av insamlingsbössor och banderoller. Protestmöten arrangerades i stora delar av Sverige och många miljoner kom till I-fonden. Därtill fick vi för denna humanitära insats stora pengar från SIDA

Samarbetet med Polen fortsatte under åren, såvitt jag vet ända till hösten 1989, då det tidigare osannolika inträffade när kommunistregimen förlorade och Solidarność fick bilda regering.

Vårt stöd till Charta 77 i Tjeckoslovakien fortsatte också till 1989, då kommunistregimen föll även där. I fallet Polen har många polacker senare vittnat om att stödet från Sverige tillsammans med det från Frankrike var det som spelade störst roll. Från många andra håll fick polackerna hålla till godo med anföranden och pressmeddelanden. När den första icke-kommunistiska regeringen trädde till hösten 1989 var Ingvar Carlsson den förste regeringschef som gästade dem. Jag hade äran att få vara med. Glädjen och optimismen var stor.

Sydafrika

Som nämnts tidigare genomförde AIC i början av sin verksamhet några mindre insatser för ANC och motståndet mot apartheid i Sydafrika. Det större samarbetet med ANC sköttes sedan flera år direkt av SIDA. ANC:s problem var dels att organisationen var förbjuden inom landet och att de därför hade att dirigera hela sin verksamhet i exil. Men från slutet av 1970-talet växte nya fackliga och politiska organisationer som svampar ur jorden inne i landet. Regimen tvingades då att erkänna rätten att organisera sig fackligt. Självförtroendet inom oppositionen började åter växa efter att de under 1960-talet nästan blivit krossade. Även om bojkotter och isoleringskampanjer från omvärlden var viktiga var det självklart att den avgörande motståndskampen måste äga rum inne i Sydafrika.

1983 bildade närmare 600 lokala motståndsgupper och fackföreningar paraplyorganisationen UDF, the United Democratic Front. Det var oerhört viktigt att regimen i Sydafrika inte kunde koppla denna nya organisation till ANC. Det hade varit en direkt ursäkt att förbjuda den. Vi hade tidigt kontakt med dem som skapade UDF och när den nya organisationen väl var etablerad i augusti 1983 utvecklades detta närmare. De ville helst få stöd från Sverige via AIC. Först via I-fonden och senare också med åtskilliga summor från SIDA organiserades ett nära samarbete, som varade ända till början av 1990-talet då apartheidregimen blev tvungen att legalisera motståndet och senare se Nelson Mandela bli vald till landets president.

UDF bestod mest av fattiga lokala organisationer som hade mycket lite pengar för sin egen verksamhet och därför ännu knappare resurser för att finansiera den nödvändiga paraplyorganisation som hade att leda motståndskampen i landet. De var i desperat behov av medel för att kunna bjuda ordentligt motstånd. Men hur skulle vi kunna föra över pengar? Apartheidregimen krävde att alla transfereringar över gränsen skulle godkännas av deras myndigheter. Att förse UDF med pengar skulle självklart aldrig få deras godkännande.

I Sydafrika i början av 1980-talet hade motståndet gått så långt att åtskilliga vita personer inte längre såg att det fanns en privilegierad framtid inne i landet. De ville lämna Sydafrika men myndigheterna var inte villiga att låta dem föra ut sina pengar. Då kläcktes en idé som gjorde det möjligt för oss att under resten av 1980-talet föra över sammanlagt omkring 60 miljoner kronor. I en liten bank i Sydafrika fanns anhängare till UDF. De ville vara länken till oss. Diskret meddelade banken till människor som ville lämna Sydafrika och ta sina pengar med sig, att de kunde ordna detta. Dessa personer tog ut sina pengar och överlämnade dem till UDF och dess kassör. AIC satte sedan in motsvarande summa på deras bankkonto i Schweiz.

Under kommande år försökte apartheidregimen förstå hur vi stödde UDF. De lyckades dock aldrig fatta hur vi arbetade. Det visade sig senare att de bidrog vi överförde från Sverige representerade cirka 65 procent av UDF:s hela budget. Så det

vi arbetade med i kampen mot apartheid var inte bara symboliskt. Det var en mycket viktig del i befrielsekampen.

Om detta och mycket annat kring befrielsekampen i södra Afrika har jag skrivit mer utförligt i boken "Vår seger var också er. Sverige och befrielsekampen i södra Afrika", som publicerades 2014.

Jag har i detta kapitel uppehållit mig mycket kring Polen och Sydafrika just för att en stor del av våra utmaningar de första åren handlade om just dessa länder. Rätten till självbestämmande, i det ena fallet ett land som på grund av sitt geografiska läge tvingades in i den sovjetiska sfären i det kalla kriget, i det andra ett folk som drabbats av omänskligt förtryck enbart på grund av sin hudfärg. Trots många uppgifter, speciellt när han var statsminister, ägnade Olof Palme ett enormt intresse och engagemang för båda dessa länders folk och vad AIC försökte uträtta. Jag har svårt att räkna alla de gånger då han ville bli uppdaterad eller ville mana på oss att göra mer.

Polen var politiskt den svagaste länken i Sovjetimperiet och skulle förändring kunna ske var det troligt att det skulle börja i detta land. Så skedde också. Det mod och den offervilja som många polacker visade under 1980-talet gav stark inspiration till de andra länderna som var fångna i det kalla krigets konflikter. I Sydafrika betraktades Olof Palme som en av de största hjältarna i sitt långvariga och aktiva engagemang i kampen mot apartheid. Han såg den sydafrikanska raspolitiken som kanske den grymmaste av förtryck. Att bli evigt dömd för färgen på ens hud, något man var född med och på intet sätt kunde påverka.

Det skulle bära för långt att här räkna upp de olika beslut om stöd som vi arbetade med under perioden fram till hösten 1985, då jag lämnade AIC för att bli statssekreterare på UD. Det var stöd till en rad partier och fackföreningar i olika delar av världen. Allt detta var vi hänvisade till att finansiera från insamlade medel och gåvor från LO och dess förbund. SIDA hade inte mandat att stödja enskilda partier. I några fall, som de mer humanitära insatserna i Polen och alfabetiseringskampanjen i Nicaragua, liksom stödet till arbetet mot apartheid i Sydafrika, kunde SIDA skjuta till pengar. Efter några år var

därför samarbetet med SIDA så omfattande att frågan restes om vi kunde ingå ett ramavtal. Detta skedde 1984.

Många ställde upp

Därför var det glädjande att I-fonden fick ett stort och varmt stöd redan från början. Inte bara för olika kampanjer. Vi ägnade mycket arbete för att få så många som möjligt att bli regelbundna bidragsgivare. Redan ett drygt halvår efter dess bildande fanns fler än 6 000 sådana. Löpande redovisade vi hur de ökade i antal. Partidistrikt ställdes mot partidistrikt i en tävlan om att värva fler.

I början av 1984 visade det sig att Värmland hade relativt sett färre sådana bidragsgivare än övriga distrikt. För att ändra på det tog värmlänningarna själva initiativet till en nationell kampanj. Med en appell med Tage Erlander på omslaget och med texten "Huk er göbber å kärringer. Nu laddar vi öm" riktade de sig till alla partidistrikt med en utmaning om vilket partidistrikt som under 1984 kunde skaffa flest regelbundna givare. Det uppfattades positivt och resultatet blev 4 000 personer. Visserligen vann Västmanland men Värmland kom in som god tvåa.

1985 hade vi fler än 12 000 regelbundna givare som alla fick AIC-bulletinen för att kunna följa I-fondens utveckling. I och med att vi hade regelbunden kontakt med så många engagerade personer funderade vi på om detta kunde utnyttjas för andra aktiviteter. Vi beslöt att förhandla med bokförlag och sedan erbjuda kvalitetsböcker om internationella frågor till rabatterade priser till bidragsgivarna, något som många utnyttjade. Vi hade även stor nytta av affischer av den världsberömda tecknaren och satirikern Ewert Karlsson, signaturen EWK, som han gjorde exklusivt för I-fonden.

Fanns det en röd tråd i de stödsatser vi engagerade oss i? Handlade våra insatser om kampen för demokrati? Vilka former av solidaritetsstöd borde vi arbeta med? Vår långsiktiga viktigaste uppgift i solidaritetsarbetet handlade om demokrati. Under det kalla kriget handlade det engagerande solidaritets-

arbetet mycket om att protestera och mobilisera engagemang mot diktaturer och/eller att stödja länders kamp för självbestämmande.

Under tidigt 1980-tal satsade USA växande summor pengar för att stödja partier och andra organisationer som var aktiva mot diktaturer. Men det skulle ske "på det amerikanska sättet" och med idén om att den amerikanska demokratin var den helt överlägsna. Självfallet följde dessa insatser det kalla krigets logik och oskrivna spelregler.

Vi diskuterade ofta demokrati-frågor och vad vi och andra kunde eller borde göra. Vi menade att mycket mer borde göras från svensk sida för detta. Demokrati var ett av fyra mål för svenskt biståndsarbete. Det hade regering och riksdag bestämt. Men vad gjordes egentligen, av vem och med vilka medel? Det fanns många frågor och en del var politiskt känsliga. Vi organiserade seminarier och började ge ut skrifter som rörde demokrati.

Arbetarrörelsens Fredsforum

Under sent 1970-tal, då Jimmy Carter var USA:s president, drevs en politik för avspänning gentemot Sovjet. Detta kritiserades kraftigt av Ronald Reagan som efterträdde Carter 1981, med en kraftig upprustning av USA:s försvarsmakt, hot om kärnvapen och utplacering av missiler i Västeuropa riktade mot Sovjet som direkt effekt.

Över hela världen reagerade människor negativt, främst dock i Västeuropa där de nya missilerna skulle placeras. Gick vi mot ett kärnvapenkrig och en än högre grad av militarisering av våra samhällen? En stark rädsla grep människor, men också en starkare vilja att protestera och arbeta för en fredligare värld. Till LO:s och partiets kongresser 1981 fanns åtskilliga motioner om att rörelsen borde göra mer. Olof Palme ledde då en internationell kommission för nedrustning och gemensam säkerhet som lade fram sin rapport 1982.

Inom arbetarrörelsen krävdes en breddning av engagemanget och mer kunskap om försvars-, säkerhets- och fredsfrågor. Inför SSU:s kongress under försommaren 1981 pre-

senterade Olof Palme det nya Arbetarrörelsens Fredsforum, med 45 ledamöter och Alva Myrdal som ordförande. När hon invigde Fredsforum sade Myrdal att: "Arbetarrörelsens Fredsforums arbete litar väldigt mycket till att alla gör sina insatser, personligen och i sina organisationer, för att sätta fart på organisationsarbetet och opinionsbildningen för fred och nedrustning. Det är den grund vi har att stå på och det är oåterkalleligen sant att just nu behöver man göra ännu mer målmedvetna insatser för att försvara freden och främja nedrustningen".

På vårt kansli, där Gunnar Lassinantti hade ansvar för Fredsforum, bestod uppgiften till stor del av att stå till tjänst med fakta och underlag för protester och andra aktiviteter. Alva Myrdal, som några år tidigare tilldelats Nobels fredspris, var en mycket noggrann, systematisk och aktiv ordförande så länge krafterna räckte. Det var för många en stor glädje och ära att få verka tillsammans med henne. Mot mitten av 1980-talet började hennes krafter att sina och hon avled 1986, bara en kort tid innan Olof Palme blev mördad.

Inför FN:s stora nedrustningskonferens 1982 arrangerade Fredsforum en uppsatstävling i Sveriges skolor, där några skribenter som pris fick bevista konferensen i New York och framföra sina budskap. I övrigt arrangerades mängder med möten, konferenser och seminarier som skapade opinion och kunskap. Jag tycker mig minnas att rätt ofta och bland många andra deltog en facklig representant från Hägglunds i Örnsköldsvik. Han hette Stefan Löfven.

Debatt och opinionsarbete

Verksamheten växte. Till stor del handlade det om solidaritetsinsatser i olika länder. Vårt mandat var emellertid bredare än så. Ett antal större konferenser och seminarier arrangerades för att spegla och diskutera för oss intressanta frågor med ett internationellt perspektiv.

När löntagarfonder var ett aktuellt och omdebatterat ämne föreslog Rudolf Meidner att vi skulle arrangera en större tvådagarskonferens med rubriken "Kapitalet och den ekonomiska demokratin". Detta ägde rum 1980 med drygt 150 deltaga-

re och bland andra nobelpristagaren Jan Tinbergen och Wim Kok, då facklig ledare och senare Nederländernas premiärminister, som talare.

Två år senare var ämnet "Reaganomics och Thatcherism". Ett antal prominenta personer, främst från USA och Storbritannien, talade inför drygt 200 deltagare.

Under de sju år som AIC existerat hade samhällsklimatet förändrats. I den stora världen symboliserat av just Reagan och Thatcher, men även i inrikespolitiken fanns en spirande nyliberalism. Det skulle visserligen dröja ytterligare sex år innan moderaterna tog över regeringsuppdraget efter valet 1991 men redan i mitten av 1980-talet kunde man känna förändringar om ett opinionsskifte.

1985 var ämnet för en stor konferens "Blågul välfärd eller..? Tanken var att belysa och varna för den framväxande nyliberalismen. Det handlade inte om att medvetet exportera den svenska modellen men att erbjuda kunskap om dess bakgrund, dess principer och hur den kunde genomföras. Och att se hur nyliberalismen hotade den svenska modellen

Detta seminarium ägde rum samtidigt som AIC gav ut det första numret av tidskriften "Inside Sweden". Sveriges stora framgångar hade skapat ett omfattande intresse för vår välfärdsmodell utomlands. Men modellen spelade sällan någon roll i den verksamhet som bedrevs av Svenska Institutet. I det första numret av Inside Sweden lanserade redaktören Thomas Henriksson ett antal artiklar om "svensk Keynesianism, svensk utrikespolitik, en intervju med Olof Palme men också dikter av Tomas Tranströmer och teckningar av EWK.

I skuggan av utvecklingen i Polen och växande protester i Tjeckoslovakien restes förhoppningar om framväxande förändringar i Östeuropa. Dessa speglade vi i ett välbesökt seminarium 1985.

När vi väl hade etablerat oss inom arbetarrörelsen med såväl breda solidaritetsinsatser, i kampen för fred och med diskussioner om andra aktuella frågor som var av intresse för våra medlemmar var det tid att samla intresserade till gemensamma samtal. Från och med 1983 inbjöds folk från hela landet till en heldagskonferens i början av december då FN uppmärksammade de mänskliga rättigheterna. Huvudtalare det

första året, vid sidan av Olof Palme, var den populäre norske utrikesministern Thorvald Stoltenberg. Han följdes året efter av den legendariske österrikiske förbundskanslern Bruno Kreisky, som tillbringat åren kring det andra världskriget som flykting i Sverige och talade ganska god svenska.

Efter valet 1985 blev jag kontaktad av Lena Hjelm-Wallén, då nyutnämnd biståndminister, med frågan om jag ville återvända till UD och bli hennes statssekreterare. Jag hade då ägnat närmare åtta år till att bygga upp AIC och utveckla dess olika verksamheter. Ett uppdrag som jag verkligen trivts med och som fått stort stöd av såväl styrelse som medlemsorganisationer. Men nu var tiden kommen att gå vidare.

Några funderingar

Vi ägnade naturligen mycket tid åt I-fonden, att stimulera medlemmar att vara med och ge bidrag liksom att så långt möjligt bli involverade i verksamheten. Men vårt uppdrag var bredare än så: Att på olika sätt engagera oss i frågor som rör vårt internationella beroende. Ordet globalisering förekom sällan men vi var medvetna om att världen för varje dag kom oss allt närmare och att detta gav oss allt fler idéer för kommande ställningstaganden och politik. Genom kontakterna med främst Polen och Tjeckoslovakien fick vi en föraning om ett politiskt system som på sikt inte skulle överleva. Men att Berlinmuren skulle falla några år senare och att de fria kapitalrörelserna skulle ge dem med pengar så stora fördelar, ja, att de till och med skulle komma att hota makten hos dem som har ett politiskt mandat, det var svårt att då se klart.

Under alla de första åren delade AIC kontorslokaler med LO-TCO:s biståndsnämnd. På samma sätt som Socialdemokraterna i Sverige levte i en syskonrelation med LO var det en styrka för AIC att leva så nära det fackliga solidaritetsarbetet. Det är inte bara i Sverige som framgångar i politiken är beroende av en stark fackföreningsrörelse.

Vi kom, som jag tidigare berört, efter några år att allt mer diskutera demokratifrågan. I vilken utsträckning var svenska erfarenheter relevanta i länder med en annorlunda historia?

Vad kan organisationer från utlandet rimligen bidra med i ett land utan nämnvärd erfarenhet av demokrati och samhällstillit? Nödvändiga frågor att ständigt hålla levande. Palmecenter bör alltid finna utrymme för att gräva bredare och djupare i dessa svåra frågor.

Muren och Twin Towers hade ännu inte fallit

MARGARETA GRAPE
KANSLICHEF 1986–1993

Det fanns en förväntan på att något nytt stod för dörren, då när åttiotalet gick över i nittiotial. Världen höll på att förändras och man anade att efterkrigstidens världsordning var på väg mot ett slut. Sovjetsamhället ruttnade inifrån. Apartheid i Sydafrika vittrade sönder och bara en handfull ideologiska rasister var intresserade av att försvara rasåtskillnadspolitiken. Pinochets diktatorsgrepp om folk och nation i Chile lossnade successivt. Och allt detta hängde ihop. Efterkrigstidens järnriddå rostade bort och indelningen av världen i öst och väst, kommunism och kapitalism, USA och Sovjet fungerade inte längre.

Förändringarna var inte främst drivna av ideologi. Snarare var det den allt snabbare globaliseringen som förändrade förutsättningarna för ekonomi och politik. Varor, tjänster och kapital krävde fria "lekytor" i en tid då tillverkning ägde rum i en del av världen, marknadsföring i en annan och behovet av att sälja på en global marknad växte. Varför skulle inte sydafrikaner, chilener och ryssar ha samma möjligheter att konkurrera med arbete och kapital på den globala marknaden som USA och Västeuropa?

Ändå försökte en del beskriva förändringarna som att det uteslutande handlade om att den ideologiska kampen mellan kommunism och demokrati nu avgjorts till västs och demokratis fördel. I verkligheten var det en rad olika faktorer som ledde fram till det historiska paradigmskiftet i övergången från åttio- till nittiotial, och det avgörande var nog ändå styrkan i den globala ekonomin. Intresset var begränsat för att upprätt-

hålla system som inte kunde konkurrera eller leverera tillväxt och välbefindande till sina befolkningar, eller i alla fall till eliten hemmavid. Internet bröt igenom alla informationsmurar, och människor runt om i världen kunde själva se hur människor "på andra sidan muren" levde. Makten över berättelsen om såväl det egna samhället, som den andres verklighet kunde inte längre kontrolleras av informationsministerier.

När muren föll 1989 och Tyskland återförenades 1990 var andra världskriget och efterkrigstidens världsordning slut. Världen hade nu bara en supermakt i ett globalt ekonomiskt system. Många trodde att svärdens krig skulle smidas om till plogbillar. Militärbudgetar skars ner. Handelshinder undanröjdes och fri rörlighet för varor och tjänster blev övergripande mål i det internationella samarbetet. Tiden för krig mellan länder verkade vara över, eller i alla fall satt på paus. Men snart skulle kriget mot terrorism inledas och det skulle bli ett krig inom länder, och inte mellan länder, även om terrorn kom att spilla över nationsgränser och skulle också få nedslag runt om i världens storstäder.

Ett nytt intresse för Europa

Det var också en tid när karaktären på EU, som då fortfarande hette EG, stod och vägde. Skulle unionen utveckla den gemensamma sociala dimensionen eller ha huvudfokus på handel och ekonomi? Så småningom kom europasamarbetet att fokuseras till regler för att säkra fri rörlighet för varor och kapital, medan den sociala dimensionen blev mindre framträdande. Ett av skälen till den utvecklingen var att många av medlemsländerna fick regeringar med hemvist på högersidan av den politiska skalan. De som hade hoppats att de sociala och fackliga rättigheterna skulle stärkas i det europasamarbetet som höll på att växa fram fick helt enkelt en svagare politisk röst. De som istället hade en förväntan på att det nya EU skulle kunna utmana fackliga rättigheter och andra rättigheter på det sociala området fick större inflytande. Det intresse för "den svenska modellen" som tidigare varit relativt stort, inte minst när det gäller samspelet mellan parterna på den

svenska arbetsmarknaden, tonades ner.

AIC hade under många år haft ett aktivt europaarbete, men det var huvudsakligen begränsat till Östeuropa. Till exempel utvecklades samarbetet mellan arbetarrörelsen och ledarskapet för Charta 77, liksom relationerna till frihetskampen i Polen, med AIC som nav. Det var sällan möjligt att öppet berätta om hur kontakter med oppositionen i Öst såg ut, men det var en uppgift att bidra till att stärka dialogen med dem, och att ge aktivt stöd när det var möjligt. Det var en självklar del av solidaritetsuppdraget.

Det övriga europaarbetet skedde huvudsakligen inom ramen för de bilaterala relationer som parti, fackföreningsrörelse och kooperation hade. Men när de europeiska diskussionerna om att stärka den sociala dimensionen inom samarbetet tog fart vid mitten av åttiotalet, ökade också det gemensamma intresset för Europasamarbetet. Dåvarande ordföranden i kommissionen, Jaques Delors, var tydligt inspirerad av den svenska modellen. Han ville stärka de fackliga och sociala rättigheterna i det regelverk som diskuterades inför de förändringar som stod för dörren.

Jan Olsson, som då arbetade på AIC, skrev, tillsammans med bland andra Olle Svenning, om EU och unionens potential att stärka den sociala dimensionen i unionen. De visade att det fanns starka röster inom det europeiska samarbetet, som på allvar ville stärka fackliga och sociala rättigheter. De ville få igång en diskussion i Sverige bortom de vanliga stereotyperna i europadiskussionerna. De var förvisso inte alltid applåderade, men de bidrog till ett fördjupat intresse.

Som ett bidrag till diskussionerna kring EG/EU bjöd AIC in till ett seminarium i januari 1988. Fortfarande var den officiella inställningen att Sverige skulle stå utanför, men det fanns ett växande intresse för att fördjupa diskussionen och att utforska möjligheterna att närma sig Europasamarbetet. Inte förrän 1990 öppnade socialdemokratin för ett medlemskap i EU.

AIC var en tillräckligt neutral plattform för att organisera ett seminarium på hög nivå kring EG/EU. Socialdemokratiska partiet hade inte kunnat bjuda in. Inte heller LO eller SSU, som då var mycket kritiska mot tankarna på ett svenskt med-

lemskap. Om någon av dessa organisationer stått som inbjudare hade det uppfattats som ett sätt att öppet utmana i frågan om en eventuell medlemskapsansökan. Men genom att använda en plattform som ägdes av alla, men inte ensidigt dominerades av någon, blev det möjligt att skapa en miljö för att pröva argument mer förutsättningslöst. Det gjorde det möjligt för ledande företrädare för såväl fackföreningsrörelsen som partiet att delta och medverka, eftersom seminariets ärende inte var att berätta att man tagit ställning i medlemskapsfrågan. Rune Molin, andre ordförande i LO; Kjell Olof Feldt, finansminister; Ingvar Carlsson, statsminister; Björn Rosengren, ordförande i TCO; Anita Gradin, utrikeshandelsminister och senare Sveriges första EU-kommissionär, och Anna Lindh, ordförande i SSU, ställde upp i paneler och samtal tillsammans med andra som vid den tiden hade ledande positioner inom arbetarrörelsen.

Av något skäl, som jag fortfarande inte riktigt kan förstå, accepterade EU-kommissionens dåvarande ordförande Jaques Delors en inbjudan att delta som huvudtalare. Jag tror helt enkelt att han inte lyckades motstå Jan Olssons ganska fräcka och utan krusiduller framförda inbjudan.

Under alla förhållanden blev februariseminariet 1988 en intressant dag för ett fördjupat samtal om EU – ett EU som Jaques Delors oblygt kallade ett socialdemokratiskt projekt. Delors visioner om ett socialt integrerat Europa appellerade till många i arbetarrörelsen. Då var det få som kunde ana att det EU som Sverige så småningom blev medlem i skulle utvecklas i en annan riktning. Inte mindre angelägen än den väg visionerna pekade ut då, men annorlunda. Och utan den starka sociala dimension som Delors drömde om.

Engagemang och insamling

AIC hade som uppgift att vara en plattform för internationellt engagemang och solidaritet för hela arbetarrörelsen. Fackföreningsrörelsen hade redan LO-TCO:s biståndsnämnd (heter i dag Union to Union) och Kooperativa förbundet hade tillsammans med LRF ett engagemang i Kooperation utan grän-

ser (heter i dag We Effect). Men det minskade inte kooperationens och LO:s engagemang i AIC:s arbete. Det var först och enbart när AIC fick ett ramavtal med Sida, något som LO-TCO:s biståndsnämnd och Kooperation utan Gränser redan hade, som diskussioner uppstod om hur man skulle räkna de egeninsatser som organisationerna gav till AIC. I-fonden samlade in pengar och resultatet i fonden räknades av som egeninsats i ramavtalet med Sida. LO och KF ansåg att man hade rätt att räkna in ”sin del” i solidaritetsfonden i sina egna ansökningar av statliga anslag till projekt runt om i världen. Dessbättre kom de olika parterna överens och det blev aldrig någon konflikt om hur tillgångarna i I-fonden skulle räknas. Ett av skälen var sannolikt att fonden var ganska blygsam. Den kunde bara ytterst marginellt påverka storleken av den redovisade egeninsatsen.

Det fanns ett tydligt fokus i den av Sida finansierade verksamheten och det stöd som gavs direkt från I-fonden till facklig och politisk verksamhet runt om i världen. Det rådde enighet om att verksamheten under AIC:s paraply var ett komplement till det som i andra forum gjordes fackligt eller kooperativt runt om i världen. Grundbulten var en gemensam övertygelse om att en nödvändig förutsättning för samhällsförändring var folklig mobilisering. Om inte fackföreningsrörelsen växer sig stark saknas förutsättningar att få genomslag för frågor om villkoren på arbetsmarknaden. Om inte kooperationen får en stark ställning har småbrukare och konsumenter svårt att få en röst i samhället. Om inte människor får tillgång till utbildning och folkbildning minskar deras möjligheter att göra sina röster hörda. Om inte partier med folklig förankring och legitimitet växer fram, är det svårt för demokratin att kunna växa sig stark.

Det var den gemensamma erfarenheten av betydelsen av folklig mobilisering för att förändra det svenska samhället, som gjorde att det fanns en gemensam syn på behovet att skapa förutsättningar för människor att på allvar komma till tals inom olika delar av samhället. Det har ibland sagts att det är en romantisk syn att människors engagemang i samhällsarbete och samhällsdebatt skulle ha en väsentlig roll i demokrati-

bygget. Men den nordiska erfarenheten är stark, och den visar att det krävs en bred folklig förankring av visionen om vilket samhälle man vill ha – ”ett samhälle utan styvbarn eller kelgrisar” – om demokratin ska fungera. Det är ett samhällskontrakt som bygger på tanken att ett integrerat samhälle ger bättre förutsättningar för fredlig samhällsutveckling, än om stora grupper i samhället inte har någon förhoppning att de ens på sikt ska kunna få det bättre.

Rösträtten är avgörande och viktig, men för att allmänna val ska bidra till att stärka samhället krävs också att människor med förtroende röstar för alternativ som bär deras förhoppningar. Om människor istället röstar på det ”minst dåliga alternativet” riskerar sprickorna och motsättningarna att öka.

Folkrörelserna i Sverige har varit viktiga för att mejsla fram en gemensam samhällssyn. De har bidragit till ett offentligt samtal om balansen mellan gemensamt och enskilt ansvar. De har mobiliserat för eller emot förändringar. Men de har också varit en viktig social miljö för sina medlemmar.

Den insikten, eller kanske snarare erfarenheten, var bärande element när arbetarrörelsens olika organisationer förde dialog med partner i Syd och i Öst. Program och projekt syftade till att öka det fackliga inflytandet, kvinnors inflytande, fattiga människors tillgång till folkbildning, inre partidemokrati, utbildning av valfunktionärer, stöd till valrörelser och liknande. Ingen av dessa insatser var i sig själva tillräckliga för att förändra samhället, men i sina sammanhang bidrog de till en fördjupad diskussion om samspelet mellan politiskt ledarskap och folkligt förtroende och folkliga förväntningar. Det var, om man så vill, en motpol till den så vanliga elitistiska idén om det upplysta ledarskapet, oavsett om denna idé hade vänster- eller högerförtecken.

I dialogen med organisationer och partier i Syd och Öst fanns det ingen proklamatorisk inställning när det gällde synen på folkrörelsernas roll i samhällsbygget. Vi såg oss inte själva som missionärer för en svensk modell. I själva verket uppstod oftast ett möte mellan den svenska erfarenheten och våra samarbetspartners visioner, som ofta just byggde på tanken om ett brett folkligt deltagande i samhällsförändringarna. Jag behöver bara antydningssvis påminna om varvsarbetarna i

Gdansk, antiapartheidorganisationer i Sydafrika eller fackliga och politiska plattformar i Chile. Det fanns en idémässig ömsesidighet som gav utrymme för såväl erfarenhetsutbyte som överföring av anslag till verksamheterna.

Det är viktigt att komma ihåg att detta skedde före den 11 september 2001. Om världen förändrades 1989 och gav hopp om demokrati och fredlig samexistens, så förändrades världen dramatiskt igen när planen flyg in i Twin Towers i New York. Fokus flyttades och det är intressant att konstatera att så många filmer i dag handlar om kontrollen över internet, avlyssning, kontrollen av säkerhetstjänster och den alternativa staten – Deep State – som antingen är den yttersta garanten för (amerikansk) säkerhet och medborgares liv, eller det yttersta hotet. The Designated Survivor och House of Cards är bara två exempel på detta. Det är inte längre det folkligt förankrade samhällsprojektet som ses som den bästa garanten för en god samhällsutveckling, utan istället dold makt och kontroll över kommunikation, säkerhetsorganisation och vapen.

Var vi mot den bakgrunden naiva som så hårt trodde på det brett förankrade folkliga samhällsprojektet? Nej det vore anakronistiskt att hävda det. Det socialt integrerade folkligt förankrade samhällsprojektet är lika viktigt i dag, även om det inte kan blomma ut fullt i nationell skala i olika länder just nu. Men förvisso är det möjligt och därtill nödvändigt att omsätta tankarna om folklig förankring och brett deltagande av människor i lokala miljöer. Det är ett sätt att bygga provisoriska utopier och bjuda motstånd mot de skrämmande inslagen som vi nu kan se som en konsekvens av kampen mot terrorismen och mot dem som försöker skaffa sig kontroll över människors vardag via hackerattacker och planterade falska nyheter.

Relationerna till samarbetspartners

Tanken på att ha egna representationskontor i de länder där AIC hade samarbetspartners kom regelbundet upp till diskussion. Men varje gång avfärdades tanken med eftertryck. Argu-

mentet för en sådan hållning var att det inte var vår uppgift att driva egen verksamhet i andra länder. Vi skulle stödja de initiativ och de rörelser som ville göra slut på förtryck, eller förändra sina samhällen genom en bred folklig mobilisering. Att ha svenska representationskontor skulle förändra balansen och ansvarsfördelningen mellan organisationer på plats och arbetarrörelsen i Sverige.

Vi levde fortfarande i det postkoloniala förhållningssättet gentemot länderna i Syd – de gjorde analysen och prioriteringarna, vår plikt var att stötta och föra dialog i ”ögonhöjd”.

Det fanns andra förhållningssätt för hur stöd till framväxande demokratiska rörelser i Syd borde te sig, och det var främst de tyska stiftelserna – den socialdemokratiska Friedrich Ebert Stiftung, den kristdemokratiska Konrad Adenauer Stiftung och den liberala Friedrich Neumann Stiftung – som stod för dessa. De kom att bli viktiga spelare i de länder där de fanns representerade och där de gav ett aktivt stöd till organisationer på plats. Men diskussionen blev oundviklig om vem som var huvudaktör – den tyska stiftelsen eller de lokala organisationerna. Vem stödde vem? Stödde de lokala organisationerna en tysk vision, eller stödde de tyska stiftelserna en inhemskt förankrad rörelse för demokratisk samhällsförändring? Sanningen är väl att de oftast samspelade till ömsesidig nytta.

Vid den här tiden var slutsatsen i alla fall att AIC inte skulle ha egna lokala eller regionala kontor. Den inställningen har senare förändrats, på grund av tidsandan och till följd av biståndsmyndigheternas växande krav på rapportering och redovisning. Lite tillspetsat kanske man skulle kunna säga att uppgiften att leverera fungerande partiorganisationer, som är förmögna att stärka allmänna val, har blivit ett av de resultat som biståndet numera skall leverera, tillsammans med uppbördssystem, vägar och utbildning. Biståndsmyndigheterna borde våga se att breda folkrörelsers arbete är, om än inte tillräckliga, så i alla fall nödvändiga förutsättningar för framväxten av parlamentarisk demokrati. Breda folkrörelser levererar kortsiktigt vare sig välfärdstjänster eller vallokalorganisationer. De arbetar i ett längre perspektiv och ger inte resultat inom en programperiod. För att ta ett jämförande exempel från vår egen historia tog det decennier för den svenska folk-

skolereformen 1842 att få ett genomslag i vårt land.

AIC hade med sin vida arbetarrörelsebas en unik möjlighet att bidra till ett brett stöd till folkrörelseutveckling i de länder där vi utvecklade samarbete. Inget konsultföretag i biståndsbranschen kan med trovärdighet bidra till folkligt förankrad mobilisering för demokrati i demokratiska former. Men för en rörelse som själv är en del av sitt lands demokratiska utveckling, genom facklig organisering, folkbildning, Folkets hus, kvinnokamp, finns en unik möjlighet att bidra till demokratisk utveckling också i andra delar av världen. Ingen av de andra politiska familjerna i Sverige har den bredden. Och det var något vi tog fasta på för att ta vårt ansvar.

Engagemanget för insamling förändras

Arbetarrörelsens Internationella Solidaritetsfond – I-fonden – hade ett dubbelt syfte. Det viktiga var förstås att samla in pengar till arbete för demokrati och mänskliga rättigheter. Men fonden var också ett instrument för att mobilisera aktiva inom arbetarrörelsen för internationell solidaritet. Bössor med I-fondens logga fanns med på första maj, i samband med partimöten, på kongresser och i andra sammanhang.

Efter hand blev det svårare att väcka engagemang för den bredare solidaritetstanken, med exempel från Sydafrika, Chile eller Nicaragua. Kraven på konkretion och möjligheten att ”adoptera” en insats, så att man kunde följa den egna slanten från bössan till en lycklig mottagare i Syd, helst utan några administrationskostnader på vägen, växte i hela Biståndssverige. Det blev allt svårare att stå emot denna ”privatisering” av givande. Det som ändå gjorde det möjligt att upprätthålla intresset var att ABF, SSU, kvinnoförbundet och andra hade ”sina” projekt inom ramen för vad som så småningom blev ett ramavtal med SIDA. Ett avtal som handlade om biståndsin-satser med utbildning och folkbildning som huvudtema. Då kunde de berätta om sina projekt och mana till insamling för att finansiera egeninsatsen, och man kunde med fog säga att en hundralapp växte med åtta- eller niohundra kronor när Sida sköt till sin andel av den totala projektbudgeten.

Men utöver pengar till egeninsatser behövdes pengar i I-fonden för att ge diskreta bidrag till partier och rörelser som levde under svåra förhållanden. Vi kunde inte berätta hur vi kanaliserade pengar till oppositionen i Chile, Polen, Sydafrika, Filippinerna eller på andra håll i världen. Vi var tvungna att vara vaga för att inte sabotera den verksamhet vi ville stödja.

Under den här tiden utreddes förutsättningen för I-fonden att få ett så kallat 90-konto. Det hade stärkt I-fondens legitimitet, och det hade öppnat vägen för att exempelvis finnas med i större satsningar som Världens barn och liknande gemensamma ansträngningar. Det som till sist ledde fram till slutsatsen att I-fonden trots allt inte borde ansöka om 90-konto var de högt ställda kraven på att ge heltäckande redogörelser för alla projekt som fick anslag ur fonden. Det hade inte varit möjligt att i detalj redogöra för hur den sinnrika transaktionskedjan såg ut för att exempelvis få in pengar till antiapartheidorganisationer i Sydafrika eller till motståndet mot diktatorerna Somoza eller Pinochet i Latinamerika.

Trots begränsningar, och ovana att engagera sig i insamlingsverksamhet inom arbetarrörelsen, samlades cirka 4 miljoner kronor in varje år. Det är inte en imponerande stor summa, i vart fall inte om man jämför med de närmare 80 miljoner kronor som Svenska kyrkan årligen samlar in till sitt internationella arbete. Den jämförelsen är inte rättvis, men kan möjligen väcka tanken att det finns en potential för att öka I-fondens insamlingsresultat.

En gång per år bjöd AIC in aktiva från hela landet till ett stort möte i Stockholm. Syftet med dessa möten var att inspirera till fördjupat engagemang, att ge information om hur arbetet runt om i världen utvecklades och att ge möjlighet att möta dem inom parti och fackföreningsrörelse som kunde ge de stora internationella överblickarna. Olof Palme deltog självklart, och senare även Ingvar Carlsson, liksom LO-ledningen och tongivande personer från sidoorganisationerna och opinionsbildare inom rörelsen. Det var ett sätt att bygga ett vi, en stolthet över att vara med i ett internationellt sammanhang, och att visa att det betyder något att vara fackligt eller politiskt

aktiv i en rörelse som har ett globalt engagemang. Min företrädare som generalsekreterare, Bengt Säre-Söderbergh, tog med sig den grundtanken när han blev statssekreterare för biståndsfrågor, med ambitionen att bygga en plattform där civilsamhällets organisationer kunde möta statliga och interstatliga biståndsaktörer för erfarenhetsutbyte och samspel.

Men man ska komma ihåg att detta skedde under en tid då fysiska mötesplatser ännu hade en central betydelse för opinionsbildningen. Torget och möteslokalen var den tidens ”kommunikationsplattformar”. Någonstans i skiftet mellan den gamla tiden och den nya, där virtuella plattformar började ta mer plats, tyckte nog en del att det var lite taffligt och gammaldags att ha möten som inte var redigerade, stylade och som saknade tydlig medial spets. Vi arbetade inte med media- och kommunikationsplaner. Sådant kom först när byråerna senare lyckades sälja in sina koncept. Om tidigare ”Per” och ”Birgitta” trovärdigt kunde berätta om sina möten med gruvarbetarfacket i Chile eller kvinnogrupper i Folkets Hus i Temuco, så krävdes nu en byråproducerad berättelse där någon kändis blev ”ambassadör” i en berättelse om kampen för rättvisa och mänskliga rättigheter. På något sätt vreds målgruppen, från att självklart ha varit aktiva inom rörelsen, till media. Paketringen blev viktig. Att något blev en ”snackis” blev ett kvitto på framgång, och reklambranschens Guldägg var högsta vinsten. Det kan hända att den utvecklingen var oundviklig, men jag kan ibland undra om det inte till viss del skedde på bekostnad av gräsrotsengagemanget och de vanliga människornas berättelser. Det borde vara möjligt att kombinera professionell kommunikation med utrymme för människors mer osminkade engagemang. Jag kan ibland undra om man inte i viljan att positionera sig i det nya medielandskapet förlorar en dimension – nämligen den som påtagligt visar att arbetarrörelsen har bredd och bärs upp av människor med ett djupt engagemang för samhället, både nära och i världen utanför. Önskan att bidra till folklig mobilisering på andra håll i världen bottnar i en erfarenhet av hur nödvändigt det är att samhällets grundläggande värderingar bärs av människors engagemang. När fackligt engagerade i Sverige berättar om facklig kamp i Syd blir det trovärdigt. Den som kan känna igen sin egen historia

i andras kamp kan göra den andres berättelse till sin egen. Byråer kan förvisso bilda de berättelserna, men inte berätta dem från grunden.

Mordet på Olof Palme

Ett par månader efter att jag fick uppdraget att leda arbetet på AIC mördades Olof Palme. Han var engagerad i bildandet av AIC. Det var självklart att han blev ordförande i styrelsen och att han skulle fortsätta i den rollen även när han blev statsminister igen efter valet 1982. Olof Palmes engagemang blev en stark signal att de internationella frågorna var viktiga i och för arbetarrörelsen som helhet. Men det innebar också en legitimitet för AIC internationellt. Olof Palme var en välkänd internationell politiker. Hans engagemang i bland annat Södra Afrika, Vietnam och Chile bidrog till att ge erkännande till rörelser och personer som, ofta i internationell motvind, kämpade för befrielse mot förtryck. Det var inte en tillfällighet att Nelson Mandela valde att åka till Sverige på sin första utlandsresa efter att han frigetts från fängelset på Robben Island. Det mångåriga svenska stödet till kampen mot apartheid var inte Olof Palmes egen, men han blev en viktig företrädare för ett land med djupt förankrad solidaritet med dem som ville se en förändring i Sydafrika. Fackföreningsrörelsen, en stor del av folkrörelsesverige, kyrkorna och flera av riksdagspartierna krävde att apartheidsystemet skulle upphöra, och var för sig utvecklade de nära relationer till rörelser, organisationer och personer i Sydafrika.

I mötet med fackliga och politiska organisationer runt om i världen, inte minst i Syd, betydde Olof Palmes namn mycket. Det var en sorts programdeklaration för AIC. Med Olof Palme som ordförande för styrelsen sattes ribban för förväntningarna högt, men det öppnade framför allt dörrar till förtroendefullt samarbete och en ärlig dialog.

Olof Palme var inte bara känd i ledarskiktet inom fackliga och politiska rörelser internationellt. Jag minns när jag en gång i slutet av sjuttioalet skulle köpa en tidning i en av kioskerna vid Plaza de Armas i centrala Santiago i Chile. Mannen

i kiosken noterade direkt att jag inte var chilenska. Dels är jag längre än de flesta chilenska kvinnor, dels talar jag spanska med utländsk brytning. Så han frågade varifrån jag kom, och jag svarade att jag var från Sverige. Då sken han upp och jag tänkte att nu kommer det där med svenska syndiga flickor, men så var det inte. Istället sade han: ”Sverige, det är där Olof Palme är politisk ledare, och han bryr sig om även oss.”

Som ny chef för AIC skulle jag ha mitt första möte med Olof Palme den 28 februari 1986. Det blev både mitt första och mitt sista möte med honom i min nya roll. Det var en fredagseftermiddag och lugnet hade lagt sig över statsrådsberedningens lokaler i Rosenbad. Det blev en hel timmes samtal om utvecklingen i El Salvador, Chile och Sydafrika och om demokratins villkor och möjligheter. Diskussionen avbröts bara för ett kort, brådskaande telefonsamtal från Bruno Kreisky om läget i Mellanöstern. Jag hade även i tidigare funktioner ”dragit” frågor för Olof Palme, och det normala var att fånga honom i flykten och snabbt redogöra för sitt ärende. Men inte denna eftermiddag. Att han bara några timmar senare skulle mördas i hörnet Sveavägen/Tunnelgatan är fortfarande närmast obegripligt, lika obegripligt som att mina anteckningar från det mötet skulle hamna bland de tusentals sidorna i den gigantiska mordutredning som ännu efter drygt 30 år inte avslutats.

Chile

Det är omöjligt att skriva om AIC under åttiotalet utan att nämna Chile. Tillsammans med Sydafrika kom Chile att bli avgörande för hur solidaritetsarbetet utvecklades, eftersom apartheidsystemet respektive militärförtrycket varade årtionde efter årtionde.

Militärkuppen i Chile 1973 kom att spela stor roll i det internationella solidaritetsarbetet både inom och utanför arbetarrörelsen. Socialdemokratiska partiet och LO hade under många år utvecklat goda och djupa kontakter i landet och haft ett nära utbyte med arbetarrörelsen där, inte minst under den tid Salvador Allende var president. Chile var också ett av de

länder som fick bistånd genom Sida. När militärkuppen under Pinochets ledning slog sönder det demokratiska Chile blev reaktionen stark, och många ville ge uttryck för sin solidaritet med dem som nu blev fångar eller flyktingar.

Tusentals flyktingar kom till Sverige och togs emot med förväntan av många. Ambassadör Edelstam har för alltid skrivit in sig i den diplomatiska historien, för att med ibland ganska oortodoxa metoder hjälpa chilensare, och latinamerikaner från andra länder att få en fristad i Sverige eller andra länder i Europa och på Kuba.

Det var få som ifrågasatte solidariteten med Chile. De fanns, men de var inte många och de uppfattades generellt som ganska udda.

Det var också självklart att det svenska socialdemokratiska partiet engagerade sig aktivt i solidaritetsarbetet med Chile. En insamlingskampanj drogs igång strax efter kuppen för att få ihop pengar till dem som försökte bygga upp motståndet mot diktaturen, både i Chile och i exil. Kampanjen drevs under den konstaterande parollen – Chile blöder. När I-fonden bildades några år senare överfördes samordningen av solidaritetsarbetet för Chile från Sveavägen till AIC och en fortsättningskampanj arbetades fram. En kampanj som fick namnet ”Chile blöder ännu”.

Pinochet blev kvar vid makten längre än någon trott. Ett av skälen var att oppositionen var splittrad. Misstänksamheten var stor mellan de många vänsterpartierna med ett oändligt antal bokstavskombinationer, och mellan kristdemokratiska partiet och vänstern. Det var trots allt kristdemokraterna som berett vägen för Pinochets militärkupp, i tron att den snabbt skulle ge den politiska makten till dem. Så blev det som bekant inte.

Det var många inom arbetarrörelsens organisationer som engagerade sig i projektverksamhet, allt ifrån Folkets Hus, över Unga Örnar, till ABF och S-kvinnor. Vi var också djupt engagerade i arbetet att försöka främja ett närmare samarbete mellan de politiska partier som tillsammans hade potential att bilda en hållbar plattform för en framtida regeringskoalition. Det var många turer, men så småningom blev det möjligt att samlar kristdemokrater och ett antal partier sprunget ur den

socialistiska och socialdemokratiska traditionen till en gemensam plattform. När det blev dags för folkomröstning 1988, en omröstning som skulle avgöra Pinochets framtid som president, fanns en solid grund för en gemensam kampanj som framgångsrikt lyckades få en majoritet mot Pinochet.

När det 1990 blev dags att välja en president i demokratiska val hjälpte vi till att förbereda valarbetare och organisationen i vallokalerna. Chile saknade inte demokratisk erfarenhet, men efter militärdiktaturen saknades en hel generations erfarenhet av val och parlamentariskt ledarskap. Då fick erfarna svenska vallokotiv, som Bo Krogvig och andra, bidra med sina kunskaper och erfarenheter.

I Chile fanns redan före militärkuppen ett stort intresse för Sverige. Det intresset förstärktes när tiotusentals flyktingar fick en fristad här och många av dem blev aktiva i såväl partiet som i fackföreningsrörelsen. Andra fick sin politiska hemvist inom vänsterpartiet. Intresset var stort för det svenska samspellet mellan civilsamhälle och regering, mellan arbetsmarknadens parter och hur den svenska välfärden byggts upp. När den demokratiska oppositionen gemensamt förberedde sig för att ta över efter valet 1990 organiserade AIC, i samarbete med FN, ett seminarium i Santiago. Under ett par intensiva dagar organiserades paneler och presentationer i en rad olika ämnen, allt från Saltsjöbadsandan, över välfärdssystemet till samspellet mellan militärmakten och riksdagen. Intresset var stort. Professor Olof Ruin gav en bred bakgrund i sin beskrivning av "den svenska modellen". Den tidigare arméchefen Nils Sköld inledde en diskussion om förhållandet mellan militärmakten och den lagstiftande församlingen och Willy Bergström, då LO-ekonom, gav en bakgrund till ekonomisk utveckling och förhållandet mellan arbetsmarknadens parter. Seminariet väckte uppmärksamhet, inte minst för att den tidigare arméchefen med sådan självklarhet konstaterade att militärmakten måste vara underordnad den valda politiska makten.

Seminariet som det i Santiago var ett uttryck för ett av de uppdrag AIC hade, att bidra till ett fördjupat samtal om demokratins förutsättningar och möjligheter. Ibland fanns det de inom svensk debatt som krävde att demokrati i mottagar-

landet skulle vara ett kriterium för biståndssamarbete. Frågan var då om ett tillräckligt kriterium för demokrati var regelbundna val, eller om det krävdes mer för att säkra människors inflytande och medborgarrätt. Det fanns och finns erfarenheter från det svenska samhällsbygget som på olika sätt kan inspirera till en fördjupad demokratidiskussion också i andra delar av världen. Det går inte att kopiera den svenska modellen eller andra modeller. Men våra erfarenheter kan bli en del av andras reflektion över demokratins möjligheter och förutsättningar.

Länkarna mellan Chile och Sverige var både av institutionell och personlig art. Under min tid som generalsekreterare för AIC anställde jag José Goñi, som kom att spela en viktig roll för att även på längre sikt fördjupa relationerna till Chile. Efter Pinochets fall återvände han till sitt hemland och ett par år senare kom han tillbaka till Sverige som ambassadör. När han avslutat sin tid på ambassaden i Sverige gjorde han en imponerande karriär som ambassadör i bland annat Rom och Washington och sedan även som försvarsminister, för att så småningom återvända till Sverige som chilensk ambassadör för en andra period. Han har under åren spelat en viktig roll för att behålla och fördjupa relationerna mellan Sverige och den återvunna demokratin i Chile.

Solidaritet med olika uttryck

Det är omöjligt att veta att man lever i en brytningstid, förrän det har gått en tid efter det man först uppfattat som ett skifte. Murens och sedan tvillingtornens fall markerade på olika sätt historiska vändpunkter, men det var först när tiden gett perspektiv som det blev möjligt att på allvar se vilken betydelse dessa händelser skulle få.

Ändå är det nödvändigt att även i realtid försöka tolka den tid man lever i och försöka identifiera och möta varje tids utmaningar.

Under åttio- och nittitalen när jag fanns på AIC utvecklade vi det solidaritetsarbete som fanns inom arbetarrörelsens olika delar. Vi försökte att göra arbetet relevant i förhållande

till det som hände i vår omvärld – i Sydafrika, Chile, Filippinerna, Europa och på andra håll i världen. Vi fick vara med och stödja demokratiska krafter och det stödet manifesterades inte bara i överföring av pengar. Det handlade i lika stor utsträckning om att främja och utveckla en dialog om demokratins villkor, med särskild tonvikt på hur viktigt det är att demokratiska visioner är förankrade i ett brett folkligt engagemang. Det är naturligtvis viktigt att inte nostalgiskt försöka återupprepa arbetssätt och visioner från en svunnen tid, men i bästa fall kan man lära sig något som om det omtolkas kan bli värdefullt när nya vägar bryts för att i en annan tid omsätta visionerna om demokrati och mänskliga rättigheter. Solidariteten kan aldrig bli omodern, men den tar sig olika uttryck.

Olof Palmes Internationella Center etableras

SVEN-ERIC SÖDER

KANSLICHEF 1994–1997

Mandatperioden 1988–1991 blev på många sätt utmanande för den socialdemokratiska regeringen. Den ekonomiska situationen pressade regeringen hårt. Till och med så hårt att regeringen tvingades att tillfälligt avgå i början av 1990.

Den turbulenta politiska situationen ledde till sist fram till ett svårt valnederlag hösten 1991. Stödet för socialdemokratien minskade med hela 5,6 procent. Det sämsta valresultatet sedan det så kallade Kosackvalet 1928 var ett faktum och socialdemokratien tappade regeringsmakten. Landet fick en ny borgerlig fyrtipartiregering under Carl Bildts ledning.

Det krävs inte så mycket fantasi för att föreställa sig vilken sinnesstämning socialdemokratien och arbetarrörelsen befann sig i efter valförlusten för 27 år sedan. Situationen var helt enkelt prekär. Förutom att valförlusten i sig ställde partiet och rörelsen inför nya politiska utmaningar, så innebar den också en försämrad ekonomi för partiet.

Det tidiga 1990-talet var också tidpunkten för många omfattande och historiskt betydelsefulla förändringar i omvärlden. Internationaliseringen bröt fram i allt snabbare takt. Begreppet globalisering var inte längre uteslutande ett akademiskt uttrycksätt, utan blev också vanligare i den politiska debatten. I Central- och Östeuropa havererade kommunismen. Sovjetunionen och Warszawa-pakten upplöstes. Informationsteknologin utvecklades snabbt och kom att underlätta den globala kommunikationen och det internationella ekonomiska samarbetet.

Utan dessa dramatiska omvärldsförändringar och socialde-

mokratins valförlust 1991 är det inte säkert att Olof Palmes Internationella Center hade etablerats 1992.

Under åren 1988–1991 arbetade jag som politiskt sakkunnig och därefter som pressekreterare till försvarsminister Roine Carlsson. Även om valförlusten inte var oväntad så hade jag ingen klar bild av vad jag ville ägna mig åt när valnederlaget var ett faktum. Mitt i en valrörelse finns det inte utrymme att tänka på den egna framtiden. Då gäller det att ge allt för att vinna valet. Direkt efter valet fokuserade jag därför i huvudsak på mitt ordförandeskap i IUSY – internationalen för världens unga socialdemokrater. Men redan några veckor efter valet blev jag kontaktad av dåvarande partisekreteraren Bo Toresson som undrade om jag var intresserad av att på partiets uppdrag leda en översyn av arbetarrörelsens internationella verksamhet. Med min bakgrund och med hänsyn till frågans betydelse var det naturligtvis omöjligt att tacka nej. Jag accepterade med glädje och entusiasm.

Min roll skulle vara att i en grupp med representanter från ABF, KF och LO fungera som socialdemokraternas representant, vara sammankallande samt sekreterare. I formell mening skulle arbetsutskottet i Arbetarrörelsens Internationella Centrum vara uppdragsgivare.

ABF utsåg Anders Jansson, KF Mats Ahnlund och LO Ragne Beiming till gruppen. Vi inledde vårt arbete redan den 8 oktober, mindre än en månad efter valet. Det var en effektivt och konstruktivt arbetande grupp, även om den könsmässiga sammansättningen lämnade minst sagt en del övrigt att önska. Den feministiska utrikespolitiken hade ännu inte sett dagens ljus.

Vårt uppdrag var klart och tydligt formulerat. Gruppen skulle genomföra en översyn av Arbetarrörelsens Internationella Centrum, I-fonden, Arbetarrörelsens Fredsforum, Olof Palmes Minnesfond samt Solidaritetskommittén för Baltikums framtid. Sistnämnda solidaritetskommitté beslutade emellertid att avveckla sin verksamhet i början av vårt arbete.

Gruppen fick i uppdrag att särskilt beakta följande frågeställningar:

- Behovet av en rationell och effektiv verksamhet där dubbelarbete mellan de olika organisationerna verkamma på det

internationella området undviks.

- Nya krav som ställs på verksamheten som en följd av den internationella utvecklingen och oppositionsrollen.
- Den demokratiska strukturen i verksamheten.
- Finansiering av verksamheten.
- Utredningens förslag skulle inte medföra ökade kostnader för medlemsorganisationerna.

Översynsgruppen arbetade snabbt och kunde redan i början av 1992 presentera sina förslag. ABF, KF, LO och Socialdemokraterna ställde sig under våren 1992 bakom våra förslag och vid halvårsskiftet 1992 var en ny samverkansorganisation för arbetarrörelsens internationella verksamhet född – Olof Palmes Internationella Center.

AIC och Fredsforum skulle gå samman och bilda den nya organisationen. Den nya organisationen skulle naturligtvis i stor utsträckning utgå ifrån den redan med framgång etablerade verksamheten. Men det rörde sig inte enbart om en sammanslagning av befintlig verksamhet. Som direktiven för översynen antydde handlade det om att baserat på befintlig verksamhet också skapa något nytt. För att markera just den nya dimensionen i verksamheten var det naturligt att ge den nya organisationen ett nytt namn. Namnförslaget Olof Palmes Internationella Center framfördes av Bo Toresson och fick självklart allas stöd. Utredningen motiverade namnvalet på följande vis:

”Olof Palme har genom sin gärning och person mer än någon annan kommit att personifiera arbetarrörelsens internationella engagemang. Hans hängivna, målmedvetna och orädda arbete för internationell solidaritet, fred och nedrustning, och gemensam säkerhet har gett bestående resultat och är för alltid förknippade med svensk arbetarrörelse. Utredningen anser det därför både naturligt och välmotiverat att en organisation för arbetarrörelsens samordnade internationella verksamhet uppkallas efter Olof Palme.”

Den nya organisationens fokusområden/verktyg föreslogs bli:

- Bistånds- och solidaritetsarbete
- Säkerhetspolitik för fred och nedrustning

- Europa – från Atlanten till Ural
- Seminarier, information och opinionsbildning
- Forsknings- och utredningsverksamhet
- Samordning av besök och studieresor
- Flexibilitet genom tillfälliga kommittéer

Palmecentret tar plats i den internationella storpolitiken

Den nybildade organisationens första ordförande blev Metallordföranden Leif "Blomman" Blomberg. Leif lämnade sitt uppdrag som Metallordförande 1993 och kom att på uppdrag för Socialdemokraterna arbeta med den även då mycket viktiga migrationsfrågan. Till sin hjälp för att hantera den migrationspolitiska utmaningen rekryterade Leif Palmecentrets första chef Margareta Grape. När Margareta gick över till partiet blev jag bli tillförordnad chef. Jag hade då sedan vintern 1991/1992 arbetat som handläggare för först AIC och sedan för Palmecentret. Rekryterad av just Margareta.

Valet 1994 blev en stor framgång för socialdemokratin. Partiet fick hela 45,25 procent av rösterna och återtog redan efter tre år i opposition regeringsmakten. Leif Blomberg utsågs till biträdande arbetsmarknadsminister med ansvar för migrationspolitiken. Det innebar att han lämnade ordförandeskapet i Palmecentret. Margareta Grape gick vidare till en chefstjänst för internationella frågor i Stockholm stad och jag fick förtroendet att bli ordinarie chef för Palmecentret.

Palmecentret stod nu utan ordförande. Det var naturligtvis inte min uppgift som anställd tjänsteman att rekrytera en ny ordförande till Palmecentret. Men jag kunde inte låta bli att sondera om den tidigare mångåriga partisekreteraren och före detta utrikesministern Sten Andersson var intresserad.

Sten hade lämnat sitt uppdrag som riksdagsledamot i och med valet 1994 och hade inga nya betungande uppdrag.

Min tanke med att intressera Sten för ordförandeskapet var att jag såg stora möjligheter för Palmecentret att ta en roll i den ständigt aktuella israelisk-palestinska konflikten med Sten som ordförande.

Sten hade som utrikesminister i slutet av 1980-talet spelat en avgörande roll i processen att övertyga Yasser Arafat och PLO att erkänna staten Israel och att ta avstånd ifrån terrorn som politiskt medel. Arafat kom till sist att uttrycka de bevingade orden inför FN i Genève 1988. Resultatet blev att USA omedelbart erkände PLO som det palestinska folkets legitima representant. Ett erkännande som Sten Andersson banat väg för genom sitt samarbete med USA:s utrikesminister George Schultz.

Den borgerliga regeringen som tillträdde 1991 var inte intresserad av att fortsätta Sten Anderssons framgångsrika arbete i Mellanöstern. Sten bestämde sig därför för att introducera frågan till sin gamla vän Thorvald Stoltenberg som då var Norges utrikesminister. Det var en viktig bidragande faktor till det som så småningom resulterade i Oslo-avtalet.

Under sommaren 1994, några månader före valet, deltog den dåvarande moderata utrikesministern Margaretha af Ugglas i en konferens om Mellanöstern arrangerad av organisationen "Search for Common Ground". I konferensen deltog också en Londonbaserad palestinsk akademiker vid namn Hussein Agha. Hussein utmanade utrikesminister af Ugglas och insisterade på att Sverige skulle ta på sig rollen att stödja ett "Track-two"-initiativ för att bygga vidare på det interimistiska Oslo-avtalet med målsättningen att nå fram till en slutlig fredsöverenskommelse. Med tanke på den borgerliga regeringens tidigare ointresse för frågan, nappade af Ugglas till Husseins stora förvåning på idén efter bara ett dygns betänktid. Diplomaten Ann Dismorr fick utrikesministerns uppdrag att arbeta med initiativet.

Magaretha af Ugglas hann emellertid inte uträtta så mycket. I september var det val. Den borgerliga regeringen förlorade och fick avgå. Hussein Aghas idé kom därför att realiseras av den nytillträdde socialdemokratiska regeringen. Sveriges nya utrikesminister Lena Hjelm-Wallén knöt Sten Andersson till sig och gav honom uppgiften att arbeta med "Track-two"-initiativet.

Det var just i det sammanhanget jag såg en möjlighet för Palmecentret att spela en roll, med Sten Andersson som ordförande. Under den så kallade Oslo-processen var den norska

fackföreningsrörelsens forskningsinstitut FAFO värdar för samtalen mellan israeler och palestinier. Fördelen med det arrangemanget var att det var lättare att föra samtalen i tysthet, jämfört med om den norska regeringen varit värdar. Om samtalen skulle misslyckas och sluta i fiasko var det också FAFO som skulle få ta det fulla ansvaret. Å andra sidan skulle en framgång tillfalla den norska regeringen.

Min tanke var att Palmecentret skulle kunna spela en liknande roll som FAFO gjorde under Oslo-processen. Så blev också fallet. Sten Andersson efterträdde Leif Blomberg som ordförande för Palmecentret i oktober 1994. UD ansåg att det var en bra idé att samverka med Palmecentret. Under Stens ledning faciliterade jag arbetet och diplomaten Ann Dismorr fortsatte i projektet som rådgivare och sambandsperson med UD.

Arbetet bedrevs med stor frenesi. Den israeliska sidan kom att representeras av Ron Pundak och Yair Hirschfeld från den israeliska tankesmedjan ECF (Economic Cooperation Foundation). Ron och Yair arbetade också på uppdrag från Yossi Beilin som då var vice utrikesminister i Israel under utrikesminister Shimon Peres. Yossi, Ron och Yair hade alla tidigare varit djupt engagerade i Oslo-avtalets tillkomst.

Den palestinska sidan representerades av de två Londonbaserade akademikerna Hussein Agha och Ahmad Khalidi. Hussein och Ahmad har och hade utmärkta kontakter med Abu Mazen (nuvarande president i Palestina). I praktiken sponsrades samtalen av Yossi Beilin och Abu Mazen, även om samtalen inte hade formellt stöd från respektive sidas politiska ledning. Med hänsyn till Beilins och Abu Mazens betydelse för samtalen kom processen och dokumentet senare att få namnet "Beilin-Abu Mazen planen".

Vår grupp, som kort och gott gick under namnet "Stockholmsgruppen", kom att träffas totalt 18–20 gånger, oftast i Stockholm, eller närmare bestämt på byggfackens kursgård Rönneberga på Lidingö utanför Stockholm.

"Stockholmsgruppen" arbetade på ett dokument med ambitionen att lägga grunden för ett slutligt fredsavtal mellan israeler och palestinier. Alla svåra frågor som Jerusalems status, gränser, flyktingar och bosättningar adresserades.

Under tidig höst 1995 presenterade Sten Andersson,

Hussein Agha, Ahmad Khalidi och Ann Dismorr ett utkast för Yasser Arafat. Mötet ägde i rum i Gaza och förutom dem deltog bland annat Abu Mazen och Abu Ala. Arafat gav sitt godkännande till det som presenterades. Nu var tiden kommen för att presentera utkastet även för Israels premiärminister Yitzak Rabin.

Yossi Beilin gjorde bedömningen att det var klokt att först presentera innehållet för Shimon Peres, som var utrikesminister. Han var övertygad om att Rabin under alla omständigheter skulle ha efterfrågat Peres åsikt i frågan.

Beilin hade avtalat en tid i början av november med Peres för att gå igenom utkastet. Då inträffar det som inte fick ske. Det otänkbara. Yitzak Rabin mördas av en judisk extremist i centrala Tel Aviv den 4 november efter att ha talat inför ett imponerande fredsmöte med över 100 000 deltagare. Vad som hade hänt om Rabin haft möjlighet att ta ställning till "Stockholmgruppens" utkast kan vi bara spekulera om.

"Stockholmsgruppen" arbetade dock vidare i princip hela 1990-talet i hopp om att hitta en lösning. Det var naturligtvis en svår uppgift. 1996 förlorade israeliska Labour makten till Likud. 1998 kom Labour tillbaka med Ehud Barak som ny partiledare och premiärminister. Barak trodde inte på "Track-two"-initiativet. Han föredrog direkt regeringsinblandning. Så skedde också i slutet av 1990-talet. Sverige och Göran Persson kom att spela en viss roll i det sammanhanget i förberedelserna inför Camp David förhandlingarna 2000. Svenska regeringen stod värd för ett möte på Harpsund. Ett möte som från första början tyvärr hade mycket små möjligheter att lyckas. Abu Mazen trodde inte på initiativet. Mötets existens läckte också snart ut till media och initiativet rann ut i sanden, liksom den kommande förhandlingen i Camp David under president Clintons värdskap.

Parallellt med arbetet till stöd för "Stockholmsgruppen" arbetade vi inom Palmecentret också intensivt med att på andra sätt försöka att bidra till fred och försoning mellan israeler och palestinier. Efter Oslo-avtalets undertecknande 1993 rådde en relativt stor optimism. Nu var känslan att det verkligen fanns en reell möjlighet till genombrott för en varaktig fred. Initiativen var många och inte minst förekom en rik flora av olika

”folk-till-folk-kontakter”. Inte sällan med rörelsens organisationer som aktörer. Partiet, ungdomsförbundet, Unga Örnar, kvinnoförbundet, dåvarande Broderskapsrörelsen, ABF, fackföreningsrörelsen och Kooperationen var alla aktiva på olika sätt. Ofta på initiativ av och med stöd från Palmecentret.

PLO:s främste företrädare i Jerusalem vid den här tiden var den legendariske Faisal Hussein som hade sitt kontor i det likaledes legendariska ”Orient House” i östra Jerusalem. Vi hade många samarbetsytor med Faisal Hussein och Orient House. Det största och mest betydande projektet rörde Jerusalems framtid.

På initiativ av en av Husseinis unga och begåvade medarbetare vid namn Rami Nasrallah etablerades ett långsiktigt samarbete med ”Orient House” och det ledande israeliska institutet specialiserat på Jerusalem – Jerusalem Institute for Israel Studies (JIIS). Samarbetet syftade till att belysa olika praktiska och mycket jordnära utmaningar för ett framtida öppet Jerusalem med en israelisk och palestinsk befolkning som antogs leva fredligt sida vid sida. Det handlade om kollektivtrafik, turism, skolor, renhållning, de religiösa platserna et cetera. Projektet samlade ett antal ledande akademiker på respektive sida som arbetade i grupper under vinterhalvåret i Jerusalem, för att sedan årligen under sommaren samlas till en utvärderings- och planeringskonferens på Bommersvik. På den palestinska sidan deltog bland annat Riad Malki från tankesmedjan Panorama i Ramallah. Riad är i dag sedan många år Palestinas utrikesminister.

Jerusalemprojektet var unikt i sitt slag, men fungerade också som en utmärkt täckmantel för alla de resor som jag gjorde till regionen ensam eller tillsammans med Sten Andersson för att träffa Arafat och Hussein, men också israeliska ledare som Shimon Peres och Ehud Barak.

En samarbetsorganisation av och för rörelsens medlemsorganisationer

I utredningen som låg till grund för etableringen av Palmecentret och i Palmecentrets stadgar betonades mycket tydligt

att Palmecentret är grundat av rörelsens organisationer och ska arbeta på uppdrag av medlemsorganisationerna. Stadgarerna angav att: ”Uppgiften är att på uppdrag av medlemsorganisationerna stödja arbetarrörelsens internationella verksamhet.”

Palmecentret fortsatte därför AIC:s framgångsrika bistånds- och solidaritetsarbete på uppdrag av och till stöd för rörelsens organisationer. Otaliga är de såväl små som stora projekt som rörelsen har bedrivit genom och med stöd av Palmecentret. Det har rört folkbildningsprojekt som ABF varit engagerat i, kvinnoprojekt som drivits av S-kvinnor eller fackliga projekt som något enskilt fackförbund har arbetat med – för att ge några exempel. Kollegorna Jan Hodann och Birgitta Strömblad stödde alltid medlemsorganisationerna och deras projekt på bästa tänkbara sätt. Geografiskt spände projekten över stora delar av världen.

I spåren av kommunismens sammanbrott och framväxten av de nya demokratierna i Central- och Östeuropa etablerades nya kontakter för den svenska arbetarrörelsen. ABF kom exempelvis att spela en avgörande roll för utvecklingen av en ny folkbildningsorganisation i Estland. Andra delar av rörelsen, som S-kvinnor och flera fackförbund, arbetade mycket aktivt i Nicaragua.

Under 1980-talet blev Nicaragua en symbol för det lilla landets motstånd mot en korrupt USA-stödd diktatur. Sandinisterna under ledning av Daniel Ortega bedrev en framgångsrik befrielsekamp mot Somoza-diktaturen. Men som så ofta visade det sig att vara en helt annan sak att leda en regering och bygga ett land än att leda en befrielseorganisation. I början av 1990-talet förlorade också Sandinisterna makten i fria och demokratiska val till högern i Nicaragua. Under de här åren fortsatte emellertid den svenska arbetarrörelsen uthålligt att stödja den sandinistiska rörelsen och en del andra organisationer i Nicaragua. Utvecklingen i Nicaragua har dessvärre inte blivit vad vi alla hoppades. Nicaragua är i dag ett i politiska termer tämligen isolerat land på fel väg under den allt mer despotiska Daniel Ortegas ledning. Några kontakter mellan svensk arbetarrörelse och de sandinistiska organisationerna existerar knappast längre.

Palmeacentrets stöd till medlemsorganisationerna tog sig olika uttryck. I vardagen fick medlemsorganisationerna ofta metodstöd för sina ansökningar och redovisningar. Men under de här åren etablerades också en årlig samling för medlemsorganisationerna på Bommersvik under namnet "Palmedagarna".

Syftet med Palmedagarna var att under ett veckoslut på Bommersvik samla rörelsens internationellt aktiva och ansvariga till erfarenhetsutbyte, kunskapsupbyggnad och inspiration.

Palmedagarna 1996 har särskilt kommit att fastna på min näthinna. Tyvärr därför att Palmedagarna i mitten på juni det året kom att sammanfalla med ett fruktansvärt terrorattentat i centrala Manchester utfört av IRA.

En av huvudtalarna på Palmedagarna 1996 var John Hume. Då ordförande för det nordirländska Social Democratic and Labour Party. John Hume var en av förgrundsgestalterna i den nordirländska fredsprocessen. Ett arbete som så småningom skulle ge honom Nobels fredspris 1998 efter att det så kallade Good Friday-avtalet blivit verklighet. Hume fick priset tillsammans med David Trimble som var ordförande för Ulster Unionist Party.

Men den 15 juni 1996, när Hume satt på planet till Sverige och Palmedagarna, detonerade en bomb på 1 500 kg i centrala Manchester. Det var den kraftigaste detonationen i Storbritannien sedan andra världskriget. Tack vare att polisen fick en förvarning dödades ingen. Däremot skadades över 200 personer och de ekonomiska förlusterna uppgick till närmare 13 miljarder svenska kronor i dagens penningvärde.

Det var med andra ord ett mycket kraftigt och förödande terrordåd mot Storbritannien och fredsanssträngningarna. Ett terrordåd som John Hume tvingades att kommentera för världspressen från Bommersvik och våra Palmedagar. Det var få av oss som då trodde att det ett år senare skulle vara möjligt att underteckna ett fredsavtal.

En brygga till andra progressiva krafter, intellektuella och opinionsbildare

I början av 1990-talet upplevde som jag tidigare beskrivit arbetarrörelsen delvis en ny situation. Partiet var i opposition. De politiska motståndarna föreföll starka och uppbackade av näringslivet och med stora ekonomiska resurser. Globaliseringen grep omkring sig och började att utmana politikens verkkningsgrad.

En av de bärande tankarna i "Palmecenter-utredningen" var att det nybildade centret skulle försöka att spela en roll i opinionsbildningen och den offentliga diskussionen om internationella frågor. Utredningens förslag kom senare att åter speglas i Palmeacentrets första stadgar som tydliggjorde:

Olof Palmes Internationella Center skall:

"Initiera och genomföra seminarier och andra opinionsbildningsinsatser för att inom arbetarrörelsen öka förståelsen och debatten om internationaliseringens ekonomiska, sociala och politiska konsekvenser, samt bidra till opinionsbildningen i för arbetarrörelsen viktiga ekonomiska frågor."

För oss som var aktiva inom Palmeacentret vid den här tidpunkten var det naturligtvis en svår men samtidigt mycket stimulerande utmaning. Vi var övertygade om att det var viktigt att Palmeacentret arrangerade seminarier, publicerade skrifter och bedrev verksamhet som inte bara berörde rörelsens egna organisationer utan också hade förmågan att intressera bredare kretsar.

Jag tyckte också det var värdefullt att få ta del av externa idéer och synpunkter när vi inledningsvis planerade och formade verksamheten. Den tidigare socialdemokratiska tidningsmannen och pressekreteraren Lars Thalén var då VD för det amerikanska public affairs-företaget Burson-Marstellers svenska bolag. Lars var en av de personer som bidrog med lite annorlunda perspektiv, alltid på pro bono-basis. En viktig uppgift var att arbeta för att göra Palmeacentret känt. Steg för steg lyckades vi också med det. Efterhand kom medierna mer och mer att bli intresserade av vår kunskap.

Mycket medvetet utformades därför Palmecentrets första grafiska profil för att just signalera att Palmecentret inte enbart var en traditionell arbetarrörelseorganisation. Lars Johansson på företaget Magazine tidningsproduktion fick uppdraget att utarbeta den nya grafiska profilen. Magazine var vid den här tiden ett banbrytande företag i Stockholm. Jag hade arbetat med dem under min tid på LO som ansvarig för fackets informationssatsningar till de yngre medlemmarna. Lars arbete resulterade i en stiliserad logotyp i grönt, symboliserande kunskap.

Som chef för Palmecentret avböjde jag också senare ett erbjudande från Socialdemokraterna att flytta kontoret från Drottninggatan till det socialdemokratiska partihögkvarteret. Mitt argument var att genom en flytt till Sveavägen 68 skulle vi höja tröskeln betänkligt för deltagande i våra seminarier och vår verksamhet från personer som inte var socialdemokrater, och därmed skulle en viktig möjlighet för bredare diskussion och opinionsbildning gå förlorad. Jag fick förståelse för min synpunkt.

Under de här åren etablerades två olika skriftserier. En lite mer lättgänglig som belyste olika aktuella internationella frågor. Vår målbild var att skapa arbetarrörelsens motsvarighet till Utrikespolitiska Institutets serie "Världspolitikens dagsfrågor". Den andra serien var avsedd för lite tyngre och längre läsning. Den senare skriftseriens publikationer utgavs i bokform med gröna omslag allt i linje med den omsorgsfullt uttänkta grafiska profilen. Palmecentrets första kommunikationschef Birgitta Silén var ansvarig och i stor utsträckning drivande bakom den här för arbetarrörelsen lite annorlunda profileringen.

Palmecentret arrangerade också en rad seminarier av olika format och olika innehåll. Många seminarier rörde aktuella frågor som kanske framför allt vara intressanta för rörelsens egna internationellt aktiva. Seminarier som ofta arrangerades i det stiliga sammanträdesrummet på Drottninggatan 86. Andra seminarier vände sig till en större publik och ägde ofta rum på Norra Latins konferenscenter, men också i riksdagen. Tematiskt spände seminarierna över ett brett fält från internationell politik, säkerhetspolitik till ekonomisk politik.

På det ekonomisk-politiska området etablerades bland annat ett nätverksamarbete med tankesmedjor som Fabian Society i Storbritannien och Economic Policy Institute i USA.

Mer prominenta gäster under de här åren var den tibetanske andliga ledaren Dalai Lama, den amerikanske fredsmäklaren på Balkan Richard Holbrooke, den israeliske politikern Shimon Peres, PLO-ledaren Yassir Arafat, den blivande intifadaledaren Marwan Barghouti och den amerikanske nationalekonomen Lester Thurow – för att nämna några.

Många av seminarierna och skrifterna med säkerhetspolitisk inriktning tillkom ofta på initiativ av den ständigt nätverkande och innovativa kollegan Gunnar Lassinantti.

Kuba – ett kulturellt försök till försoning

En dag runt årsskiftet 1993/1994 blev jag kontaktad av den svensk-kubanska författaren René Vazquez Diaz. Han kontaktade mig på rekommendation av Pierre Schori. René hade en intressant idé om att Sverige och Palmecentret med kulturen som verktyg skulle kunna spela en roll i den kubanska försoningsprocessen. I korthet gick idén ut på att samla fem författare som lever och bor på Kuba tillsammans med fem kubanska författare som valt eller tvingats att gå i exil.

Från Palmecentrets sida var det ingen tvekan. Vi ställde oss bakom René Vazquez Diaz idé och knöt honom samtidigt till oss som projektledare. Helen Perkiö bidrog med administrativt stöd, alltid med samma noggrannhet.

Redan i maj 1994 arrangerade vi i ett väerkallt Stockholm ett seminarium som kom att bli historiskt. Seminariet samlade författare från Kuba och kubanska författare som levde i exil i Frankrike, Spanien, Tyskland och USA. Officiellt hade de aldrig träffats sedan exilen skiljde dem åt. I Stockholm skulle de nu träffas igen, prata och utbyta erfarenheter från två politiskt helt skilda världar.

Seminariet genomfördes under rubriken "Kuba: dialogens möjligheter i en brytningstid".

Frågan vi alla nu ställde var; Skulle mötet mellan författarna bli början till en politisk öppning mellan Kuba och USA?

Sammankomsten mellan de tio författarna var inte okontroversiell i den laddade stämning som rådde. Seminariet uppmärksammades också i internationell press, exempelvis i Miami Herald. Efter intensiva och många gånger hårda diskussioner enades författarna om en deklaration i två punkter:

1. *"Den kubanska kulturen är en enda, vare sig den skapas på Kuba eller utomlands, och den tillhör Kubas arvegods."*
2. *"USA:s ekonomiska och finansiella blockad mot republiken Kuba bör ofördröjligen och villkorslöst hävas som ett absolut nödvändigt bidrag till återställandet av nationens jämvikt."*

Författarna gav själva deklarationen namnet "Stockholmsdeklarationen".

Då, i maj 1994, var alla överens om att något hade lossnat, en process hade startat, mycket blygsamt, men med ett stort symbolvärde.

Vi publicerade också en bok om mötet som på svenska fick titeln "Kuba: dialogens möjligheter i en brytningstid." På spanska gavs boken ut med titeln "Bipolaridad de la cultura cubana."

Framgången med författariniciativet gav mersmak. René och jag funderade på vad som skulle kunna bli nästa steg. Vi kom snart fram till att vi borde försöka spänna bågen lite hårdare och våga starta en dialog om än mer centrala politiska frågor, och vad är mer centralt för ett lands utveckling än dess ekonomi? Det blev därför naturligt att undersöka möjligheterna till en dialog om plan och marknad. Formatet skulle vara det samma som för författariniciativet. Tanken var att samla fem nationalekonomer från Kuba och fem kubanska nationalekonomer från exilen. René började planeringen och identifierade tio meriterade ekonomer som alla var villiga att komma till Stockholm.

På plats i Havanna träffade René och jag rektorn för Havannas universitet för att presentera idén. Vår bedömning var att det var nödvändigt att få stöd för idén på högsta akademiska nivå i Kuba. Det visade sig vara en riktig bedömning. Universitetsrektorn tyckte att idén var intressant. Till sist fick vi dock ett nej. De kubanska ekonomerna fick inte tillåtelse att

delta. Av vad vi förstod så kom det nekande beslutet från den högsta politiska nivån. Idén att diskutera de grundläggande ekonomiska vägvalen visade sig vara för utmanande för kommunistdiktaturen i Havanna.

Författariniciativet och sonderingen av ett ekonomarrangemang blev ändå början på ett mångårigt framgångsrikt samarbete med René Vazquez Diaz. I sin roll som projektledare initierade och genomförde René under de kommande åren en rad viktiga projekt till stöd för den demokratiska och moderata oppositionen i exil. Bland annat gav vi stöd till exilorganisationen Cambio Cubano och dess radiosändningar från Miami. Cambio Cubano grundades 1992 av den legendariske Eloy Gutierrez-Menoyo. Eloy föddes i Spanien och hans familj var aktiv mot Franco och fascisterna i det spanska inbördeskriget. När de bruna gick segrande ur inbördeskriget flydde familjen till Kuba. På Kuba blev Eloy mycket aktiv i kampen mot president Batista och hans regim. 1957 formade Eloy sin egen rebellgrupp som slogs sida vid sida med Fidel Castro. Eloy blev med tiden emellertid allt mer kritisk till Castro och hans regim och flydde slutligen till USA 1961. I Florida fortsatte Eloy kampen för ett fritt och demokratiskt Kuba, men riktade nu sina attacker mot Castro-regimen. Han var en av grundarna till organisationen Alpha 66. År 1964 ledde Eloy en attack mot Kuba. Attacken misslyckades, Eloy fängslades och fick tillbringa de kommande 22 åren i ett kubanskt fängelse. Den spanska regeringen kom att verka för hans frigivning och 1986 gav ansträngningarna resultat. Denne fascinerande och stridbare man samarbetade alltså Palmetret med i mitten av 1990-talet. 2003 fick Eloy möjlighet att återvända till Kuba som så kallad "tolererad dissident". Där levde han resten av sitt liv tills han 2012 avled 78 år gammal.

Sydafrikas första fria val 1994

Svensk arbetarrörelse och inte minst AIC spelade en betydelsefull roll i kampen mot apartheid och stödet till ANC. Den internationella pressen och sanktionspolitiken gav till sist resultat och den 11 februari 1990 frigavs Nelson Mandela. Ut

genom fängelsegrinden steg en reslig man, välklädd i mörk kostym, vit skjorta och slips. Signalen till omvärlden gick det inte att ta miste på. Vad vi såg var inte en av fängelsetiden knäckt före detta politisk fånge. Tvärtom. Ut ur fängelset kom en statsman med ambitioner för ett nytt Sydafrika.

Sydafrika gick nu med snabba steg mot landets första allmänna, fria och demokratiska val. Valdatum bestämdes till den 27 april 1994.

Nu skulle samtliga sydafrikaner få möjlighet att delta i ett fritt val. Utmaningen att nå ut till alla sydafrikaner och förklara vad ett fritt val är och hur det går till var naturligtvis enorm. För att hantera denna magnifika folkbildningsuppgift etablerades organisationen "Voter Education and Training Unit" (VEETU) i september 1992. Det skedde genom en sammanslagning av fyra sydafrikanska organisationer som arbetade med folkbildning och som redan stöddes av Sida. Själva organisationen VEETU kom att bestå av cirka 15 anställda under ledning av Beatie Hofmeyr. Projektet finansierades i huvudsak av Sida. Palmecentret blev VEETU:s svenska samarbetspartner. I praktiken var etableringen av VEETU resultatet av samarbetet mellan ANC och Socialdemokraterna.

VEETU hade ett tydligt mål och en strategi. Alla väljare skulle rösta på valdagen. För att nå mer än 20 miljoner väljare måste organisationen sprida kunskap som ringar sprider sig på vattnet. Det var folkbildning i industriell skala. Från januari 1993 till valdagen 27 april 16 månader senare organiserade och genomförde VEETU 467 kurser (helgkurser, veckokurser ofta med övernattningar, mat och logi, ibland med fler än 1 000 deltagare) och 77 000 kursledare utbildades. I utbildningen ingick i hur man når väljarna, informerar om hur ett val går till, hur man registrerar sig och hur organisationer som ville ställa upp i valet driver en valkampanj. 2,2 miljoner väljare deltog i VEETU:s egna väljarutbildningar. Vid ett enda tillfälle deltog 60 000 personer i ett provval. Flera svenska experter på valkampanjarbete, partiuppbyggnad och organisering deltog i VEETU-projektet. Bo Toresson, Jan O Karlsson, Bo Krogvig, Sten Olsson, Kerstin Olsson, Lena Näslund och Hans-Eric Holmqvist gjorde alla viktiga insatser. Projektledare var inledningsvis Bo Toresson,

som efterträddes av Birgitta Silén i december 1992.

VEETU:s utbildare besökte också Sverige och studerade valmyndigheter och parti- och kampanjarbete.

Valet blev en stor framgång. Valdeltagandet blev 74 procent och ANC erhöll inte mindre än 62 procent av rösterna.

Det nära samarbetet mellan Palmecentret och VEETU fortsatte efter valet 1994. VEETU omvandlades till ETU (Education and Training Unit) och stöds fortfarande av Palmecentret, bland annat för utbildning om hiv och aids och tvärpolitiska kurser för unga politiska ledare. ETU är numera en etablerad folk- och utbildningsorganisation i Sydafrika, som arbetar såväl med politiska partier som med privata aktörer och offentlig förvaltning.

Krig i Europa

I början av 1990-talet var Europa åter en krigsskådeplats.

Efter andra världskriget skapades federationen Jugoslavien. En federation bestående av delrepublikerna Serbien, Kroatien, Slovenien, Bosnien och Hercegovina, Montenegro och Makedonien, samt de två autonoma provinserna Kosovo och Vojvodina inom Serbien. Under tiden 1945–1980 leddes landet av general Tito. Efter Titos död stärktes olika former av nationalistiska strömningar inom federationen. Inte minst på grund av att den serbiske politikern Slobodan Milošević strävade att skapa ett "Storserbien". Milošević blev federationens president 1987 och började med att avskaffa Kosovos självständighet.

Regioner som Kroatien, Bosnien och Hercegovina, Slovenien och Kosovo motsatte sig Miloševićs ambitioner och bröt sig ut som självständiga nationer under början av 1990-talet. Regionernas strävan efter självständighet och de storserbiska ambitionerna var oförenliga och Serbien förklarade krig mot de självutropade staterna.

Slovenien erhöll som första land sin frihet 1991. Under tio dagar var landet i krig med centralmakten i Belgrad och gick segrande ur den striden. Därefter skulle det bli värre.

Kriget i Kroatien pågick i fyra år mellan 1991–1995 och

kriget i Bosnien och Hercegovina mellan 1992–1995. Enligt Uppsala universitet krävde de båda krigen cirka 110 000 människoliv. Enbart från Bosnien och Hercegovina flydde över 2,2 miljoner människor. Under den här perioden fick också drygt också 100 000 människor från det forna Jugoslavien (företrädesvis från Bosnien och Hercegovina) ett nytt hemland i Sverige. Enbart 1992 ansökte totalt cirka 84 000 människor om asyl i Sverige och då i första hand från det forna Jugoslavien.

För arbetarrörelsen och Palmecentret var det givet att engagera sig mot krigen i Jugoslavien. Gunnar Lassinantti hade kommit i kontakt med journalisten Svjetlana Duric som flytt till Sverige 1992. Gunnar rekommenderade att vi knöt Svjetlana till oss för den växande projektportföljen i det forna Jugoslavien. Vilket vi också gjorde. Svjetlana spelade under de åren en mycket viktig roll i koordineringen av svensk arbetarrörelses aktiviteter på Balkan.

Arbetet var omfattande och inbegrep bland annat stöd till oss närstående framväxande politiska strukturer som i exempelvis Tuzla. Under kriget betraktades Tuzla som ”förnufts röst”. Tuzla var också den enda staden i Bosnien och Hercegovina som inte valde en nationalistisk regim och som försvarade sitt multietniska samhälle. Borgmästaren Selim Bešlić var i stor utsträckning mannen bakom den politiken som gick på tvärs med utvecklingen i övrigt. Vi stödde också fria medier, MR-organisationer och nätverkade och koordinerade med svenska och internationella aktörer som arbetade mot krigen. Inte minst dåvarande Helsingforskommittén (nuvarande Civil Rights Defenders) var en viktig partner. Under den här perioden utnyttjades också den nya stödmöjligheten för demokratiutveckling genom politiska partier till stöd för det socialdemokratiska partiet i Bosnien och Hercegovina.

Gemensam säkerhet

I slutet av 1970- och början av 1980-talen var läget mycket spänt mellan de två stormakterna Sovjetunionen och USA. Sovjetunionen hade placerat ut de kärnvapenbestyckade

medeldistansmissilerna SS-20. NATO svarade med det så kallade ”dubbelbeslutet”. Det innebar att Atlantpakten placerade ut ballistiska missiler av typ Pershing II och markbaserade kryssningsmissiler.

De folkliga protesterna blev omfattande på olika håll i Europa, så också i Sverige. Fredsopinionen fick stark vind i seglen.

Arbetarrörelsen bestämde sig för att etablera sin egen fredsorganisation: Arbetarrörelsens Fredsforum. Forumets första ordförande blev Alva Myrdal och till dess verkställande sekreterare utsågs Gunnar Lassinantti. Gunnar kom också att ansvara för det freds- och säkerhetspolitiska programmet i den nya organisationen Palmecentret.

Efter Berlinmurens fall, Sovjetunionens sönderfall, Warszawa-paktens upplösning och kommunismens sammanbrott ändrades de säkerhetspolitiska förutsättningarna dramatiskt. Palmecentrets freds- och säkerhetspolitiska program speglade de nya realiteterna. Fokus under de här åren låg i stor utsträckning på vårt eget närområde samt krigen i det forna Jugoslavien.

Kontakterna utvecklades med de nya baltiska staterna och Ryssland. Barentssamarbetet blev en integrerad del i verksamheten. Inte sällan genomfördes aktiviteter med våra nordiska grannar. En viktig partner var den finska kommittén för europeisk säkerhet – STETE.

Partiinriktad demokratistöd

Efter kommunismens sammanbrott i Central- och Östeuropa etablerades i rask takt många nya politiska partier i de länder som nu letade efter en ny identitet. I väst fanns det ofta en bild av att de nya partierna i öst skulle gruppera sig enligt samma linjer och mönster som i övriga Europa. Av förklarliga skäl blev så inte riktigt fallet.

För de etablerade politiska partierna i Västeuropa var det emellertid naturligt att försöka att etablera kontakter med de framväxande partierna i de nya demokratierna. Dels fanns det ett egenintresse av att arbeta tillsammans med och stödja

likasinnade, dels fanns det också välmotiverade altruistiska skäl att stödja de nya partibildningarna. En fungerande demokrati förutsätter oberoende och fria politiska partier som kan kanalisera medborgarnas intresse och vilja.

Inspirerade av Tysklands och USA:s sätt att stödja och samarbeta med partier i olika delar av världen, genom så kallade partinära stiftelser, tillsatte den borgerliga regeringen en utredning 1993 med uppgift att utarbeta ett förslag till partiinriktat demokratistöd genom en svensk struktur av partinära stiftelser/organisationer. Utredningsman blev folkpartisten och den tidigare ministern Hadar Cars och till huvudsekreterare utsågs socialdemokraten Roger Hällhag.

Utredningen föreslog att riksdagspartierna skulle ges möjlighet, att genom särskilda till partierna knutna men oberoende organisationer, stödja politiska partier i länder som var godkända för biståndsinsatser. De ekonomiska resurserna som ställdes till förfogande utgick ifrån ett grundbidrag som var lika för alla riksdagspartier samt ett bidrag som grundade sig på respektive partis antal mandat i riksdagen.

Förslaget kom att så småningom att genomföras 1994 av den socialdemokratiska regeringen med Pierre Schori som ansvarigt statsråd. Det nya systemet trädde i kraft 1995 och Socialdemokraterna utsåg Palmecentret till sin organisation för partiinriktat demokratistöd. Palmecentret var också först på plan. De andra riksdagspartierna kom sedan att etablera sina egna organisationer.

Den nya möjligheten att stödja demokratiutvecklingen genom stöd till politiska partier blev ett nytt och viktigt verktyg för Palmecentret.

För att få större slagkraft inleddes också ett systematiskt samarbete med likasinnade organisationer i Europa. Vi träffade regelbundet Karl Renner-institutet i Österrike, Jean Jaurés-stiftelsen i Frankrike, Friedrich Ebert-stiftelsen i Tyskland, och Alfred Mozer-stiftelsen (nuvarande Max van der Stoep-stiftelsen) i Nederländerna.

1993 etablerades dessutom ”European Forum for Democracy and Solidarity” av socialdemokratiska partier och partistiftelser för att utveckla kontakter med och stödja likasinnade partier och organisationer i Central- och Östeuropa. Forum-

ets första generalsekreterare blev den tidigare partisekreteraren Bo Toresson. Forumet kom under 1990-talet att spela en mycket viktig roll för att koordinera arbetarrörelsens europeiska partiinriktade demokratistöd.

Europa – från Atlanten till Ural

I oktober 1990 deklarerade den svenska regeringen sin avsikt att ansöka om medlemskap i den Europeiska Gemenskapen (EG). Redan i juli 1991 överlämnade dåvarande statsministern Ingvar Carlsson Sveriges ansökan. Den svenska avsikten att ansöka om medlemskap i den Europeiska Gemenskapen var inte helt väntad. Sedan Tage Erlanders tal inför Metalls kongress 1961 hade Sveriges hållning i princip varit oförändrad i relation till EG, eller EEC (Europeiska Ekonomiska Unionen) som var namnet på organisationen under tidigt 1960-tal. Erlanders tal skrevs för övrigt av bland andra Olof Palme.

Nu i början av 1990-talet var bedömningen emellertid en annan och då främst ur säkerhetspolitisk synvinkel. Genom det kalla krigets slut kom frågan helt enkelt i en annan dager. Efter Berlinmurens fall befann sig Sverige inte längre mellan två stormaktsblock.

Frågan om ett svenskt medlemskap i EG var inte helt okontroversiell. Det är inte alltid lätt att ändra ståndpunkt. Många var ovana vid tanken och en del direkt motståndare. Också inom arbetarrörelsen.

När jag nu i efterhand läser europaformuleringen i vår utredning som låg till grund för etableringen av Palmecentret, så slår det mig att vi försökte markera att Europa var större än EG – Europa sträcker sig från Atlanten till Ural. En formulering som naturligtvis reflekterar det tidiga 1990-talets diskussion om Europa. Därmed inte sagt att vi hade en annan uppfattning i sakfrågan.

Den 13 november 1994 genomfördes en folkomröstning om det svenska medlemskapet. Valdeltagande var högt och drygt 52 procent röstade för ett medlemskap. Så slutligen, efter en cirka fem år lång process, blev Sverige formellt medlem av EU tillsammans med Finland och Österrike. Två länder

som också avstått ett medlemskap under det kalla kriget av säkerhetspolitiska skäl.

Det svenska medlemskapet kom att ställa Palmecentret inför nya utmaningar och möjligheter. Nu gällde det att snabbt lära sig att förstå EU-maskineriet. Då, i mitten på 1990-talet, utvecklade vi ett nära och förtroendefullt samarbete med tyska Friedrich Ebert-stiftelsens kontor i Bryssel. De tyska kollegorna i Bryssel gav oss ett ovärderligt stöd. Inte minst gällde det att förstå vilket ekonomiskt stöd en organisation som Palmecentret kunde få från den europeiska nivån.

Exit

Hösten 1997 blev jag erbjuden att komma tillbaka till regeringskansliet. Den här gången som statssekreterare för nordiska frågor åt Leif Pagrotsky i dåvarande Närings- och handelsdepartementet. En portfölj som skulle växa avsevärt med tiden. Det var inte alldeles självklart att ta steget tillbaka till regeringskansliet då. Jag upplevde att vi tillsammans byggde något viktigt. För egen del var jag också djupt engagerad i att stödja Sten Anderssons arbete i Mellanöstern. Efter en del övertalning bestämde jag mig dock till sist för att anta den nya utmaningen. Allt har sin tid.

Globaliseringen i centrum

CARL THAM

GENERALSEKRETERARE 1999–2002

TEXT: JESPER BENGSSON

När Carl Tham 1999 tillträdde som generalsekreterare för Palmecentret gjorde han det med det uttalade mandatet att foga en ny pusselbit till centrets verksamhet. Det sena 1990-talet var en tid av stora politiska diskussioner om globaliseringen och dess konsekvenser. Det hade gått några år sedan murens fall, de flesta länder hade anammat kapitalismen som ekonomiskt system och öppnat sina gränser för kapital och investeringar.

– Men det var inte bara de som sjöng globaliseringens lov som hördes i debatten, säger Carl Tham, det fanns också en motrörelse som kritiserade globaliseringen som den såg ut i praktiken, och som varnade för att den skulle skapa större utslagning och ojämlikhet.

Han nämner bland annat World Social Forum, som hölls i Porto Alegre i Brasilien och, som senare spreds över världen med sociala forum i Indien, Kenya och en rad europeiska städer.

Det var en stor och ganska disparat rörelse som ursprungligen var tänkt som en motkraft mot det ekonomiska toppmötet i Davos. De sociala mötena växte snabbt och hundratusentals människor samlades, fackliga organisationer, kyrkor, fredsrörelser och stora grupper från utvecklingsländerna, för att formulera sina tankar kring en alternativ världsordning.

I Sverige blev organisationen Attac en symbol för rörelsen, och de äldre folkrörelserna gjorde vad de kunde för att hänga med i svängarna. I arbetarrörelsen fick dessa diskussioner en

plattform i Palmecentret under Carl Thams ledning.

Palmecentrets medlemsorganisationer såg att det fanns ett behov av att lyfta in och stärka den här debatten i arbetarrörelsen och när Tham utsågs till generalsekreterare tillförde ägarna även nya resurser för att centret skulle bli ett nav i samtalet om globaliseringen.

Under några år arrangerade han en rad möten och diskussioner, ofta i samarbete med ABF Stockholm.

Det mest uppmärksammade av dessa möten hölls i Konserthuset i Stockholm på hösten 2001, ett par månader efter terrorattackerna mot USA den 11 september. Genom Carl Thams breda nätverk hade Palmecentret lyckats samla några av den tidens främsta tänkare kring den nya världsordningen. Talare under dagen var båda nobelpristagarna Joseph Stiglitz och Amartya Sen; ekonomen och ledaren för Attac, Susan George; samt sociologen Cândido Grzybowski, en av grundarna av World Social Forum i Porto Alegre.

Resultatet blev ett kritiskt men påfallande optimistiskt samtal.

– Den ekonomiska globaliseringen har gjort globalt kollektivt handlande nödvändigt, och det är hoppfullt, sade Joseph Stiglitz.

– Globaliseringen ökar i princip välståndet även för de fattiga, sade Amartya Sen. Men alldeles oberoende av om de fattiga blir färre måste vi fråga oss om fördelningen av det nya välståndet är rättvist, sade han. Den viktiga frågan är alltså inte om de fattiga länderna ska vara med i den globaliserade ekonomin utan hur de ska kunna få en bättre uppgörelse med den rika världen.

De fyra i panelen enades också om att det nu, efter den globala alliansen mot terrorism, krävdes en ny allians för en rättvisare värld. Moral måste bli en del av diskussionerna om världsekonomin.

– Världen hade antagligen varit lite bättre i dag om ledarna lyssnat mer på den globaliseringskritiska rörelsen för 20 år sedan, säger Carl Tham. Man borde ha insett att det inte går att kombinera nationella demokratier med fullständig global frihet för kapitalet, som är grunden för globaliseringen. Frågan den gången var om det skulle gå att lägga några inskränkning-

ar på kapitalet, men svaret från de flesta makthavare och experter var att det inte behövdes. Alla problem var redan lösta. Formlerna för den perfekta marknaden, som ekonomer också fått nobelpriset för, var utskrivna. Numera vet vi att det inte var så. Det blev inte minst ett uppvaknande under krisen 2007–2008.

Kosovokommissionen

Redan efter en kort tid på Palmecentret blev Carl Tham tillfrågad om han ville vara med och leda en kommission som skulle granska kriget i Kosovo, som hade startat 1998. Det var USA som hade vänt sig till den svenska regeringen med frågan om den kunde ställa sig i spetsen för en internationell granskning av det krig USA startat. Regeringen frågade Carl Tham, som i sin tur kontaktade den välkända sydafrikanska juristen Richard Goldstone, som blev kommissionens ordförande tillsammans med Tham. De tog sig an uppgiften att svara på frågan om det hade varit möjligt att lösa konflikten på fredlig väg och hur man skulle tolka det faktum att USA hade startat ett krig utan stöd av FN:s säkerhetsråd och som därför inte var legalt enligt FN:s regelverk.

– Trots att det var USA som efterfrågat granskningen fick Clintonadministrationen kalla fötter när det blev en vapenvila i kriget i slutet av maj 1999. De ville stoppa kommissionen. Antagligen hade de hoppats att den skulle ge ett ganska oreserverat stöd till USA, men redan på sammansättningen av kommissionen förstod de att det inte skulle bli så.

Den 300 sidor tjocka rapporten överlämnades till FN:s generalsekreterare Kofi Annan den 23 oktober 2000 och dagen efter till den svenska statsministern Göran Persson. I sina slutsatser konstaterade den internationella expertgruppen att Natos ingripande i Kosovo varit olagligt, men att övergreppen mot den kosovoalbanska befolkningen före kriget gjorde ett internationellt ingripande rimligt och att kriget därför gick att definiera som legitimt.

Kommissionen diskuterade också flera olika framtidsscenarioer för Kosovo och menade att det inte var en framkomlig väg

att Kosovo skulle förbli en del av Serbien och arbetet följdes upp av en utredning om hur det skulle gå att lösa Kosovos status i framtiden.

– Det var en intressant rapport men den kom den 10 september 2001 och det var en lite olycklig tidpunkt för därefter drunknade ju allt i händelserna i USA den 11 september.

Carl Thams uppdrag för Kosovokommissionen innebar att han inte var verksam i det dagliga arbetet på Palmecentret. Istället leddes verksamheten av Carin Jämtin, som var biståndschef och biträdande generalsekreterare.

Jag träffar henne tillsammans med Carl Tham på biståndsorganet Sidas huvudkontor på Valhallavägen i Stockholm. Carin Jämtin är numera generaldirektör på Sida, ett uppdrag som Carl Tham hade 1985–1994.

Hon minns hur Thams arbete med Kosovokommissionen spillde över till Palmecentret i form av verksamhet.

– Det ledde till en rad seminarier med intressanta diskussioner i Stockholm om folkrätt och mänskliga rättigheter. Men det bidrog också till ökad kunskap om Kosovo och Balkan i våra medlemsorganisationer och deras aktiva över hela Sverige.

Palmecentret hade en rad olika biståndsprojekt i Kosovo och på Balkan som helhet under den här tiden.

– Bredden var väldigt stor. Det var stöd till partiutveckling och demokrati och yttrandefrihet. Det var utbildningar i kampanjarbete. Det var hjälp till återflyttande, ibland så konkret som att de fick hjälp med att bygga ett växthus för att klara sig efter återvändandet. Ofta leddes projekten av aktiva i arbetarrörelsen som själva kommit som flyktingar från Balkan, och det bidrog till att kontakterna blev täta och till en allmän kunskapshöjning i den svenska arbetarrörelsen.

I de sammanhangen kunde Palmecentret också använda Kosovokommissionens rapport och de diskussioner den lett fram till.

– Den bidrog till en bra debatt och ökad förståelse för de svåra avvägningar som måste göras i frågan om internationella interventioner när det sker stora övergrepp mot de mänskliga rättigheterna, säger Carin Jämtin.

Bred samlad verksamhet

I början av 2000-talet hade Palmecentret en stor och växande biståndsverksamhet. De regioner man främst var engagerad i var Sydafrika, Västra Balkan och Mellanöstern.

– Väldigt många av våra medlemsorganisationer var engagerade i projekt i Sydafrika, säger Carin Jämtin. Det var bland annat samarbete mellan vänorter i Sverige och Sydafrika och det innebar till exempel att ABF i Göteborg var mycket engagerade i ett samarbete med organisationer i Port Elizabeth.

I Mellanöstern breddades verksamheten.

– Under Sten Anderssons och Sven-Eric Söders ledning hade man lagt en stark grund för engagemanget i Mellanöstern och under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet blev fler och fler av våra medlemsorganisationer engagerade i konkreta projekt.

Den sammanlagda växande verksamheten ledde till fler anställda på Palmecentret.

– När jag började på centret var vi omkring tolv anställda, och när jag slutade några år senare var vi 25, så det var en kraftig ökning, minns Carin Jämtin. Skälet var bland annat att partistödsanslaget fick en tydligare form under den här tiden och att även andra biståndsanslag ökade. Vi började också arbeta med EU-stöd.

Ett land som växte i betydelse för Palmecentret var Zimbabwe. Sedan flera år stod det klart att landet under Robert Mugabes ledning var på väg i alldeles fel riktning. Under åren kring millennieskiftet härldade förtrycket och repressionen inne i Zimbabwe. Palmecentret fick kontakt med Movement for Democratic Change, som leddes av den tidigare fackföreningsledaren Morgan Tsvangirai, och inledde ett långvarigt samarbete för att stötta den zimbabwiska oppositionen.

– Däremot var vi inte så bra på att öka insamlingen av pengar. Det får man nog säga var ett misslyckande, konstaterar Carin Jämtin. Vi underskattade problemen. Vi utgick från att människor skulle stötta Palmecentret utan att egentligen veta vad det var för något.

Hon berättar att Palmecentret försökte få ett så kallat 90-konto och att man klarade alla de krav som 90-kontot stäl-

ler på verksamheten. Men som en organisation med nära kopplingar till ett politiskt parti var det ändå inte möjligt att få något sådant konto.

Global respekt

Som en uppföljning till seminarierna och debatterna om globaliseringen och dess effekter inledde Palmecentret också ett arbete med en brett upplagd folkbildningssatsning som kallades Global respekt. Det handlade bland annat om att ta fram ett studiematerial på temat makt, demokrati, fattigdom och arbetslivets villkor. I en presentation av materialet stod det: "Hur lever arbetaren som tillverkar dina kläder? Hur är det möjligt att det fortfarande finns slaveri och tvångsarbete i världen? Varför mördas fackligt aktiva i Colombia och varför är fria fackföreningar förbjudna i Kina? Vad kan arbetarrörelsen i Sverige göra för att världen ska bli mer rättvis? Det är sådana frågor som vi diskuterar i Global respekt. Boken Global respekt handlar om makt och demokrati, fattigdomsbekämpning och mänskliga rättigheter. De olika kapitlen tar upp stora och komplicerade frågor på ett grundläggande sätt och med fokus på det globala arbetslivet."

Egentligen handlade det om samma frågor som Stefan Löfven lyfter fram i det som i dag kallas Global Deal.

– De fackliga organisationerna ökade sin aktivitet i våra projekt och jag tror att det delvis var en effekt av projektet med Global respekt, tillägger Carin Jämtin.

Själv tog hon med sig detta när hon några år senare som biståndsmminister besökte och talade på World Social Forum i Mumbai.

– Diskussionerna kring Global respekt var ett sätt för den fackliga rörelsen att visa organisationerna från det civila samhället att det finns ett starkt samband mellan deras krav på global rättvisa och de frågor facket driver. Från en del av de andra organisationer som var med på World Social Forum fanns annars en viss skepsis mot facket. Det handlade dels om synen på handelspolitiken, dels ansåg många att de fackliga organisationerna stod för nära makten. Men diskussionerna

om arbetslivet i den globala ekonomin överbyggde en del av det.

Både Carl Tham och Carin Jämtin påpekar att det visar hur den ökade seminarieverksamheten och samtalen om globaliseringen bidrog till att stärka den helhet som var Palmecentret.

– Biståndsarbetet fick råg i ryggen, kunskaper, och det gjorde att alla aktiva trodde lite mer på det de gjorde. Allt var väldigt politiskt vid den tiden så det fanns en tydlig koppling mellan de många seminarier och möten vi arrangerade i Sverige och det arbete vi bedrev med våra samarbetspartners i andra länder, säger Carin Jämtin. Engagemanget ute i landet var väldigt stort, från små Unga Örnar-föreningar till stora fackliga organisationer eller arbetarekommuner.

”Arbete för fred, folkrätt och mänskliga rättigheter präglade vårt arbete”

THOMAS HAMMARBERG
GENERALSEKRETERARE 2002–2005
TEXT: JESPER BENGSSON

I början av 2000-talet gick världspolitiken in i ett nytt skede. Om 1990-talet präglats av globaliseringen, och kritiken mot den utvecklingen, kom 2000-talet att handla om terrorattackerna mot USA den 11 september 2001 och det efterföljande kriget mot terrorismen, med USA:s invasioner i Afghanistan och Irak som de mest brännande frågorna.

Thomas Hammarberg hade ägnat större delen av sitt yrkesliv åt frågor som rörde folkrätt och mänskliga rättigheter och som generalsekreterare blev han mycket synlig i det politiska samtalet.

– Mitt engagemang i debatten styrdes mycket av vad som hände i världspolitiken just då. Jag kom till Palmecentret bara några månader efter terrorattackerna i USA den 11 september 2001. Det amerikanska ”kriget mot terrorn” hade börjat med kedjeverkningar också i Europa. Washington och London började förbereda sina styrkor för en väpnad invasion i Irak. Med min egen bakgrund av långvarigt arbete för folkrätt och mänskliga rättigheter kändes det självklart att vi skulle ta ställning i dessa ödesfrågor och försöka skapa opinion.

Kriget i Irak

Under upptrappningen inför Irakkriget visade det sig att den dåvarande socialdemokratiska partiledningen hade en delvis

annan hållning än Hammarberg och Palmecentret. I februari 2003 planerades stora fredsdemonstrationer över hela världen, även i Stockholm. Ett brett nätverk av organisationer skulle gå med i demonstrationen men partiledningen ansåg att några av dem stod allt för långt till vänster för att det skulle vara möjligt för partiet att vara med.

Lördagen den 15 februari 2003 hölls vad som skulle bli de största demonstrationerna i modern tid. Mellan fem och tio miljoner människor protesterade i mer än 600 städer runt om i världen. I Sverige demonstrerade minst 75 000 människor i 25 städer.

– Vi uppmanade med brett gensvar våra medlemsorganisationer att delta i denna massiva manifestation och organisera de därefter ett större opinionsmöte i Uppsala, där utrikesminister Anna Lindh medverkade. Hennes deltagande blev den första tydliga markeringen av att svenska regeringen motsatte sig de amerikanska och brittiska planerna på en invasion. Det var viktigt.

Hammarberg betonar betydelsen av att kombinera tydliga politiska åsikter med konkret biståndsarbete.

– Genom biståndskontakterna vinner vi kunskaper som ger vägledning för det opinionsbildande arbetet. Samtidigt drar biståndsprogrammen nytta av våra politiska erfarenheter. Allt detta blir en tillgång för våra möjligheter att bidra till den utrikespolitiska debatten i Sverige. Min idé var dessa båda områden måste samspela, giftas ihop.

Den hållningen gällde även Irak, där Palmecentret ville bygga upp ett bistånd efter den mest akuta krigsfasen.

– Jag reste dit för att prata med de irakiska organisationer som arbetade för fred, förlikning och mänskliga rättigheter. Vi anställde Thair Ismail för att sköta samordningen, men organisationerna där nere var svaga och hade svårt att manövrera mellan de irakiska grupperna och den amerikanska militära närvaron. Det var främst i irakiska Kurdistan som projekt startades.

– En lärdom vi fick med detta arbete var också betydelsen av nära samverkan med diaspora-grupper här i vårt land. De har kontakter i det tidigare hemlandet och självfallet mycket kunskap om de verkliga förhållandena.

Kräkningar av mänskliga rättigheter i kampen mot terrorism

En stor del av Hammarbergs första tid som generalsekreterare kom att präglas av de övergrepp som USA begick i "kriget mot terrorn". Det handlade bland annat om de fångar – bland dem svensken Mehdi Ghezali - som utan rättegång hölls på den amerikanska basen Guantanamo, men även om tre svensk-somalier som hade hamnat på FN:s terrorlista och fått sina liv kraftigt inskränkta utan att deras fall prövats av någon rättslig instans.

Han engagerade sig också för de två från Sverige avvisade egyptierna, Ahmed Agiza och Mohammed Alzery. De hade sökt asyl i Sverige men hade i ett hemligt meddelande stämplats av USA som misstänkta terrorister. De överlämnades av svensk polis till maskerade CIA-agenter på Bromma flygplats och fördes med ett amerikanskt flygplan till egyptiskt fängelse där de utsattes för förhör och tortyr.

– Jag besökte Egypten ett år senare och fick möjlighet att samtala med advokater och andra välinformerade källor om vad som faktiskt hänt de två fångarna. Det var tydligt att de hade torterats och även i övrigt behandlats ohyggligt brutalt av den egyptiska säkerhetspolisen. När jag kom hem sökte jag upp Anna Lindh och berättade att de löften som den egyptiska säkerhetschefen gett om en rättssäker behandling av dem uppenbarligen inte alls respekterades. Hon reagerade och lät skicka en diplomat till Kairo för att besöka fångarna och försöka påverka att de åtminstone skulle få en rimlig rättegång.

– Slutresultatet blev att militärdomstolen, trots de amerikanska påtryckningarna, inte kunde finna något bevis för att anklagelserna om terrorism. Al Zery åtalades inte alls och Agiza dömdes på basis av ett gammalt åtal för tidigare medlemskap i en förbjuden organisation. Den senare blev frigiven efter regimskiftet och kunde återförenas med sin familj här i Sverige – hans hälsa hade emellertid tagit skada av den tortyr han utsatts för. Bägge tilldelades en viss ekonomisk kompensation av svenska Justitiekanslern på basis av den skada de drabbats av genom de svenska myndigheternas agerande.

Palestina

Som tidigare under AIC:s och Palmecentrets historia spelade Palestinafrågan stor roll under Thomas Hammarbergs tid på centret. Efter Osloavtalet 1993, som innebar att PLO erkände staten Israel innanför de gränser som rådde före sexdagarskriget 1967, hade många hoppats på fortsatta förhandlingar och en mer permanent lösning på konflikten. Men så blev det inte.

I början av 2000-talet tog Yossi Beilin, tidigare israelisk justitieminister och Yasser Abed Rabbo, tidigare palestinsk informationsminister, därför tag i det så kallade Geneveinitiativet. Det var ett samarbete mellan israeliska och palestinska frivilligorganisationer som under ett par år förhandlade fram ett avtal som skulle lösa den långa konflikten i Mellanöstern. Planen innehöll flera kontroversiella element, bland annat skulle palestinerna i praktiken gå med på att avstå från miljoner palestinska flyktingars rätt att återvända till sin hemtrakt. Palestinierna skulle också erkänna den israeliska staten och få områden som Israel erövrade i sexdagarskriget år 1967. Jerusalem skulle delas administrativt och bli både Israels och Palestinas huvudstad. Planen förkastades av både Israels höger och en rad palestinier.

Palmecentret gav ekonomiskt stöd till Geneveinitiativet och initierade kontakter till grupper som behövde vara med i processen. Centret arbetade över huvud taget intensivt med att stötta och bygga upp det palestinska civila samhället.

– Medlemsorganisationernas engagemang var makalöst och genuint, berättar Sanna Johnson, som var biståndschef under en stor del av Thomas Hammarbergs tid som generalsekreterare.

– Det var allt från barns och kvinnors rättigheter, till fackliga rättigheter och kooperativ organisering.

Thomas Hammarberg berättar hur de också arrangerade utbildningar för yngre aktiva inom palestinska Fatah, främst i Stockholm, men även i Kairo. Det handlade om praktiskt folkrörelsearbete, som hur man säkerställer intern demokrati, genomför årsmöten, agerar som ordförande på ett medlemsmöte, hur man ser till att folk inte stannar för länge på sina poster, ordnar

revision av föreningens ekonomi och tar in medlemsavgifter.

– Det var verkligen uppskattat bland de som gick utbildningen, men det tragiska var att den äldre generationen inom Fatah-partiet såg dessa kurser som ett hot; de som gått igenom utbildningen blev utfrysade och vid ett tillfälle även hindrade från att delta i ett viktigt medlemsmöte. Jag tror att de äldre fruktade att ett maktövertagande var under förberedande. De förstod inte att utbildningen handlade om att stärka folkrörelsearbetet och att detta var viktigt.

Thomas Hammarberg minns också att Palmecentret hade mycket material om staden Jerusalem kvar från tidigare projekt, bland annat genom det arbete Sten Andersson gjort i samarbete med parterna där.

– Det var kartläggningar av infrastruktur, resursfördelning, möjligheterna för att anlägga en flygplats och en rad andra frågor, inte minst om stadens historia. Det var ett handfast material, ofta ned på rent arkitektonisk nivå. Vi använde det för egna projekt som handlade om Jerusalems status och hur staden ska kunna delas mellan israeler och palestinier.

Palmecentret genomförde bland annat en workshop i Mostar, även det en delad stad, där deltagarna kunde göra jämförelser och hitta inspiration till olika sätt att hantera konflikterna.

– När jag tänker på det där materialet slås jag av hur viktigt det är att inte släppa viktiga projekt innan de är helt färdiga. Materialet om Jerusalem skulle antagligen vara användbart även i dag, när den israeliska annekteringen blivit allt mer inträngande och stadens internationella status genom Trumps agerande blivit än mer kränkt.

Hammarberg instämmer i biståndschefen Sanna Johnsons bedömning att engagemanget i Palestinafrågan gett såväl påtagliga framgångar som trista besvikelser. Framför allt har mycket lite hänt på marken. Läget är låst, inga reella förhandlingar pågår och den israeliska bosättningspolitiken har fortsatt.

– Den övergripande lärdomen från min tid på Palmecentret och de biståndsorganisationer jag arbetat för sedan dess är att det är viktigt med närvaro i fält, berättar Sanna Johnson.

– Centret hade möjligen kunnat bidra till arbetet i Palestina

på ett djupare sätt om vi också då haft en mer fysisk närvaro, kanske ett traditionellt kontor. Då kunde vi också ha sökt stöd från andra källor, som EU eller FN, koordinerat arbetet med andra mer och varit mer hands on i samtalen med Fatah och Hamas.

Aceh efter tsunamin

En annan fråga som kom att prägla Thomas Hammarbergs tid på Palmecentret var förhandlingarna om fred i Acehprovinsen i Indonesien. Den 26 december 2004 drabbades stora delar av Sydostasien av en väldig tsunami. Det var en katastrof med en magnitud långt utöver tidigare katastrofer, och hårdast drabbat blev Acehprovinsen. Den döds våg som vräkte in över kustlinjen var 24 meter hög och den lämnade 170 000 dödsoffer och 600 000 hemlösa människor.

Några veckor senare reste han och Jan Hodann till Aceh, där de bland annat konstaterade att den humanitära hjälpen till regionen fungerade, men att mycket lite hänt med återuppbyggnaden av viktiga samhällsfunktioner. Thomas Hammarberg och Jan Hodann träffade bland annat fackliga representanter.

I sina möten betonade de att om Palmecentret skulle bidra med något i regionen handlade det främst om stöd till det civila samhället och om att bygga upp den organisatoriska och demokratiska kapaciteten.

Läget försvårades av att Aceh under nära 30 år varit föremål för en konflikt mellan Indonesiens regering och GAM-gerillan, som stred för självstyre i Aceh. Nu visade det sig att tsunamikatastrofen öppnade nya möjligheter att lösa denna svåra och väpnade konflikt. På våren 2005 inleddes fredssamtal i Helsingfors, under ledning av Finlands tidigare president Martti Ahtisaari. Efter det första sammanträdet fick Palmecentret en förfrågan från International Crisis Group i Bryssel. De ville ha Palmecentrets hjälp att sammanföra det civila samhället i Aceh med ledningen för GAM-gerillan, som sedan många år levde i exil i Sverige.

Syftet var att förmedla fredssamtalen med utvalda grupper

inne i Aceh för att dessa skulle få en möjlighet att analysera och reagera på förhandlingsresultaten. Man antog att det skulle öka förankringen och hållbarheten i ett eventuellt avtal.

– Palmecentret förde flera samtal med GAM:s ledning. Det var inte alls självklart att de skulle ställa upp på några förhandlingar. Ett tidigare försök att föra samman parterna, den gången i Japan, hade brutit samman för att flera ur GAM:s ledning hade fängslats när de skulle lämna Jakarta.

Mellan andra och tredje förhandlingsrundan i Helsingfors arrangerade Palmecentret ett första möte i Stockholm. Flera representanter från Aceh var på plats. Alla ställde sig bakom GAM. Därefter hölls ytterligare två möten som uppföljning till förhandlingar mellan den indonesiska regeringen och GAM. Gruppen från Aceh blev hela tiden större. Vid varje möte presenterades förhandlingsläget och GAM:s position godkändes skriftligt.

Parallellt med detta höll Palmecentret veckovisa möten med GAM:s ledning. De förbereddes på hur fredssamtalen skulle utformas, hur Aceh skulle kunna genomföra demokratiska val och vilket ansvar GAM hade för utvecklingen i regionen efter att ett avtal skrivits under. Tidsschemat var pressat. Ahtisaari hade fått anslag av EU för processen, men de kunde bara brukas under sex månader. Före augusti månads utgång skulle ett avtal vara i hamn, annars hängde hela processen på en skör tråd. I början av augusti, efter den femte förhandlingen, genomförde Palmecentret ett möte i Malaysia med omkring 300 delegater från en rad olika organisationer i Aceh. Under tre dagar gick de igenom det Memorandum of Understanding som kommit ut från förhandlingarna. De diskuterade och analyserade, och godkände paragraf efter paragraf.

– Det var svettigt, säger Jan Hodann i dag när han minns tillbaka.

– Om det inte godkändes skulle det inte bli något avtal den 15 augusti, men det gick vägen.

Parallellt med den processen arbetade Palmecentret med ett projekt som handlade om Acehs status som en mer självständig del av Indonesien, och man genomförde flera utbildningar inför den stundande valkampanjen.

Vid ett sista möte i Stockholm handlade det mycket om frå-

gan hur GAM skulle kunna ställa om och bli ett parti som drev valkampanj. Jan Hodann arbetade med dem under hela återstoden av 2005 och 2006 fram till valet som hölls i december det året.

– Centrets insats bidrog alldeles klart till att det blev meningsfulla förhandlingar, och det man kom fram till har i stort sett hållits, påpekar Thomas Hammarberg. Däremot har GAM splittrats upp i olika delar, så situationen är förstås inte utan problem i dag heller.

Hammarberg menar att det finns många viktiga slutsatser att dra av Palmecentrets arbete med Aceh och GAM.

– När jag vid ett senare tillfälle träffade Martti Ahtisaari betonade han vilken viktig insats Palmecentret gjort i detta fredsarbete. Vi hade gjort förhandlingarna möjliga. Därmed hade vi också satt en modell för hur parterna kan samspela för att hitta en lösning i den sortens konflikter. Det var tänkt som ett gott betyg.

De enda som vinner på att vi slåss är de som inte vill ha fred

VIOLA FURUBJELKE

GENERALSEKRETERARE 2006–2008

– Take protection behind the wall, ropar den israeliska kvinnan med metallisk mikrofonröst från sin plats bakom skottsäkra glas. Platsen är Erez, gränspassage till Gaza. Vi, en journalist från Aktuellt i Politiken, vår palestinska chaufför och jag, har redan väntat flera timmar på att få komma igenom. Vi hör hela tiden israeliska bomber detonera och på avstånd ser vi de svarta rökpelarna torna upp sig när dom träffar sina mål. Palestinierna svarar med sina hemmagjorda Qasamraketer. Bombkrevaderna låter plötsligen mycket nära och det är då hon skriker åt oss att vi ska sätta oss bakom en cirka meterhög stenmur som avskiljer den jättestora tomma parkeringsplatsen och grindarna in till själva terminalbyggnaden.

Jag ska tala vid Palmecentrets konferens om Dialog och försoning mellan palestinier inom kampanjen ”Fred i Mellanöstern.nu”. Vi kom hit vid halv fem – nu är klockan snart sju – och klockan åtta stänger gränsen. Vi har alla nödvändiga tillstånd men får ändå inte något svar på varför hon inte släpper in oss. På andra sidan gränspassagens grindar och korridorer väntar en mottagningskommitté från vår partnerorganisation, universitetslärares fackliga organisation (UTSP) och min medarbetare från Palmecentret, Faraj Abu Iseifan, som tillsammans med mig förberett den konferens som jag ska invigningstala på. Konferensen handlar om att Hamas, Fatah och de andra palestinska fraktionerna måste inleda en dialog, sluta att bekämpa varandra och börja samarbeta. De är oroliga och vi utväxlar hela tiden sms om läget.

Medan vi väntar kommer några enstaka palestinier som vill

passera. De flesta som fått tillstånd att resa ut och komma tillbaka har vanligtvis fått det för att uppsöka sjukhus. En man och en kvinna kommer skjutande på en illa medfaren rullstol. I den sitter ett barn utan ben och med bara en arm. Handen på den kvarvarande armen är också i bandagepaket. Dom som får en chans att tillfälligt lämna Gaza tar förstås möjligheten att handla med sig några av de åtråvärda vardagsartiklar som inte går att få tag på inne i Gaza. Det är upprörande scener av förnedring som utspelas framför våra ögon när de ska passera gränsvakten.

En man kommer bärande på fyra stora plastkassar. Den unga israeliska vakten beordrar mannen att packa upp en påse i taget och lägga ut allt på bordet framför den glastruta bakom vilken hon sitter. Han tar upp några inplastade leksaker, uppenbarligen till sina små barn, vars plastleken han måste riva upp. Han har också några verktyg, en murslev, en hammare, en såg och träklubba. Dessa får han lägga åt sidan. Det förefaller osäkert om han ska få ta dem med sig. I nästa påse har han smutstvätt, använda lakan och underkläder som han beordras att veckla ut samt vifta med kalsongerna framför glastrutan. Slutligen måste han riva upp ett tvättmedelspaket av märket Persil och låta fingrarna sila genom tvättpulvret framför glastrutan. När hon sedan ger klartecken för honom att packa ner allt utom verktygen blir han nervös och en av påsarna går sönder. Jag står bredvid och gör en ansats att vilja hjälpa honom men blir beordrad att ställa mig en bit därifrån. Jag tror att det är min upprördhet över detta som gör att jag inte känner någon egentlig rädsla trots att vi faktiskt står mitt i en av de kraftigaste israeliska attackerna på Gaza sedan förra sommaren.

Jag kan inte låta bli att fundera över om dessa unga israeliska kvinnor lugnt kan åka hem till sina egna familjer efter att ha utsatt andra medmänniskor för all denna godtyckliga och förnedrande behandling? Kan de gulla med sina barn, läsa godnattsaga och kramas utan att tänka på de palestinska barnen? Det är ju väl känt att ockupationsmaktens metoder är brutaliserande och att det urholkar moralen i det israeliska samhället. I den meningen är israelerna själva offer.

Klockan blir halv åtta. Mörkret har fallit och vi förstår att vi inte kommer att få passera i dag. Vi begär våra pass tillbaka

och förbereder oss på att åka tillbaka till Jerusalem för övernattnig. Vi får göra ett nytt försök tidigt i morgon bitti. Då är det torsdagen den 28 februari och konferensen ska börja klockan tio. Om vi åker senast sju så bör vi hinna.

Nästa morgon går allt som på räls. Det är en ny gränsvakt och vi behöver bara vänta några minuter medan hon kollar våra papper. När vi tagit oss igenom den surrealistiskt folktomma terminalbyggnaden och de många fjärrstyrda grindarna, kommer vi ut på en dammig och sönderbombad väg och där möter vi Faraj och våra värdar från UTSP. Glädjen är stor över att vi lyckats komma igenom och jag inser, att palestinierna i Gaza aldrig kan räkna med att kunna genomföra det de planerat för det finnas alltid något steg som kontrolleras av israelerna.

Från gränsen till konferensen i Gaza stad är det några kilometer och vi passerar genom byar och flyktingläger. Överallt är det massor av barn som leker eller sparkar fotboll och återigen förundras jag över det jag också sett på andra krigsdrabbade platser, nämligen att driften att försöka leva ett normalt liv trots misär och direkt livsfara är förunderligt stark. Många hus är skadade eller raserade av bomber. I Gaza ser jag spåren av de bomber som fälldes i går medan vi stod och väntade på den andra sidan, bland annat på inrikesministeriets och fackföröreningsrörelsens hus i Gaza.

Dialog och försoning mellan palestinier är det bärande temat för vår konferens. En stor banderoll med detta budskap hänger på väggen utanför lokalen. Konferensen har samlat 190 deltagare. Det är akademiker och intellektuella, parlamentariker och före detta ministrar, borgmästaren i Gaza och ett stort antal journalister. Styrelsen för UTSP står i "receiving line" och jag blir varmt mottagen. Jag blir presenterad för företrädare för olika palestinska grupperingar. Här finns Hamas, Fatah, Islamic jihad och de olika palestinska bokstavs-kombinationerna PFLP, DFLP med flera. På storduk i fonden finns deltagare från Västbanken med på länk.

Jag fylls av stolthet över att Palmecentret äntligen, efter snart två års arbete för intern palestinsk försoning lyckats få till stånd denna konferens mellan de rivaliserande palestinska fraktionerna. Dom som har kommit är i många fall betydande representanter för sina organisationer. I sista stund hade den

person som skulle inledningstala för Fatah meddelat förhinder. Det var förstås en missräkning men det fanns andra Fatah representanter bland deltagarna. Flera av talarna i konferensen till exempel Dr Ahmed Yossef, som är Ismael Hannyias närmaste rådgivare, har tagit stora personliga risker för att komma till konferensen, vilket tydligt illustreras av att den genomförs mot en ljudkuliss av israeliska attackhelikoptrar.

En efter en stiger företrädarna för olika palestinska grupperingar upp i talarstolen och uttrycker sin tacksamhet mot Palmecentret och beskriver hur mycket det betyder för dem att få stöd och att bli sedda i den svåra isolering som blockaden mot Gaza innebär. Flera talar om nödvändigheten av att den interna palestinska konflikten biläggs så att palestinierna kan stå starka i förhandlingarna med Israel och vara kapabla att genomföra eventuella överenskommelser.

När jag i slutet av konferensen säger adjö, kommer en deltagare från Fatah fram till mig. Han tar mina händer och säger påtagligt rörd. "Du har sagt till oss precis det vi behöver höra. Det är sant att de enda som vinner på att vi slåss är de som inte vill ha fred. Vi måste sluta slåss mot varandra!" Konferensen utmynnar i en gemensam deklaration som förmodligen är ett av de viktigaste dokument som antagits sedan Hamas tog över makten i Gaza i juni 2006, men tyvärr hade det inte någon mottagare bland västvärldens regeringar.

Den konferens jag beskrivit ovan hade föregåtts av en intensiv kontakt med de två viktigaste parterna i konflikten Fatah och Hamas. Kontakterna med Hamas hade byggts upp genom möten i olika delar av Mellanöstern. Trots att kontakterna var kontroversiella ville vi inte avstå från möjligheten att kanske bidra till en fredlig utveckling mellan palestinierna. Att vi överhuvudtaget inledde detta projekt, trots omvärldens bojkott av Hamas, berodde på att vi inom Palmecentret trodde och tror på dialog och respekt för demokratiska val. Vi förfärades av västvärldens hycklande regeringar som utan självvrannsakan kunde vara med om att först bygga upp palestinska demokratiska institutioner för att kort därefter bidra till att sätta dem ur spel.

Att ena dagen predika demokrati för att nästa visa fullständig respektlöshet för demokratiska val, att fortsätta att tala om en fredsprocess men samtidigt underlåta att protestera när Is-

rael bombar Gaza sönder och samman, gång efter gång medan en och en halv miljon människor hålls inlåsta i detta fångelse. Det skulle ha legat väl i linje med socialdemokratisk tradition att ta initiativ till inompalestinsk försoning och att försöka få EU-blockaden omprövad. Men varken den socialdemokratiska eller senare alliansregeringen drev frågan trots att det troligen hade funnits stöd bland ytterligare några EU-länders regeringar.

Vi vände oss istället till våra vänner bland EU-parlamentarikerna och uppmanade dem att engagera sig konstruktivt i konflikten. Många gjorde så. Göran Färm, då svensk EU-parlamentariker för Socialdemokraterna, var en uppskattad gäst på en av våra Gazakonferenser. EU hade en viktig roll att spela och de måste förstås att häva blockaden av Hamas, uppmuntra försoning mellan Fatah och Hamas och ge stöd till en ny palestinsk samlingsregering. Samtidigt måste de kräva att Israel släpper de fängslade Hamasparlamentarikerna så att det palestinska parlamentet kan börja arbeta och ställa symmetriska krav på Israel och Palestina. Krav som ställdes på den ena måste också ställas på den andra. Om man tror på bojkott som metod så måste man i konsekvensens namn också bojkotta de flesta andra arabländerna av samma skäl. Vidare borde man ställa motsvarande krav på erkännande av Palestina från den israeliska regeringens sida vars koalitionsparti vid den här tiden, Yisrael Beitenu och dess premiärminister Avigdor Lieberman, förnekar rätten till en palestinsk stat inom 1967 års gränser.

Trots att en viss rörelse i den här riktningen har skett i några EU-länder under det senaste decenniet så är flera av kraven tyvärr fortfarande aktuella. ”Palestinafrågan” har under senare år halkat ner på den internationella dagordningen och skymts av den så kallade arabiska våren och framför allt kriget i Syrien. Organisationer som Palmecentret kan visserligen kratta manegen för konstruktiva samtal men vårt arbete måste följas upp av rakryggade politiska beslut såväl i Stockholm som i Bryssel. Det är i dessa stunder som vi saknar Olof Palme som mest. Hans kloka ord från talet på Sergels Torg 1968 äger universell giltighet och fastän ämnade för Vietnamkriget är orden lika applicerbara på dagens Mellanösternkonflikt:

”Demokratis mål kan aldrig nås med förtryckets medel.

Man kan inte rädda en by genom att utplåna den – bränna åkarna, förstöra husen, spärra in människorna eller döda dem.”

Den här artikeln skrev jag efter att ha kommit hem från den konferens som vi genomförde i dialogprojektet tillsammans med våra samarbetspartners i Gaza. Med artikeln ville jag visa hur omskakande och samtidigt meningsfullt det kunde vara att försöka hitta öppningar i den låsta konflikten, men jag ville också illustrera en del av de svårigheter som vi upplevde i arbetet med Israel och Palestina under min tid som generalsekreterare på Palmecentret åren 2006–2008. Palestinafrågan var viktig del av mitt arbete, både för att den så starkt speglar det uppdrag Palmecentret har och för att jag personligen hade ett brinnande intresse för just den frågan.

Jag ska återkomma till Israel-Palestina senare. Men – för ordningens skull – låt oss börja från början.

Palmecentret inifrån

På morgon den 28 september 2005 satt jag i bilen och skulle just parkera på Centralstationen i Norrköping. Jag var på väg till Stockholm där jag förordnats som ambassadör på UD. Det var ett arbete som kändes intressant på flera sätt men för mig, på samma sätt som för många hemvändande ambassadörer, kändes omställningen ganska besvärlig. Jag hade just kommit hem från fyra års tjänst som ambassadör i Syrien med sidoadcreditering i Libanon – ett självständigt, händelserikt och ständigt utmanande uppdrag 24 timmar om dygnet tillsammans med ett team av hängivna medarbetare. Det var okej på UD, men jag saknade tempot, att vara mitt i den politiska hetluften, och samarbetet med ambassadens fantastiska personal, samt alla vänner jag fått under tiden i Syrien.

Min mobiltelefon ringde. Det var Lena Hjelm-Wallén som undrade om jag var intresserad av att efterträda Thomas Hammarberg som generalsekreterare för Palmecentret. Jag behövde ingen betänketid. Självklart ville jag det. Jag kände mig otroligt hedrad. Att vara generalsekreterare på Palmecentret är stort och viktigt. Att få arbeta med demokrati, fred och

mänskliga rättigheter; frågor som jag verkligen brann och fortfarande brinner för, och att dessutom få efterträda Thomas, som jag alltid imponerats av, gjorde det extra prestigefullt. Några veckor senare hade Palmecentret på sitt styrelsemöte tagit beslutet att anställa mig och den 1 december 2005 tillträdde jag tjänsten.

När jag tog över hade Palmecentret haft flera verksamhetsår med stark tillväxt. Seminarieverksamheten var intensiv och projektportföljen hade vuxit snabbt, och med den även den ekonomiska omsättningen. Vi hade 350 projekt och arbetade i 62 länder. Vi hade kontor med lokalanställd personal i Sydafrika, Palestina, Filippinerna, Serbien, Kroatien, Bosnien och Hercegovina och Albanien. Merparten av projekten genomfördes i samarbete med våra medlemsorganisationer och deras lokalavdelningar. Palmecentrets lokala bas återspeglar det breda folkliga engagemanget och arbetarrörelsens samlade erfarenhet av solidaritetsarbete. Det var och är själva kärnan i verksamheten. Palmecentrets handläggare ger stöd till lokalföreningarna i form av utbildning i projekthantering, region-/landkunskap och återsrapportering, samt ansvarar för projekten gentemot Sida. Ett hundratal projekt drevs dessutom centralt i egen regi av Palmecentrets handläggare. Där fanns också partistödsprojekt som bedrevs i nära samverkan med partiets internationella avdelning och arbetarekommuner och partidistrikt. Partistödets administration och ekonomi var skild från Palmecentrets övriga biståndsprjekt.

I början av min tid på centret skedde flera saker som påverkade ekonomin. Under 2007 beslutade KF Project Center, som var medlem i Palmecentret, att samla alla sina projekt i Swedish Cooperative Center – Kooperation utan Gränser. Samarbetet med Palmecentret fortsatte på andra sätt men överföringen av deras projektportfölj innebar ett ekonomiskt avbräck för Palmecentret. Det skedde dessutom under samma tid som den borgerliga regeringen gjorde stora neddragningar och förändringar i biståndsbudgeten.

Biståndschefen Sanna Johnson var ständigt på språng efter nya projekt och finansörer. Att bredda finansieringsbasen och bli mindre beroende av Sida var ett mål och därför var det särskilt viktigt att söka samarbete med andra biståndsorgani-

sationer internationellt. Att söka biståndsmedel från EU är en tidskrävande procedur men om ansökningar bifalls ger det ofta stora anslag under längre tid. Vi samverkade internationellt i olika konstellationer, som International Alert, CMI, Concord och Solidar med flera.

Palmecentret hade under hela 2000-talet vuxit både ekonomiskt och i antal anställda. Många unga eldsjälar hade fått möjlighet att jobba med sina hjärtefrågor. På centret fanns också flera erfarna, som varit med ända sedan Palmecentret och dess företrädare Arbetarrörelsens Internationella Centrum (AIC) startade. Men nu räckte lokalerna på Sveavägen 68 inte till. Tidigare flyttplaner hade skrinlagts och trots en del protester fick de flesta nu tränga ihop sig två och två i varje rum. Några rum en trappa upp fick disponeras när det fanns behov av enskildhet för samtal med biståndspartners och andra.

En konsult fick i det läget uppdraget att ta reda på hur vi bäst ska förvalta våra möjligheter avseende personal och lokaler. I konsultrapporten konstaterades att Palmecentret led av ”växtvärk” och att en del av de anställda kände sig lite ensamma och vilsna i sina uppgifter. De flesta handläggarna för de olika programmen hade förstås inget emot att vara i stort sett självstyrande men det skapade glapp i kommunikationen och en känsla av ”firmor i firman”, där man visserligen jobbade under samma tak men ändå var sin egen. Arbetstider tillämpades med stor frihet. Ofta tog engagemanget sitt uttryck i att handläggarna glömde gå hem när arbetsdagen borde vara slut. Det var sena kvällar och ibland helgdagar på kontoret. Baksidan av detta var att jag inte alltid visste var folk var när dom behövdes som mest.

För mig var detta en helt ny kultur. Både riksdagen och UD där jag tjänstgjort i två decennier representerar ju – på gott och ont – nedärvda konservativa hierarkier och arbetssätt, och som utskottsordförande och senare ambassadör var jag van att ha kontroll. Så var det inte på Palmecentret och med den omfattande verksamhet som Palmecentret hade var det inte heller vare sig önskvärt eller möjligt. Men det fanns ändå ett visst behov av förändring för att konsolidera verksamheten efter år av tillväxt. Konsulterna påpekade att vi framför allt behövde stärka ”vi-känslan” genom stärkt styrning, värdegrundsarbete och interna samarbetsformer.

En effekt av detta blev att ledningsgruppen bestående av biståndschefen, ekonomi-, personal- och senare förstärkt även med kommunikationschefen, utvecklades till ett informellt forum som möttes minst en gång i veckan för diskussion, konsultation och beslutsfattande. Tisdagarnas förmiddagsfika vigdes för erfarenhetsutbyte med all personal.

I-fonden blir Solidaritetsfonden

När Palmecentret arbetade med Sida-finansierade projekt krävdes en egeninsats på tio procent. Det finansierades genom insamling till det som hette I-fonden. Fondmedel behövdes också för att medlemmarna skulle kunna genomföra aktiviteter som var viktiga och förenliga med våra värderingar, men som inte kunde finansieras med Sida-medel och som inte kunde genomföras öppet på grund av riskerna för våra partners.

Insamlingsvolymen hade emellertid minskat under flera år och med tanke på att antalet projekt ökat kraftigt blev det alltmer ohållbart. Det gick lättare att samla in pengar öronmärkta för särskilda projekt, som efter tsunamin eller till stöd för Palestina efter kriget i Gaza. En kampanjstrategi som tagits fram av en kommunikationsbyrå under 2005 visade att namnet I-fonden var ganska okänt och ett namnbyte till Solidaritetsfonden inleddes. När vi sökte patent för namnet stötte vi på problem på grund av att ett kommersiellt företag gjorde anspråk på namnet och hotade att stämma oss för varumärkesstöld om vi använde det. Lösningen blev att det registrerade namnet är ”Arbetarrörelsens Internationella Solidaritetsfond.” men i dagligt tal används namnet ”Solidaritetsfonden”.

90-konto

Nästa steg var att försöka få ett 90-konto. Det hade blivit viktigt på grund av att antalet insamlande organisationer blivit fler och att det i den allmänna debatten ifrågasattes allt oftare om biståndspengarna verkligen hamnade där de skulle. Trots att Palmecentret hade gott rykte så ansåg vi att ett 90-konto

var en eftersträvarsvärd kvalitetsmarkör. Efter upprepade uppvaktningar och utfrågning av styrelsen för Frivilligorganisationernas Insamlingsråd (FRII) fick vi till slut avslag på vår ansökan med motiveringen att man inte gav 90-konto till en organisation som gav stöd till politiska partier. Detta med hänvisning till partistödsverksamheten. Det var bara att gilla läget och istället satsa på att förnya insamlingsverksamheten, bland annat genom kort- och internetbanksbetalning, genom att be medlemsorganisationerna att sälja in fonden bättre till sina medlemmar via sina hemsidor och på kongresser, öppna möjligheten att ta emot testamentsgåvor. Regelbundna givare bearbetades per telefon för att öka sina bidrag och med allmän telemarketing kunde vi sakta få positiva resultat. Men insamlingsmetoder måste ständigt vässas då allt fler insamlingsorganisationer konkurrerar om samma givare.

Valår och borgerlig regering

Att 2006 var ett valår märktes också i Palmecentrets verksamhet. För första gången var Palmecentret representerat i Almedalen under politikerveckan och genomförde där många olika seminarier och andra aktiviteter. Genom vårt partistödsprogram kunde vi ge många funktionärer från systerpartier i hela världen möjlighet att både delta i valkonferenser och att följa valrörelsen ute på fältet. Valnederlaget för Socialdemokraterna innebar att vi under kommande år fick verka utan det idémässiga stöd som funnits från regeringen. Ett stöd som till exempel innebar att ministrar gärna medverkade i Palmecentrets seminarieverksamhet. Den socialdemokratiska regeringen hade i sitt budgetunderlag för 2007 aviserat nya riktlinjer för det partiinriktade demokratistödet. Den budgetposten ändrades dock inte av alliansen, vilket innebar att samtidigt som övrig verksamhet blev kringskuren så höjdes totalsumman för det partiinriktade demokratistödet. För Palmecentrets del innebar det att anslaget växte från drygt 13 till närmare 23 miljoner kronor per år. Ett flertal nya partistödsprojekt kunde därmed startas. Under året kunde vi med dessa pengar temporärt öppna ett projektkontor i Istanbul för regional partistödsverksamhet.

I övrigt hade vi att förhålla oss till den totala omsvängning i synen på biståndspolitikerna visavi enskilda organisationer som följde med Gunilla Carlssons tillträde som biståndsminister. Moderaterna hade gått till val på att minska biståndsbudgeten med en fjärdedel. Riktigt så blev det inte på grund av motstånd från övriga allianspartier men det hindrade inte biståndsministern från att i OECD/DAC föreslå att 0,7 procent av ett lands BNP skulle vara ett tillräckligt biståndsmål och att det skulle bli möjligt att göra avräkningar från biståndsbudgeten för flera ändamål än tidigare.

Redan under hösten 2006 aviserade den nya regeringen förändringar som kom att påverka våra anslag och vår verksamhet. Bland annat lades en egenavgift på alla informationsinsatser och Rysslandsstödet minskade kraftigt. För Palmecentrets och medlemsorganisationerna innebar det att samtliga 27 Rysslandsprojekt måste avslutas vid årsskiftet 2007/2008. Den tidigare aviserade ökningen av Sidas anslag till enskilda organisationer uteblev. Budgetprocessen via Sida för år 2007 var emellertid så långt framskriden vid regeringsskiftet att det under det året inte innebar så stora förändringar i verksamheten. Däremot var skillnaden tydlig när vi hösten 2007 ansökte om medel från Sida för tre år framåt – i enlighet med de anvisningar vi fått ett år tidigare. I december samma år fick vi beskedet att ansökan beviljats endast för ett år, samt att beslutet i vissa fall på detaljnivå föreskrev vilka utgiftsposter anslaget fick användas till. Det skapade stor osäkerhet bland personalen. En ny bantad organisation togs fram och de första månaderna 2008 var slitsamma, med ändlösa MBL-förhandlingar om en slimmad och mer integrerad organisation samt turordningsregler vid eventuella uppsägningar. Förhandlingarna strandade och togs till central nivå. Allt detta påverkade stämningen negativt på Palmecentret.

Kommunikationsverksamheten drabbades av nedskärningar. Biståndsministern Gunilla Carlsson hävdade att det inte kunde var en uppgift för enskilda organisationer att informera om biståndet och utrikespolitiken. Det sammantagna resultatet av den borgerliga biståndspolitikerna innebar att vi måste se över all verksamhet och att kommunikationsverksamheten kraftigt måste reduceras, att vi istället för att fortsätta växa nu

måste krympa verksamheten och säga upp personal. Under de följande åren tvingades vi ständigt att parera oönskade överraskningar i form av politiska utspel och oklara direktiv, som ofta förmedlades via ett allt mer otydligt Sida. Under 2007 hade Sida ett "Palmecenterår", det vill säga, särskilt fokus på Palmecentret som ramorganisation. Det innebar att Sida under året slumpmässigt granskade projekt, besökte samarbetsorganisationer och liknande, på ett mer intensivt sätt och med mer personal än vanligt. Ett flertal biståndskritiska rapporter från RRV och Timbro gjorde dessutom att vi fick ägna tid och kraft åt att försvara vår verksamhet mot vad som i slutändan visat sig vara tendentiösa och osanna beskrivningar av utvecklingssamarbetet genom enskilda organisationer.

Praktiskt projektarbete

Även om det interna arbetet var viktigt så var det ändå Palmecentrets globala arbete och seminarieverksamheten som stod i fokus – det vi utträttade i projekten i form av fredsfrämjande, ökad respekt för mänskliga rättigheter och demokratisk utveckling. Det var mycket omfattande verksamhet och av utrymmesskäl kommer den inte att ges rättvisa i det här formatet. Kontinuiteten i Palmecentrets arbete gör också att det är svårt att avskilja vissa insatser för en viss tidsperiod. Det kan ofrånkomligen i min berättelse smyga sig in sådant som mina företrädare eller efterträdare tycker faller mera under deras tid. Palmecentrets arbete är ju långsiktigt och i de flesta fall fortsatte vi och vidareutvecklade projekt som påbörjats under mina företrädares perioder. Ibland inträffade händelser som bidrog till att vi fick bana ny väg.

Fred och demokratisk utveckling i Aceh

Rebellrörelsen GAM i hade i flera år stridit för självständighet mot regeringen i Indonesien. I efterdyningarna av tsunamikatastrofen i december 2004 hade det blivit möjligt för GAM-rörelsen och den indonesiska regeringen att träffa en

fredsöverenskommelse. Palmecentrets erfarna medarbetare Jan Hodann spelade tillsammans med Martti Ahtisaaris organisation CMI en avgörande roll i de slutliga fredsförhandlingarna mellan parterna. Under 2006 genomförde Palmecentret en rad olika aktiviteter för att befästa fredsöverenskommelsen och för att förbereda de planerade valen och demokratiska funktionerna i det självständiga Aceh. Det innebar dels utbildningsinsatser för att transformera GAM från en gerillaorganisation till ett politiskt parti, redo att ställa upp i de lokalval som hölls i slutet av 2006, dels om återuppbyggnad av det civila samhället i Aceh. Palmecentrets och framförallt Jannes insatser var oerhört betydelsefulla för att valen skulle kunna genomföras som planerat. Det fanns emellertid en hake, för att valen skulle kunna äga rum måste det indonesiska parlamentet ta beslut om en ny vallag och det verkade som om de tänkte dra det i långbänk.

Jag hade sedan min riksdagstid genom arbetet i Interparlamentariska Unionen (IPU) en del kontakter i det indonesiska parlamentet och beslöt att tillskriva den indonesiska talmanen och ordföranden i deras IPU-delegation. Med hänvisning till gemensamma erfarenheter från IPU vädjade jag till parlamentet att snabba upp lagstiftningen. Det var förstås ett halmstrå och jag hade inte så höga förväntningar på att det skulle påverka situationen men till min förvåning fick jag ett snabbt och positivt svar med en försäkran om att lagen skyndsamt skulle antas och valen hållas som planerat. Palmecentret var bland de första att engagera sig i fredsprocessen i Aceh och projektet illustrerar fördelen med att arbeta i långa samarbetsperioder. Finansiellt var vi små men vi var ändå en av de viktigare aktörerna i fredsprocessen. Genom fortsatta utbildningsinsatser bidrog vi till att skapa en demokratisk och politisk kultur i senare guvernörs- och borgmästarval.

Framgångarna i Acehkonflikten ledde senare till att Palmecentret ombads att engagera sig i ytterligare konfliktområden i regionen, vilket ledde till att vi bland annat stödde fredssamtalen i Västra Papua.

En nysatsning på Afrika

Palmecentrets och medlemsorganisationernas historiska engagemang i Sydafrika hade fortsatt en självklar roll med väl fungerande och upparbetade kontakter. Olof Palmes starka engagemang mot apartheid hade banat väg för årtionden av solidaritetsarbete inom såväl det socialdemokratiska partiet, som fackföreningsrörelsen och andra folkrörelser. Kontakterna med ANC och den sydafrikanska fackföreningsrörelsen upprätthölls efter deras återvändande. Palmecentrets biståndschef Birgitta Silén och flera andra av centrets medarbetare, som redan tidigt varit starkt engagerade i kampen mot apartheid, förvaltade dessa kontakter väl, men biståndsinsatserna blev ändå färre och förändrades i takt med att apartheidregimen tvingades lämna och ANC vann majoritet i flera val. Nelson Mandelas efterträdare Thabo Mbeki hade inte samma karisma som sin företrädare och han kämpade i motvind när han öppet tog tag i korruptionsskandaler inom partiet.

Söderköpings arbetarekommun drev sedan flera år ett projekt för lokal demokrati i Uitenhage i Port Elizabeth-regionen, där rykten om korruption på lokal och regional nivå var ständiga samtalsämnen. Vår kontaktperson inom ANC i Uitenhage hade en något uppgiven förklaring när han blev ombedd att kommentera korruptionen inom ANC. ”Den gamla apartheidregimen var genomkorrumperad men få visste om det eftersom det inte fanns någon öppenhet. Nuvarande regimen är tvärtom tydlig och öppen med de korruptionsproblem som finns”, svarade han. De unga människor som var våra partners i Uitenhage var visserligen hängivna supporters av sitt parti men de hade inga ursäkter för korrupta ledare. Det fanns en sund otålighet inför att partiet måste demokratiseras och på allvar decentralisera makt och befogenheter. Utvecklingen gick emellertid åt ett annat håll. När Mbekis vicepresident Jacob Zuma, som kom från ANC:s vänsterflygel, sparkades efter inblandning i korruption och dessutom åtalades för våldtäkt blev effekten inte den väntade. Istället mobiliserade Zuma stöd från COSATU, kommunistpartiet, och ANC:s ungdomsorganisation och missnöjet mot Mbeki ökade.

Från Palmecentrets sida såg vi en nysatsning på Afrika som mycket angelägen. För att öka Palmecentrets verksamhet i Sydafrika tog vi fram en ny Afrikastrategi och genomförde en serie seminarier/workshops, såväl i Sverige som i Sydafrika, med medverkan av kända experter och representanter från medlemsorganisationerna. En serie seminarier hölls också runt om i Sverige kring boken "Uppdrag Solidaritet – arbetarrörelsen och Södra Afrika", skriven av Birgitta Silén. Genom det här arbetet ökade intresset från medlemsorganisationerna och antalet projektansökningar för Afrika fördubblades under perioden.

Ett inledande arbete gjordes dessutom för att identifiera samarbeten med andra globala aktörer med kunskap om och erfarenhet av Afrika, till exempel Norsk Folkehjelp, Global Network (Solidar) och Article 19 från Storbritannien. Med finansiering från Europakommissionen ledde Palmecentret också ett konsortium av frivilligorganisationer som arbetade i Sudan. Målet var att öka yttrande- och åsiktsfriheten i landet genom att ge stöd till framväxten av en demokratisk medialagstiftning.

Vid ett tillfälle fick jag möjlighet att medverka i ett nätverksmöte i Johannesburg, där fokus var hur man skulle kunna konsolidera demokratin genom att öka respekten för mänskliga rättigheter och genom det stärka kampen mot den omfattande spridningen av hiv och aids. Bland många intressanta möten med såväl svenska som sydafrikanska partnerorganisationer har ett besök vid ett av våra pågående hiv och aids-projekt, en utbildning för ungdomar, etsat sig fast särskilt i mitt minne.

President Mbeki vägrade av oförklarlig anledning envist att erkänna orsakerna till hiv och aids, och han motarbetade preventionsinsatser och bromsmediciner. Vidskeplse, konspirationsteorier och utbredd tro på örtmediciner innebar att många dog i onödan. Aids-epidemin skördade dagligen liv på alla samhällsnivåer och för många var begravningar den vanligaste sociala händelsen. Projektet som jag besökte genomfördes i en mindre by utanför Johannesburg. I ett klassrum i en helgstängd skola undervisades ett 20-tal pojkar och flickor om hur sjukdomen smittade och hur den spreds. Genom information och utbildning ville man nå ungdomar innan de blivit

sexuellt aktiva. Vid en fikapaus fick jag en pratstund med en kille i 12-årsåldern. Med allvarlig min sade han att han var orolig för att hans mamma var smittad. Han hade försökt att få henne att gå och testa sig men hon trodde mer på presidenten än på honom. Det fanns också en rädsla för att bli socialt isolerad och stämplad som hiv-positiv bara för att man gick till en klinik och testade sig. Pojken menade att testklinikerna borde ligga på mera undanskymda ställen, så att hans mamma och andra kunde smyga sig dit utan att bli sedda och dömda på förhand. Alla kliniker fanns vid torg och allmänna platser där många människor rörde sig. Det hindrade många från att gå dit.

Den här unga killens oro och insikter bar jag sedan med mig i den vidare diskussionen om projektens utformning. Vår nysatsning på Afrika ägde rum samma år som den borgerliga regeringen avslutade allt bilateralt bistånd till Sydafrika. Det gjorde Palmecentrets arbete ännu mera angeläget eftersom vi ville upprätthålla de historiskt goda relationerna med landet. Dessutom utgjorde Sydafrika en viktig bas för att följa utvecklingen i Zimbabwe.

Seminarier och debatter

Palmecentrets klassiska uppgift, att genom seminarier och offentliga debatter sprida kunskap och stimulera debatter på tema fred, demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna var omfattande under de där åren. Seminarieverksamheten syftade till att levandegöra vår verksamhet, debattera och informera om situationen i världen och upprätthålla en hög biståndsvilja bland allmänheten.

Seminarierna var ofta välbesökta och höll hög kvalitet och var med några få undantag avgiftsfria och öppna för allmänheten. Under 2006, innan det borgerliga regeringsövertagandet tryckte på bromsen, hade vi flera seminarier i veckan och att det över huvud taget var möjligt berodde på vårt samarbete med Göran Eriksson, som då var chef för ABF Stockholm. Göran var en fantastisk person, alltid positiv och genuint intresserad av vår verksamhet. Att vi hade seminarielokaler med

all service bara ett övergångsställe från Sveavägen 68 underlättade förstås. Det var ofta min uppgift att inledningstala vid seminarier eller vara moderator i samtal och debatter. Det var otroligt stimulerande. Som medverkande hade vi ofta svenska ministrar och insatta debattörer jämte prominenta gäster från världens alla hörn.

En strävan var att arrangera fler seminarier utanför Stockholm. Det var inte minst viktigt för våra medlemsorganisationer och deras lokalavdelningar. Under den här tiden genomförde vi ungefär en tredjedel av våra seminarier utanför Stockholm men vi satsade också på nya kanaler för kommunikation. Våra målgrupper var såväl medlemsorganisationerna som beslutsfattare, opinionsbildare och den breda allmänheten. Hemsidan var navet i kommunikationen och vi räknade i snitt 10 000 besökare per månad. Vi hade också regelbundna medlemsutskick, studiematerial på olika teman, en mängd ämnesinriktade utbildningar och nätverksmöten för projektaktiva och presumtiva stödjare. Palmecentrets personal och jag själv framträdde ofta i olika mediala sammanhang. Vi höll föredrag och medverkade på de årliga bokmässorna i Göteborg, MR-dagarna och andra utåtriktade arrangemang. Vi uppfattades som trovärdiga och i medierna tilldelades vi ofta en expertroll. Det berodde förstås på att vi genom våra lokalanställda och partnerorganisationerna runt om i världen genom ett enkelt telefonsamtal kunde skaffa oss förstahandsinformation om händelseutvecklingen.

Palmedagarna

Den vardagliga kontakten med medlemsorganisationerna kröntes varje år med de på höstarna arrangerade Palmedagarna, då flera hundra medlemmar och aktiva i våra samarbetsorganisationer, samt en intresserad allmänhet och inbjudna gäster, under två dagar deltog i ett späckat program. Nedanstående beskrivning är visserligen en rapsodisk uppräknings av en del som hände under dessa händelserika dagar men jag vill med detta ändå ge en bild av omfattningen av den enorma satsning som Palmedagarna var för hela Palmecen-

tret och den kvantitativa och kvalitativa standarden på innehållet och de namnkunniga talarna.

2006 var vi i Gävle och temat det året var "globaliseringen olika ansikten" Medverkande det året var Jesper Bengtsson som talade om sina resor i Burma och sin då nyutkomna bok "Granatklockorna i Myitkina", Hans Tilly, ordförande i Byggnads gav sin syn på Laval-affären, Broderskaps ordförande Peter Weiderud talade om "Muhammedkarikatyrerna", Staffan Landin från Gapminder presenterade Hans Roslings statistik om utvecklingen i världen, Jan Eliasson talade på temat "Sverige i världen och världen i Sverige", Jan O. Karlsson om global migration och Wanja-Lundby Wedin om "Jobben, facken och företagen". Vi hade kunniga paneler med författare och forskare, som Pernilla Ouis, professor Mohammad Fazlashemi och Mehmet Kaplan, ordförande för Sveriges muslimska råd, som talade om islams många ansikten i en globaliserad värld. Själv inledningstalade jag om "globalisering på gott och ont" och senare i programmet på temat "varaktig fred i mellanöstern".

Palmedagarna 2007 genomfördes i Karlstad med över 350 deltagare. Det övergripande temat var "fred och försoning". Vi lyssnade till den då nytilträdde generaldirektören för SIPRI, Bates Gill, som talade om hur konfliktmönstren i världen förändrats från stat mot stat till inomstatliga konflikter. Vi hade medverkan från Aceh-projektet genom GAM:s talesperson Bakhtiar Abdullah och Percival Cendaña från filippinska Akbyan, samt företrädare för våra partnerorganisationer i Israel och Palestina. Palmecentrets nya Afrikastrategi lanserades av Birgitta Silén, som talade om våra erfarenheter i kampen mot apartheid i Sydafrika. Mona Sahlin och Margot Wallström pratade om betydelsen av internationell solidaritet respektive hur vi bättre kan använda EU. Den judiska författarinnan Susan Nathan berättade om sitt politiska uppvaknande när hon såg förtrycket av palestinierna i Israel och det motstånd hon mötte när hon flyttade till en palestinsk by och kämpade för palestiniernas rättigheter.

Nya arbetsformer

Under 2005 hade Sida gett oss förtroendet att under kommande år genomföra två stora program i Irak och Turkiet, där förutsättningarna var lite speciella. Programmen innebar nya arbetssätt med nya partners. Tidigare hade vi i huvudsak verkat tillsammans med våra medlemsorganisationer på olika nivåer och deras partners, eller genomfört projekt helt i egen regi.

Irakprogrammet innebär istället att vi fick en bidragsförmedlande funktion för hela det svenska civilsamhället med inriktning på svensk-irakiska organisationer. Det innebar ett omfattande utbildningsarbete för organisationer i Sverige som ville genomföra utvecklingsarbete i Irak. Programmet syftade till att bygga upp kapacitet och främja utvecklingen av civila organisationer genom att identifiera och engagera enskilda aktörer som kunde verka i det civila samhället i Irak. Trots det besvärliga säkerhetsläget var intresset från svensk-irakiska organisationer mycket stort. Av 150 ansökningar blev 20 antagna i en första omgång. Vi planerade att ha ett center i Bagdad men trots att våra prioriterade områden låg i centrala och södra Irak blev vi av säkerhetsskäl tvungna att flytta det till Erbil i norra Irak. Trots svårigheter att resa inom landet kunde ett stort antal utbildningar, bland annat med fokus på konflikthantering, demokratisk organisering, barns rättigheter samt baskunskaper i projekthantering, genomföras med lokalanställd personal och vår utsända, i vanliga fall stockholmsbaserade, medarbetare Thair Ismail. Det såg rätt lovande ut i början men visade sig snart bli komplicerat. Två utvärderingar blottade svåra problem. Det handlade dels om säkerhetssituationen, som begränsade rörligheten i landet, dels om de problem som uppstod på grund av den varierande mognadsgraden hos våra svensk-irakiska partnerorganisationer och de krav och förväntningar som ställdes på dem från oss och från landsmän i Irak. Under 2007 reviderades programmet med Sida:s goda minne och det direkta samarbetet mellan svensk-irakiska och irakiska organisationer fasades ut samtidigt som antalet projekt blev färre. Det räckte emellertid inte för att få Irakprogrammet att leva upp till de högt ställda krav

som Palmecentret och Sida hade och har. På grund av stora brister i den ekonomiska redovisningen fick vi efter tre år istället påbörja diskussionen med Sida om att helt avsluta Irakprogrammet. I efterhand är det lätt att konstatera att det alltid innebär svårigheter när man ska arbeta utanför den vanliga familjen av medlemsorganisationer.

Turkietprogrammet hade ett liknande upplägg. Avtalet med Sida omfattade tre år (2006–2008) och det var öppet för alla svenska organisationer att söka projektmedel, även organisationer utanför vår traditionella krets av arbetarrörelsepartners. Tanken var att svenska organisationer tillsammans med turkiska partners skulle bidra till att stärka respekten för mänskliga rättigheter i Turkiet och främja Turkiets EU-integration. Tanken var att låta många svenska organisationer och föreningar etablera relationer till turkiskt förenings- och organisationsliv. Därigenom skulle Turkiet bli väl förankrat i en europeisk värdegemenskap och samarbetsstruktur. Insatserna gentemot det civila samhället i Turkiet bestod av två delar. Dels av ren kunskapsöverföring inom områden som demokrati och mänskliga rättigheter, dels av europaintegration, där erfarenheterna från Sveriges långa tradition av folkrörelse- och föreningsarbete skulle komma väl till pass. Dessutom skulle programmet innehålla kapacitets- och organisationsutveckling för att skapa ett civilt samhälle som kunde leva vidare av egen kraft efter avslutat stöd. Det skedde genom så kallad ”training of trainers”(TOT), som går ut på att man ska utbilda de som sedan ska utbilda. Turkietprogrammet stötte på betydande hinder i relation till den turkiska byråkratin, inte minst när projekt genomfördes i de kurdiska delarna av landet. Men det var problem som vi redan från början räknat med och i stort sett fungerade Turkietprogrammet som planerat.

Israel–Palestina

Tillbaka till frågan om Palestina. Sedan flera årtionden tillbaka har jag ett särskilt intresse för Mellanöstern. I Syrien kallades Israel-Palestina konflikten för ”alla konflikters moder”. Det syriska stödet för palestinierna var starkt, vilket påverkade

såväl inrikes- som utrikespolitiken. Många palestinska organisationer, från Fatah till de mer militanta grupperna, hade kontor i Damaskus. Deras representanter minglade ofta med oss diplomater på framför allt arabländernas ambassadmottagningar. De var en kompletterande källa till information som man annars inte hade tillgång till och som de flesta diplomater gärna ville ha del av. Att Sverige hade gott rykte i palestinernas ögon var något som visade sig vara användbart i mitt senare arbete på Palmecentret.

Med det sekulära partiet Fatah har vi goda och väl upparbetade relationer. Det förtroendeskapande arbete som gjorts av Olof Palme, Sten Andersson, Lena Hjelm-Wallén och Anna Lindh – väl förvaltat av mina företrädare – hade gett Palmecentret och medlemsorganisationerna en gynnad position på alla nivåer i såväl det israeliska som det palestinska samhället.

Palmecentret och medlemsorganisationerna hade vid den här tiden ett brett samarbete med partnerorganisationer i både Israel och Palestina. Tillsammans med medlemsorganisationerna pågick ett 30-tal projekt, varav en del i Israel men de flesta på Västbanken och i Gaza. Projekten handlade om kapacitets- och organisationsutveckling inom Fatah och deras ungdomsförbund, stöd till svaga grupper i samhället som kvinnor, barn, ungdomar och fackliga medlemmar. Men vi hade också projekt som handlade om områden som var tabubelagda i det palestinska samhället, som våld i hemmet, övergrepp mot barn, kvinnors situation och ungas rätt till medbestämmande. Vi samarbetade också med Jenin Creative Culture Center, en organisation som jobbar med ungdomar, och Palestinian General Federation of Trade Unions (PGFTU).

I Israel gav vi stöd till olika lokala fredsinitiativ och till Genèveinitiativet för fred, som tillkom efter år av upptrappat våld och stillastående dialog mellan Israel och Palestina. Initiativets generaldirektör Gadi Baltiansky var gäst på Palmedagarna i Karlstad. Han menade att den bland människor så utbredda likgiltigheten var ett hot mot fredsprocessen. Initiativet samlade ledande politiker, militärer och intellektuella från båda sidor. Deras idé var att på ett övertygande och professionellt sätt presentera en detaljerad plan för en tvästatslös-

ning samt att förmedla en vision om en möjlig fred. Man vände sig till människor och beslutsfattare i Israel och Palestina för att sälja in initiativet, som exponerades i en påkostad kampanj i media och vid offentliga möten. Initiativet hade stöd från flera regeringar. När vi från Palmecentrets sida senare gjorde en utvärdering av vårt stöd till Genèveinitiativet konstaterade vi att det var för lite gräsrotsbaserat och vi beslutade istället att fokusera mera på breda organisationer som verkade i Genèveinitiativets anda.

Palestinska val – och dess konsekvenser

En betydande del av Palmecentrets verksamhet under min tid som generalsekreterare påverkades av den förändrade situationen i Palestina efter valen januari 2006, och den våldsamma konfrontationen mellan Fatah och Hamas som följde i kölvattnet av Hamas valseger samt de upptrappade israeliska krigerna i Gaza.

På hösten 2005 verkställde Israels premiärminister Ariel Sharon det israeliska tillbakadragandet från Gaza. Det genomfördes utan stora våldsutbrott. Förhoppningarna om stora förändringar för befolkningen i Gaza infriades emellertid inte. Efter uttåget inledde Israel en utsvaltningspolitik. Genom att slå en ring runt Gaza kontrollerade Israel all trafik via land, vatten och luftvägarna, med påföljd att palestinerna drabbades av massarbetslöshet, förlorade möjligheter att odla jordarna och att handla med omvärlden. Det ledde till ökad misär, uppgivenhet hos familjerna och näringsbrist hos barnen. Fatah hade efter Arafats död drabbats av folkligt missnöje och brottades med interna motsättningar. Detta gynnade Hamasrörelsen som, framför allt i Gaza, gjorde omfattande sociala insatser för att lindra befolkningens dagliga umbäranden. Medan Fatah sågs som korrupta och oförmögna att leverera utveckling för sitt folk ansåg många palestinier att Hamas företrädare var ärliga och handlingskraftiga. De hade också fått majoritet i många av kommunerna.

Det var mot den bakgrunden som Hamas, stärkt av framgångarna, beslutade att ställa upp i valen till den palestinska

lagstiftande församlingen (PNA) i januari 2006. Tillsammans med Palmecentrets handläggare för Mellanöstern, Svetlana Duric, var jag på plats inför valen. Även om prognosen för Fatah var osäker gladdes vi åt att kampanjerna och valen var väl organiserade och demokratiskt genomförda. Hamas kampanjade ute på gatorna med ungdomar, tutande bilar och vajande flaggor. Fatah föredrog lugnare möten i sina föreningslokaler. Själva valdagen var också lugn.

Valresultatet visade på en tydlig seger för Hamas, till mångas bestörtning och säkerligen även Hamas egen förvåning. Internationella observatörer vittnade samfällt om att valen varit fria, rättvisa och genomförts på ett lugnt och fredligt sätt. Därför var det en lika obegriplig som oacceptabel reaktion när först USA och sedan EU beslutade att ignorera valresultatet, blockera Hamas och lämna palestinerna åt sitt öde i det kaos som uppstod när Fatah, uppmuntrade av den internationella reaktionen mot Hamas, vägrade lämna ifrån sig makten och erkänna sig besegrade. Biståndsmedel från EU och dess medlemsländer, som varit nödvändiga för att upprätta viktiga samhällsfunktioner, drogs in. Israel, som stödde Fatah i den här konflikten, bidrog till polariseringen genom att fängsla de flesta av Hamas valda parlamentariker, vilket gjorde det omöjligt för Hamas att ta plats i den lagstiftande församlingen och få det inflytande som valresultatet borde ha gett dem.

Under de kommande månadernas politiska dödsläge utbröt våldsamma gatustrider, demonstrationer och strejker. För att upprätthålla ordningen utkommenderades inrikesstyrkorna underställda den palestinska regeringen, med resultat att situationen förvärrades ytterligare. Situationen liknade allt mer ett inbördeskrig. Den absoluta fattigdomen och svälten bredde ut sig på grund av att det under många månader saknades medel för att betala löner till poliser, lärare, läkare och vårdpersonal. Palestinier slogs mot palestinier och alla tvingades in i en alltmer polariserad situation.

Det här var inte den utveckling inom Fatah som vi arbetat i årtionden för att uppnå. Från Palmecentrets sida var vi angelägna om att socialdemokraternas systerparti Fatah skulle ta sig samman efter valet, ta ett ansvar för fredsprocessen och samarbeta med Hamas så att en samlingsregering kunde eta-

bleras. Oavsett vad vi tyckte om Hamas så var vår absoluta övertygelse att om/när en eventuell förhandling om israelisk-palestinsk fred skulle återupptas så skulle det kräva enighet bland palestinerna. Därtill måste Hamas visa att de var en ansvarskännande organisation som avstod från folkrättsstridigt våld för att som politiskt parti istället använda sig av politiska medel. Vi ansåg att en palestinsk samlingsregering mellan Hamas och Fatah och en reformering av Fatah-partiet var den enda legitima vägen för Fatah om de skulle kunna återta sin ledande position i kommande palestinska val.

Vad ville Hamas egentligen uppnå med att ställa upp som politiskt parti och delta i valen? Skulle det vara möjligt att "bädda in" Hamasrörelsen i en politisk kontext och därmed förmå dem att ta ansvar för framtiden för alla palestinier? Efter vad jag hörde från mina tidigare kollegor i Damaskus verkade det som om Hamas "moderata" gren hade stärkts av valframgångarna och att de nu försökte hitta ett förhållningssätt till omvärldens krav utan att förlora kontrollen över de mer militanta grupperna inom Hamas. Det var emellertid ingen som i det läget ville ta reda på om det kunde finnas en öppning till samtal om en framtid för Palestina där Hamas fanns med.

Inom Palmecentret insåg vi att vi kunde använda vår unika möjlighet att tala direkt med ledarna för såväl Fatah som Hamas. De talade ju inte med varandra, så vi beslöt att agera mellanhand. Att ta kontakt med Hamas var förstås kontroversiellt särskilt som de var under blockad av EU. Men tanken gick till Olof Palme och hans modiga agerande när han började samtala med PLO, som vid den tiden var stämplat som terrororganisation. För Palmecentret var det en trovärdighetsfråga att lyssna och samtala med alla parter i konflikten. Demokratiska resultat skulle och ska respekteras, och ändras först om väljarna så beslutar.

Tillsammans med Socialdemokraternas internationella sekreterare Ann Linde skickade vi en förfrågan om ett möte med president Abbas. Samtidigt började jag sondera möjligheten till informell kontakt med Hamas högsta ledare i exil, Khaled Mechal. Vi fick positivt svar och det avtalades om ett möte med president Abbas under sommaren. Ann och jag res-

te, men när vi mellanlandade i Wien fick vi ett sms att mötet inte kunde äga rum eftersom presidenten hade rest iväg någon annanstans. Vi blev besvikna förstås, men beslöt ändå att fullfölja resan och använda tiden till att besöka medlemmar i Fatah. Kort därefter blev det klart att Hamas ledare Khaled Mechal kunde träffa mig i Damaskus. Till det mötet reste jag ensam. Jag var spänd men beslutsam. Jag ville tydligt förklara att mitt besök inte innebar ett stöd för Hamas eller deras ideologi, och samtidigt ville jag uppträda på ett sätt som inte kunde uppfattas som arrogant – sådant hade de säkert haft nog av.

Jag hade inte förväntat mig att det skulle gå att föra ett resonerande samtal med Khaled Mechal, men ett sådant blev det. I kampen mot Israels ockupation tillät Hamas metoder som vi starkt fördömde och jag blev nästan övertydd i min iver att ta avstånd från Hamas retorik och markera att Palmecentret aldrig kunde acceptera handlingar som stred mot folkrätten. Jag möttes varken av motargument eller bortförklaringar. Khaled Mechal förklarade istället sin respekt för mina åsikter, för Palmecentret och för Sverige som nation. De kände till att Palmecentret hade Fatah som partnerorganisation, men han visade ingen irritation över detta. Han beklagade att Abbas inte ville samtala med dem och undrade om Palmecentret med sina goda kontakter kunde förmedla ett budskap till president Abbas. Han medgav också att Hamas var oförberett på valsegern och eftersom de inte hade någon erfarenhet av att regera var de beredda att dela regeringsmakten med Fatah. Jag frågade hur de såg på de tre krav som EU hade ställt på Hamas – att erkänna staten Israel, att acceptera alla ingångna avtal mellan Israel och PLO samt att upphöra med allt våld. I Mechals svar såg jag en möjlig öppning till dialog som jag senare förmedlade till Abbas. Han sade för det första att de var beredda att erkänna en palestinsk stat inom 1967 års gränser, vilket han menade var ett indirekt erkännande av Israel. För det andra slog han fast att Hamas tänkte ansöka om medlemskap i PLO, och det innebar att de skulle stå bakom alla tidigare ingångna avtal med Israel. För det tredje var de, enligt Khaled Mechal, beredda att erbjuda Israel en långvarig vapenvila, tio till femton år, om det skulle krävas för att lösa problemen, men de förbehöll sig rätten att i enlighet med folkrätten göra mot-

stånd mot ockupationen av palestinsk mark.

Någon månad senare blev Ann Linde och jag mottagna av en trött och irriterad president Abbas som inte alls var intresserad av några inviter från Hamas ledare. Han sade att han snart tänkte utlysa nyval och att han gärna skulle dra sig tillbaka från politiken. Det gick inte att utläsa om han var besviken på att vi talat med fienden. Detta var vi emellertid inte ensamma om. Även USA:s tidigare president Jimmy Carter reste till Damaskus och träffade Mechal och politiker från flera länder för diskutera hur man skulle få igång dialogen i Mellanöstern. Det dröjde ytterligare ett år innan en samlingsregering utsågs, som bara till hälften erkändes av Europas ledare eftersom man konsekvent vägrade tala med ministrar från Hamas.

I Gaza eskalerade våldet när Fatah-anhängare försökte kasta ut Hamas. De våldsamma striderna drabbade alla palestinier i Gaza. Vare sig man ville eller inte så tvingades man välja sida. Striderna pågick från maj 2006 till våren 2007 och skördade 600 palestiniers liv. Hamas gick segrande ur striden och befäste sin position. President Abbas valde att inte ingripa. Istället anslöt han sig till EU:s blockad och lämnade människorna i Gaza åt Hamas styre. De moderata Hamas-ledare som trott på en politisk lösning blev alltmer marginaliserade och de grupper inom Hamas som varit emot valdeltagandet ansåg sig ha fått rätt. Frustrationen över isoleringen och av att bespottas av världssamfundet drev Hamas in i ett med tiden allt mer kontrollerande styre.

Därefter var delningen av Palestina ett faktum. Hamas styrde men hade inte kontroll över – eller såg mellan fingrarna med – att andra militanta organisationer fortsatte att beskjuta Israel med Qassamraketer. I en överraskningsattack tillfångatog Hamas den israeliska soldaten Gilad Shalit, vars frisläppande två år senare användes i förhandlingar för att få de fängslade parlamentarikerna från Hamas fria. Israel tog Shalits fångenskap och den fortsatta raketbeskjutningen mot Israel som förevändning för massiva och oproportionerliga flygbombningar över vad som kunde beskrivas som världens största utomhusfängelse. Ingenstans kunde människor söka skydd undan bomberna. I Gaza var alla terrorister och där-

med legitima mål, menade Israel i sitt försvar för sina urskiljningslösa flyganfall. Dessa, som cyniskt kallades "summer rain" (juni 2006), "autumn clouds" (november 2006) och "warm winter" (februari 2007), skördade tusentals civila palestiniernas liv, däribland många barn. Det resulterade visserligen i internationella fördömanden men innebar inte någon förändring av västvärldens blockad av Hamas

Kampanjen "Fred i Mellanöstern.nu"

Den palestinska splittringen var förödande. För år 2007 ansökte vi tillsammans med Broderskapsrörelsen från Sida om finansiering av en brett upplagd kampanj för att bilägga motsättningar i den interna palestinska konflikten och öka den allmänna kunskapen om konflikten och dess orsaker. Vi ville mobilisera stöd i Sverige och internationellt för en på relevanta FN-resolutioner baserad fred. Inom ramen för kampanjen "Fred i Mellanöstern.nu" genomförde vi insamling, stöd till humanitära projekt, lobbying, opinionsbildning och kunskaps-höjande insatser runt om i Sverige. Palmecentret deltog i och arrangerade en serie seminarier och konferenser. Kampanjen innebar också en hel del resande till Palestina och Israel. Faraj Abu Iseifan, en ung kille från SSU med bakgrund i Palestina, hade under våren knutits till kampanjen. Han hade god kulturkännedom och talade arabiska, vilket underlättade kommunikationen med våra palestinska partners. Det var svårt att vid den här tiden delta i verksamheten i regionen och ännu svårare för våra partners att få viseringar för att besöka Stockholm. Det var oroliga tider och alltid hände det något på marken som gjorde att planerna måste ändras och en del aktiviteter skjuts upp. På något sätt kunde ändå det mesta av den planerade verksamheten genomföras, men under stor osäkerhet och ofta med sista-minuten-ändringar av tid och plats.

En serie dialogmöten och konferenser genomfördes på Västbanken och i Gaza med deltagare från de flesta grupperingar inom det efter valen polariserade palestinska samhället. Dialogprojektet syftade till att skapa förutsättningar för palestinsk enighet och en fredlig utveckling mellan Israel och

Palestina. Palmecentret arbetade som tidigare med Fatah på Västbanken och University Teachers Society Palestine (UTSP) i Gaza. Vid besök i Gaza träffade vi dessutom lokala Fatah- och Hamasföreträdare. En Hamasföreträdare som var särskilt positiv till vad vi ville åstadkomma var Ahmed Yossef, Hamas utrike talesperson, och Hamasledaren Ismael Haniyas närmaste rådgivare. Inom ramen för kampanjen arrangerade UTSP ett stort antal seminarier om demokrati och mänskliga rättigheter och dialogsamtal mellan parterna. Deras arbete lade grunden för en större konferens i Gaza. Kampanjen hade även en egen hemsida länkad till Palmecentrets officiella hemsida. Det var inte många som fick israeliskt inresetillstånd till Gaza vid den här tiden så vårt arbete väckte en hel del medial uppmärksamhet och ledde till återkommande medverkan i medier i Sverige och i regionen för att som "experter" kommentera utvecklingen i Gaza.

Inför 40-årsdagen av Israels ockupation av Västbanken, Gaza och Östra Jerusalem krävde undertecknad i en artikel i Göteborgsposten tillsammans med Palmecentrets ordförande Lena Hjelm-Wallén, LO:s ordförande Wanja Lundby-Wedin, Laila Naraghi från SSU:s förbundsstyrelse, Veronica Palm, ledamot av riksdagens utrikesutskott och Broderskapsrörelsens ordförande Peter Weiderud att blockaden mot Gaza skulle upphöra, att folkrätten skulle respekteras av såväl Israel som Palestina och att Sveriges regering skulle återuppta biståndet till den palestinska myndigheten.

Vi arrangerade också en välbesökt offentlig manifestation på Sergels Torg för att uppmärksamma att det gått 40 år sedan sexdagskriget 1967, från vilket den alltjämt pågående ockupationen av Palestina räknas. Från en scen på torget framfördes tal, skådespelaren Thorsten Flinck trollband publiken med doktor Glas och publikdragande musiker, som "Plura" med band, medverkade.

Den 11 juni 2008 arrangerade Palmecentret en konferens för fred och samarbete i Mellanöstern. Konferensen ägde rum i Stockholm. Bland deltagarna märktes Ghada Karmi, från Institute for Arab and Islamic Studies vid Exeter University, Azzam Tamimi vid Islamic Political Thought, Avraham Burg, före detta talman i israeliska Knesset, Gideon Levy från den

israeliska dagstidningen Haaretz samt Mustafa Barghouti, palestinsk parlamentariker och partiledare. Två deltagare, professor Hussam Adwan och Kamal Abu Nada, från University Teachers Society, vägrades av Israel tillstånd att lämna Gaza-remsan och medverkade därför endast via videolänk.

Dagen bjöd på ett unikt samtal. Azzam Tamimi stod nära Hamas, och försvarade deras politik och metoder. Han menade, med argument från folkrätten, att varje ockuperat folk har rätt att försvara sig. Men Tamimi menade dessutom att varje ockuperat folk också har rätt att välja sina vapen, och där höll varken jag eller Palmecentret som helhet med honom. Han hade bott i London i 30 år och var en frekvent gäst när BBC och al Jazeera hade inslag från Palestina. Hade vi på förhand vetat att han skulle provocera hade vi kanske inte bjudit in honom eftersom hans uttalande kom att skymma allt klokt och intressant som sades från alla andra medverkande. Tamimis medverkan gav dock en chans för de som aldrig missade ett tillfälle att försöka misskreditera Palmecentret. Svenska Dagbladets ledarsida beskyllde oss bland annat för ”trotyl-romantik”. Vi bad om ett genmäle i tidningen men fick svaret att det var omöjligt.

Av ansvarskänsla och nyfikenhet förde Palmecentret ett levande samtal med Hamas och Fatah och andra aktörer i Mellanöstern, samtal som kanske inte var politiskt korrekta för alla. Om det modet hade funnits hos fler hade världen kanske sluppit den radikalisering av militanta grupper i regionen som vi ser i dag.

Världen har blivit bättre och sämre

JENS ORBACK

GENERALSEKRETERARE 2008–2016

”Olof Palmes Internationella Center verkar i Olof Palmes anda för demokrati, mänskliga rättigheter och fred.” Den raden ur Palmecentrets stadgar gav upphov till min första fråga när jag skulle tillträda som generalsekreterare för centret. Hur arbetar man i andan av någon som levde i en annan tid och värld?

Genom åren har jag haft förmånen att tala med Olof Palmes kollegor, vänner och familj. Och som de flesta andra hade jag en egen uppfattning om Palme. Hans skarpsinne hade imponerat och hans engagemang smittat av sig. Mona Sahlin sade en gång till mig, att om jag var rädd skulle jag tänka på Olof Palme. Det skulle ge mig mod. Och det var oftast på hans mod jag tänkte när jag tittade på fotografiet av honom i mitt rum på Palmecentret. Under mina åtta år på Palmecentret hann vi med att göra mycket. Och en hel del hade mina föregångare och deras medarbetare bäddat för. Men för mig skulle det också komma några fler frågor och det är kring dessa som jag kommer att uppehålla mig i denna text.

Den stora delen av Olof Palmes utrikespolitiska engagemang kom att utspelas under kalla kriget. Kampen mot kolonialismen stod i centrum och det gällde att hävda det egna landets självbestämmande. Visst var mänskliga rättigheter angelägna men jag skulle inte säga att det vid den tiden var vår rörelses uttalade paradgren. Varför skulle politiken juridifieras när folket kunde välja sitt eget styre? I vårt eget land var ju dessutom både staten och dess myndigheter ”goda”.

De flesta väpnade konflikter sker i dag inte mellan utan inom länder. De flesta brott mot mänskliga rättigheter sker så att säga ”i skydd av” det egna landets suveränitet. Det nationella självbestämmandet har, trots allt det positiva det fört med sig, också försvårat arbetet för de universella mänskliga rättigheterna, som varje stat har att tillgodose för sina medborgare. Palmecentrets engagemang har därför i allt större utsträckning handlat om att arbeta tillsammans med våra partners för att stärka medborgares makt i förhållande till sina egna regimer.

Annat har också ändrats. Globaliseringen, med sitt ökade ömsesidiga beroende, har inte följts av en utveckling av de gemensamma globala institutionerna. Det rastlösa kapitalet har inte saktat ned och politiken har halkat efter. EU är undantaget. Alla unionens brister och problem till trots: Det är här länder kommit samman för att politiskt lösa gemensamma problem. Det bristande samarbetet i avgörande frågor som skulle kräva internationella svar andas risk. Men trots att djur och insekter utrotas i en accelererande takt och klimathotet hänger tungt över oss tycks det svårt för mänskligheten att samla sig för långsiktiga beslut. Många rörelser vänder sig inåt. Arbetarrörelsen icke undantagen.

Det har länge varit målet för svenskt utvecklingssamarbete att ge en ökad möjlighet för människor att resa sig ur fattigdom. Men också fattigdomsgeografin har förändrats. Det räcker att vi förflyttar oss tillbaka till 1992, då Arbetarrörelsens Internationella Centrum och Fredsforum övergick i Palmecentret. Då levde minst hälften av mänskligheten i fattigdom och de gjorde det i länder vi kallade fattiga. Inte konstigt att vårt bistånd koncentrerades dit. Att Palmecentret vuxit så kraftigt sedan dess beror på att vi blivit en erkänd del av det svenska utvecklingssamarbetets stöd till civilsamhällen. Tillsammans med andra så kallade ramorganisationer, som har långsiktiga avtal med Sida, har vi bidragit till människors möjligheter att lyfta sig ur fattigdom. Andelen som i dag lever i fattigdom har halverats men de flesta av dem som är kvar i fattigdom lever inte längre i fattiga länder. De lever i medelinkomstländer. Nej, de har inte flyttat. Istället har dessa medelinkomstländer – mätt

som ett genomsnitt – rest sig ur de allra svåraste förhållandena men lämnat en stor del av sina medborgare kvar i just denna skriande fattigdom, när det gäller resurser, hälsa och inflytande. Klyftorna har blivit vår tids stora utmaning. Vi ser dem överallt. Även hos oss själva. Och rent principiellt borde vi väl stötta människor som lever i fattigdom, oberoende om de bor i Chicago, Trollhättan eller Mogadishu?

Riktningen är det avgörande

Innan jag stegade in som generalsekreterare på Palmecentret läste jag som sagt dess stadgar. Där framgår tydligt att vi ska stödja våra svenska medlemsorganisationers internationella arbete. Det ska, i korthet, ske genom att bygga demokratiska organisationer för folkligt inflytande, sprida information och samla in medel. Som arbetarrörelsens organ för internationellt samarbete måste arbetet präglas av de utmaningar människor möter i olika delar av världen.

Trots att Palmecentret har, och hade, hundratals projekt är behoven oändligt mycket större. Hur skulle vi välja och därmed också välja bort? Fanns det en måttstock som kunde hjälpa oss att se vilka vi skulle arbeta tillsammans med därute? Kanske skulle vi bli mer av mänskliga-rättighets-fundamentalister? Kanske skulle vi bara jobba med dem som uppfyllde dessa absoluta, odelbara krav? Det skulle tydliggöra våra ambitioner och vi skulle slippa kompromissa.

”Tja, då kanske vi kan jobba i Norge, men inte särskilt länge ens där”, sa min kloka ordförande Lena Hjelm-Wallén när jag diskuterade frågan med henne.

Av henne och andra lärde jag mig istället att bedöma den riktning och förändring vi kunde skapa tillsammans med andra. Det ska vara långsiktigt, kostnadseffektivt och hållbart. Och vi ska fråga oss om vi kan göra någon skillnad. Och framför allt, vi är reformister. Vi tar ett steg i taget. Om politik är ett verktyg för att lösa intressekonflikter är också kompromisser en del av verktygslådan.

Tillsammans med styrelsen upprättade vi kriterier som gav oss vägledning när vi skulle ta beslut om att starta upp eller

avsluta projekt. Skulle vi vara på plats skulle vi arbeta med folkbildning, fackligt samhällsarbete och partipolitiskt utbyte. Och då måste våra svenska medlemsorganisationer vara med på tåget. Endast om vi är många kan vi bli starka nog att göra skillnad.

Olof Palme förstod vikten av att ha ett gemensamt mål. Han brukade själv citera den engelske historikern R.H. Tawney: "Ett samhälles friskhet bestäms av det mål som dess ansikte är vänt emot." När Palme själv fick frågan om vilket mål som hans ansikte var vänt emot svarade han: "Ett samhälle präglad av omtanke människor emellan". Ett enkelt, vackert och i dessa dagar efterlängtat mål, om än svårt att realisera i en allt mer globaliserad värld.

Ändå har det där att kunna uttrycka något kort och enkelt också ett värde. Inte minst om man ska kunna samla och fokusera. I mitt eget fall var det också en kvarleva från min tid som TV-journalist. De programidéer som redaktionen kunde uttrycka kort och enkelt var ofta de som "flög".

Innan jag fick uppdraget att leda Palmecentret hade jag varit minister med ansvar för bland annat jämställdhet. Under den tiden tog vi fram nya mål för jämställdhetspolitiken. "Kvinnor och män ska ha samma makt att forma det samhället de lever i och därmed sina egna liv". Så lyder själva huvudmålet. Det inspirerade till mottot för Palmecentrets verksamhet under min ledning. I samverkan med våra medlemsorganisationer och partners ute i världen skulle vi bidra till att "Ge makt åt människor att forma sina samhällen och därmed sina liv". Jag tror att det var Ulrika Lång, operativ chef, som efter en tid lade till bisatsen, "genom att gå samman".

Genom att vara med och bygga upp bildningsförbund, fackföreningar och partier byggs en kraft underifrån. Civilsamhället är demokratins infrastruktur. Och organisering är det som gett och ger arbetarrörelsen dess styrka. Humanitärt bistånd och katastrofbistånd i all ära men det kan andra göra bättre. Vårt arbete kan dock motverka och mildra katastrofer och vi ska vara kvar länge efteråt.

Under mina åtta år på Palmecentret gick jag ganska ofta tillbaka till våra stadgar och uppmuntrade också mina kolle-

gor att läsa dem. Både utmaningarna och principerna för vårt arbete blev dock tydligast i mötet med människor runt om i världen – och det började med krig.

Palestina – från befrielse till frihet?

En del konflikter är dessvärre inte nya även om de gått igenom många olika faser. Israels ockupation av Västbanken och blockad av Gaza är en av dem. Den stora utmaningen är snarare dess normalisering. Mina företrädare har i denna fråga varit mycket aktiva och många välförtjänta medaljer har delats ut från den palestinska sidan. Vi har haft lokalkontor i Ramallah, liksom under en tid i Gaza, och det är angeläget att själv vara på plats, också i Israel. Då känner man i kroppen både det hat som ockupationen och blockaden skapar, men också rädslan för urskillningslöst våld på den israeliska sidan.

Julen 2008 släppte Israel bomber över Gaza. Det var ett svar på raketer från Gaza avfyrade mot Israel, men svaret var bortom proportioner. Efter att ha talat med Ann Linde, som då var internationell sekreterare hos Socialdemokraterna, startade vi en insamling för de civila offren i Gaza. Ibland gör vi ett undantag när det gäller humanitär hjälp och katastrofinsatser. Om våra egna partners är drabbade eller om dessa partners har ett nätverk som gör att de når ut snabbt och effektivt har vi genom åren ibland samlat in resurser. Bidragen har oftast kommit från våra generösa medlemsorganisationer. Under min tid var LO och Livsmedelsarbetareförbundets respektive internationella sekreterare, Keth Thapper och Pauli Kristiansson, oftast snabbast på att ställa upp och de drog med sig andra. I Gaza såg våra partners att det fanns ett akut behov av stöd till traumatiserade barn. Vi fick fram en del av det stödet. De israeliska bomberna fortsatte dock att falla och efter ytterligare någon vecka omkom en man som arbetade i projektet med traumatiserade barn. På plats träffade jag senare familjen och fick ytterligare en inblick i en konflikt som spänner över generationer. Sedan dess har det blivit fler insamlingar för Palestina och även en kampanj för att "märka ockupationen". Det vill säga att få till stånd en märkning av

varor producerade på ockuperad mark. Så länge märkningen inte fungerade uttryckte både jag och mina ordföranden det svåra i att över huvud taget köpa israeliska varor.

Vi fick också en förfrågan om att åka med på Ship to Gaza, som skulle leverera förnödenheter till människor i Gaza. Jag övervägde, men kände viss tvekan inför några av de andra deltagande organisationerna och tog upp det med styrelsen. Där var några av förbunden positiva medan andra var emot. Kompromissförslaget blev att de olika medlemsorganisationerna följde sin egen övertygelse. Broderskap åkte med, medan Palmecentret tog ett steg tillbaka.

Olof Palmes namn öppnar många dörrar. Inte minst i Palestina. Palme var den första västeuropeiska ledaren som bjöd in PLO:s ledare Yassir Arafat. De flesta av mina företrädare har haft goda kontakter på hög nivå i den palestinska ledningen. Vi fortsatte att vårda dessa kontakter, inte minst genom Isabel Lundin, som under en tid var Palmecentrets handläggare i frågan. Men det var något som skavde, för mig och säkert också för mina företrädare. Var får det palestinska ledarskapet sin legitimitet ifrån? Jag frågade inte bara dem, jag har ställt frågan till andra politiska ledare verksamma i länder där fria och rättvisa val inte regelbundet hålls. Många av dem har verkat under hårt tryck och låtit detta förklara bristande intern demokrati. Andra menar att deras legitimitet är historisk. De själva eller deras förfäder (ja, de hänvisar oftast till dem) har satt sina liv på spel i befrielsekampen. Problemet, det som inte kändes bra, kan nog sökas i skillnaden mellan att befria och ge frihet. Låt mig återkomma till det.

”Old friends stay friends” brukar vi säga om en del av våra gamla vänner runt i världen. Det är en styrka. Vänner lyssnar på varandra. Även när kritik tas upp. Icke desto mindre är det en utmaning när vännerna inte lever upp till de förväntningar som knutits till dem. I vårt fall ett antal befrielse rörelser som inte ville riskera att röstas bort. Mugabe, Ortega och andra som nådde makten och sedan inte kunde tänka sig att bli av med den. Under min tid på Palmecentret byggde vi ett program tillsammans med partners som vuxit fram som befrielse rörelser. Det kallades From bullets to ballots. Från vapen till

valsedlar. Från befrielse till frihet. Här kunde Fatah från Palestina träffa Polisario från Västsahara tillsammans med ANC från Sydafrika och nya socialdemokratiska partier från Burma, Tunisien och andra länder.

Efter att vi länge tjatat på Fatah att de måste hålla en kongress tog Ann Linde upp frågan när ANC var med. När Fatah återigen svarade att de var under ockupation och därför inte kunde ha en kongress frågade ANC:s internationella sekreterare Ibrahim Ibrahim om de hade grusplaner i Palestina. Vår palestinska vän såg undrande ut. Ibrahim förklarade.

”Finns det en grusplan kan ni ha kongress!”

Och så blev det. Genom att ett ökat tryck både inifrån och utifrån om vikten av intern demokrati blev det en kongress och sedan dess har det blivit fler.

Palmecentret har fortfarande kontakt med den högsta ledningen i Fatah men stödet till människor på Västbanken började vi i högre grad bygga underifrån. Dialogprojektet var ett sådant. Kortfattat gick det ut på att människor från civilsamhället träffades och själva formulerade hur de ville ha ett framtida fritt Palestina. Vad skulle gälla där? Inspirerat av Sydafrikas Freedom Charter bjöd de in politiker från skilda läger för att höra hur de såg på deras tankar och idéer. Tusentals personer deltog. Vi frågade inte vilket parti eller religion de sympatiserade med. Och vi var måna om att det var deltagare från både Västbanken och Gaza och att de kunde kommunicera med varandra trots alla förnedrande gränskontroller.

Journalisten och författaren Anders Ehnmark har i sin essä om Machiavelli skrivit om befrielse och frihet. I ”Maktens hemligheter” pekar han på behovet av att se att det är två helt olika politiska projekt som ställer helt olika krav på en politisk rörelse som vill finnas med både under befrielsen och i den frihet den leder till. Min amatörmässiga tolkning av Machiavellis budskap är att det är – och kommer att vara – den starkaste som bestämmer. Ehnmark, som jag bjöd in till en Palmedag, stärkte min enkla tes med Régis Debrays mer pikanta formulering från en essä om det politiska förnuftet: ”Det är lika absurt att påstå att människan gått fram politiskt som att påstå att hon gjort det erotiskt.”

Inget nytt under solen, alltså. Men, och det är viktigt,

styrkan kan organiseras. Och den, inklusive beslutet om ett våldsmonopol, kan avgöras av många. Vi kallar det för folkstyre, vilket också är definitionen på vår demokrati.

Organisationer starkare än sina ledare

Destillerat till ett enda ord handlar Palmecentrets arbete, för mig, om att organisera. I folkbildning, fackligt samhällsarbete och partipolitiskt samarbete. Genom att gå samman kan vi göra skillnad. Så förstärker civilsamhället den demokratiska infrastrukturen. Men vi kan inte göra det samtidigt och överallt. För att kunna prioritera har vi varit tvungna att välja och svåra är att välja bort. Vi hade gärna haft fler projekt kvar i till exempel Latinamerika eller längre österut i Europa. Men det kräver både resurser och eldsjälares engagemang. Sådana som Åke Söderman från ABF i Gävleborg eller Tormod Neset hos Socialdemokraterna i Oskarshamn. Genom det nybildade Progressive Alliance har vi hittat former för att fortsätta att möta våra socialdemokratiska systerpartier också österut. Och LO har projekt där fackförbunden i Latinamerika samlar sig för bättre socialförsäkringar.

Under mina år byggde Palmecentret större samlande program inriktade på civilsamhället i Burma, Filippinerna, Sydafrika, Zimbabwe, Belarus, Palestina, Bosnien och Hercegovina samt Serbien medan vi hade enskilda projekt i Bolivia, Colombia, Namibia, Pakistan, Moldavien och Västsahara. Partipolitiskt utbyte hade vi med fler socialdemokratiska partier än från dessa länder, inte minst byggde vi ett strukturerat stöd till dem som kämpar i auktoritära stater.

Och så var det detta med principer. Vilka organisationer ska vi stödja? På en resa i Sydafrika tillsammans med vår lokala medarbetare Thoko Matshe besökte vi en vallokal i East London. Jacob Zuma var den kontroversiella presidentkandidaten för ANC. Eftersom vallokalen ännu inte öppnat kunde jag fråga mannen som stod allra längst fram i kön varför han väntat där så länge. Den öppnade ju först om ytterligare en timme.

”Jo, denna dag är min röst lika mycket värd som alla andras så jag vill att den ska vara lång”, svarade han.

Men principen kom i nästa mening efter att han sagt att han inte var särskilt förtjust i Jakob Zuma.

”Men jag röstar på ANC så länge partiet är starkare än sin ledare. Och vi gjorde oss ju av med vår förra.”

Det fick bli ett tydligt motto. Med all respekt för den som syns i första ledet, vi ska stödja organisationer som är starkare än sina ledare.

Fria fackföreningar knutna till arbetsplatserna runt om i världen är arbetarrörelsens hårda kärna. Men hur ser det ut i dag? I auktoritära länder som Ryssland och Kina är det uppenbart på ett annat sätt. Facket är inte sällan regimens förlängda arm. Också i andra delar av världen brottas fackliga kamrater med korruption och pekpinna från staten. Det måste vara en ständig prövning och dialog. Då är lokala medarbetare ett viktigt känslspråk på plats. Min vän Thoko var och är en av flera sådana. För trots att vi är de många rörelse händer det att partier och organisationer kidnappas av sin egen ledning. Det blev Socialistinternationalen ett sorgligt exempel på. Organisationen har tagits över av sin ledning som klamrar sig fast vid sina privilegier. Valen påminner om dem vi bevittnat i den globala idrottsvärlden där röster köpts och sålts.

Att tända ljus eller förbanna mörkret

På våren 2008, en tid innan jag blev generalsekreterare, frågade mig Christian Brangefeldt, som då var aktiv S-student, om jag ville åka med på en resa till Burma. Först skulle vi träffa den del av den burmesiska oppositionen som kallade sig socialdemokratisk. Sedan skulle vi försöka ta oss in i landet där det skulle hållas en folkomröstning om en ny konstitution. Resan var uppbackad av S-studenters Burmautskott och finansierades av Palmecentret.

Många av dem som flytt från Burma av politiska skäl men som fortfarande var aktiva i den politiska kampen slog sig ner i den thailändska staden Mae Sot. Där, på gränsen till Burma, hade också många internationella givarorganisationer sina kontor. I Mae Sot stödde Palmecentret, förutom utbytet med

det burmesiska socialdemokratiska partiet (DPNS) genom ABF och S-studenter, även ett bibliotek och en utställning om politiska fångar. Vi fanns också med i ett projekt där unga S-studenter undervisade barn från flyktinglägren i engelska och mänskliga rättigheter. På andra sidan gränsen låg stora så kallade interna flyktingläger. I Mae Sot bodde vi ett par dagar med Aung Moe Saw och de andra i det socialdemokratiska partiet DPNS ledning på golvet i deras provisoriska partilokal. De hade alla det gemensamt att de suttit mer än femton år i fängelse eller levit i exil och varit åtskilda från sina familjer lika länge. Frågan vi diskuterade med dem och andra grupper i exil var hur de skulle förhålla sig till folkomröstningen om den nya konstitutionen. Den grundlag som skulle ge militären en fjärdedel av platserna i parlamentet samtidigt som det skulle krävas mer än tre fjärdedels majoritet för att ändra i konstitutionen i framtiden. Det var en stabil konstruktion sett med militärens ögon. Oppositionen var naturligtvis emot och uppmanade också till bojkott av valet så länge inte de politiska fångarna släpptes och det inte var möjligt att öppet propagera för ett ”nej”.

Kristian och jag tog oss över gränsen. Vi besökte de erbarmliga flyktinglägren och träffade några dåligt utrustade militära rebellförband från delstaten Kachin som befann sig uppe i bergen.

Tillbaka i Bangkok, ansökte vi om turistvisum och flög till Rangoon. Där träffade vi munkar som deltagit i de stora demonstrationer som hållits i Burma året före, och som nu planerade nästa steg. Vi mötte journalister som stängades med censur och nya och gamla motståndsmän som bidade sin tid. Några av oss nåddes också av rapporter som sade att det innan folkomröstningen skulle dra in en tyfon över landet. Sent på kvällen gick jag ut på vår lilla balkong och såg takpannorna blåsa av från husen runtomkring. När vindarna nådde över femtio meter per sekund föll träd som stått i över hundra år. På morgonen var det mörkt på hotellet där vi bodde. Elen var utslagen och stora delar av innetaket hade ramlat ner. Men vi hade ett möte klockan nio och gick nedböjda i regnet bland glassplitter, elledningar och stora trädkronor. Ingen var där och ingen skulle komma dit. Jag började inse hur bra vi klarat

oss på våra stadiga hotell i jämförelse med dem vi hade besökt dagen innan. I Irrawaddydeltat sydväst om Rangoon hade vattnet på sina håll stigit över sex meter. Människor hade klamrat sig fast på trädstammar men frusit ihjäl under nattens hårda vindar. 140 000 personer omkom i tyfonen. Mellan två och tre miljoner tvingades lämna sina hem. Om den ohyggliga tragedin visste vi inte mycket just då. Efter ett antal resor fram och tillbaka till den förstörda flygplatsen kunde vi efter ett par dagar komma med på ett av de första planen ut ur Burma. I Bangkok väntade oss press från hela världen.

Den som arbetar med demokratiutveckling kan ibland se fönster som plötsligt öppnar sig och lika plötsligt slår igen. Ändå är det oftast det tålmodiga långsiktiga arbetet som gör att vi kan utnyttja de tillfällen som uppstår. Låt mig nämna en person som arbetade på Palmecentret och vars namn jag ofta stötte på när jag åkte österut och träffade fackliga och politiska grupper i Asien: Jan Hodann. Med sin fackliga bakgrund och otvungna nyfikenhet kom Jan i kontakt med förändringsaktörer i bland annat Filippinerna, Indonesien, Hongkong och Burma. Genom honom och hans efterföljande kollegor på Palmecentret och bland medlemsorganisationer har vi kunnat vara på plats när fönstren öppnat sig och när nya språng behöver tas eller försvaras. Våra partners gör i dag ”resor” som liknar dem vår egen svenska arbetarrörelse en gång gjort. I Filippinerna startades bildningsförbundet LEARN med stöd från bland annat Livs, Seko och ABF. LEARN ville informera och utbilda på arbetsplatserna men det var svårt. Då bildade de en facklig paraplyorganisation, APL (numera Sentro). De upptäckte snart de svaga fackliga rättigheterna och startade ett socialdemokratiskt parti, Akbayan, i nära samarbete med Socialdemokraterna i Uppsala. I senaste valet fick deras kandidat, Risa Hontiveros, nästan sexton miljoner röster och är numera senator. Så gjorde de sin resa på knappa tjugo år och är nu en levande förebild för andra progressiva krafter i Asien.

I Indonesien blev GAM-gerillan ett parti och i Hongkong kämpar fackliga demokratiaktivister i motvinden från fastlandet. Burma står mitt i sin egen resa utmanad av etniska konflikter och vårt engagemang där har vuxit kraftigt genom

åren. De flesta av våra burmesiska partners som levde i exil är nu med i demokratibygget inne i landet.

Våra partners lär sig dock mest av varandra. Genom att träffa likasinnade krafter runt om i Asien eller andra delar av världen kan de dela strategier. Tillsammans med Friederich Ebert Stiftung från Tyskland stödjer Palmecentret numera ett vitalt socialdemokratiskt nätverk kallat Socdem Asia. Här träffas socialdemokrater från hela Asien, också de som ännu inte haft kraften eller rätten att bilda ett parti. Ett liknande nätverk är under uppbyggnad i arabländerna och det finns tankar om samma sak i Latinamerika och Afrika.

Starkast bestämmer – den arabiska våren

Den 17 december 2010 tände den arbetslösa akademikern Mohammed Bouazizi eld på sig själv efter att polisen beslagtagit hans grönsaksvagn. Hans liv gick inte att rädda. Många tunisier kände igen sig i Bouazizis livssituation och ett uppror spred sig över landet. Politiska protester växte under våren 2011 i länder i Nordafrika och på Arabiska halvön. Krav ställdes på regimavgångar och demokratiska reformer. Ann Linde och jag for till Tunisien, där jag vågar påstå att den, relativt sett, starka fackliga rörelsen bidrog till att hålla förändringsfönstret öppet. Ur detta växte ett socialdemokratiskt parti med bra relationer till vårt parti här hemma. Tunisien har blivit ett ljus i ett annars ganska utbrett mörker.

I Egypten tog sig också människorna ut på torget. Presidenten avgick men efter vad som ansågs vara fria val genomförde militären en kupp och landet var tillbaka på ruta ett. Också i Syrien tog sig människor ut på gatan för att hävda sina demokratiska rättigheter. När mötesdeltagarna blev fler slogs de ner. I dag vet vi hur illa det gått om än inte hur det slutar. En framgångsfaktor för att oppositionen ska få kraft är att den går samman. Det var vår ambition att möjliggöra detta som gjorde att vi på hösten 2011 bjöd in stora delar av den syriska oppositionen till Sverige. Reza Talebi från ABF i Göteborg och några av hans vänner kom med idén. Det är inte lätt när det ska bjudas in. Vem representerar egentligen vad

och vem har rätt att tala för sitt land? Vi bildade en referensgrupp som bjöd in och tog emot förslag och klagomål. Till konferensen kom män och kvinnor från olika partier, etniska grupper, regioner och yrkesgrupper. I länder med svag legitimitet för regimen får inte minst kulturarbetare bära många förtroende. Det var naturligtvis inte lätt att komma överens. Men kravet på fria och rättvisa val kunde de enas om. Och att regimen måste avgå före det. När de lämnade Stockholm kändes det som om Syrian National Congress kunde bli en kraft. Andra gången vi samlade den syriska oppositionen var splittringen större. Nu fanns också Syrian National Coalition där, som ett nytt paraply för olika grupperingar i konflikt med den syriska regimen. Flera kurdiska grupper ville dock bara delta tillsammans med sina syriska landsmän om de garanterades någon form av autonomi efter att regimen fallit. Ett sådant beslut måste fattas under demokratiska former av det syriska folket menade andra. Trots att vi hade slagit vakt om att kvinnor också skulle vara representerade på dessa möten såg vi att de hamnade vid sidan av. Eftersom också andra aktörer gjorde försök att samla den syriska oppositionen tog vi beslutet att koncentrera oss på kvinnornas deltagande i fredsförhandlingarna och det framtida nationsbygget. Efter att Palmecentret arrangerat möten i Stockholm och Kairo bildades Syrian Woman's Network. Det var spännande, utmanande och lärorikt att vara med och understödja den processen. Vilket inflytande skulle en bloggare i exil ha i förhållande till en organisation som representerade tusentals syriska kvinnor inne i landet när mötet skulle utse sina representanter eller rösta igenom nya stadgar? De grälade, kompromissade och kom överens. I dag har Syrian Woman's Network sitt huvudkontor i Gaziantep i Turkiet. De är engagerade för kvinnors rättigheter i och utanför flyktinglägren, för kvinnors representation i fredsbygget och för det land i fred som en dag ska komma. Deras ledning och medlemmar bjuds regelmässigt in till fredsförhandlingarna i Genève.

Palmecentret gav under min tid också möjlighet för den splittrade iranska oppositionen att träffas i Sverige. Ett arbete som underströk vikten av att arbeta med stor försiktighet. Och jag är säker på att Palmecentret också i fortsättningen kom-

mer att kunna vara en plattform för demokratikämpar runt om i världen som för tillfället inte kan mötas i sitt eget land.

Vikten av att finnas på flera nivåer

Demokrati kräver för sin legitimitet människors rätt och möjlighet att delta i de beslut som påverkar samhället de lever i. Runt om i världen saknar många kvinnor och ungdomar den möjligheten. Under min tid som generalsekreterare har vi haft fokus på att hävda deras självklara mänskliga rätt att få organisera sig och att inte diskrimineras. De ska ha samma makt som andra att forma samhället och sina egna liv.

På Västra Balkan har vår erfarna personal arbetat för att ungdomarna ska våga utmana sina ledare och inte falla in i samma nationalistiska retorik som generationen före dem. Det är inte lätt eftersom partierna tycks drivas dit varje gång det är val. Genom utbyten med andra grupper i Europa har civilsamhället på Balkan kunnat se att det finns alternativ och har med tiden blivit pådrivande när det gäller ansvarsutkrävande av offentlig verksamhet.

Många av Palmecentrets projekt riktar sig till kvinnor. Genom att bidra till att stärka deras position stärks potentialen i hela samhället. Kvinnorna i Zimbabwe organiserade sig och hade stort inflytande på den nya konstitutionen. Ungdomarna på Västra Balkan var de som kunde leda demokratiska processer vidare när deras föregångare fastnade i nationalistisk retorik. Kvinnliga afrikanska parlamentariker kunde ta stöd av varandras erfarenheter. De syriska kvinnorna i flyktinglägren byggde upp en organisation där sexuella trakasserier kunde anmälas. Trots att de mänskliga rättigheterna är individuella är det lättare att hävda dem om man är många.

Kvinnorna i den lilla byn Doma på Västbanken har jag inte glömt. Barbro Ullberg Gardell och Conny Kristensen Gahnström från LO Gotland var deras svenska part. Tanken var till en början att kvinnorna i det patriarkala Palestina skulle få studera sina mänskliga rättigheter, och lite engelska på samma gång. Männen var skeptiska och ville delta i alla möten. För att blidka dem och för att få resurser till sitt projekt startade

kvinnorna också ett handelskooperativ. Av olivolja och getmjölk gjorde de salva och tvål. Nej, Palmecenter har inga expertkunskaper inom området, men verksamheten stärkte kvinnornas position i byn. När jag ett år senare besökte dem igen hade projektet vidgats. De studerade mänskliga rättigheter samtidigt som kommersen växte och nu kunde de också använda sig av komjölk. Och männen nöjde sig med att skicka enbart en utsänd övervakare. När jag var där senaste gången fanns inte längre någon man på plats. De var dock angelägna om att deras fruar fortsatte, för nu hade de börjat tjäna pengar. Det var första gången i den överblickbara historien som kvinnor tjänat egna pengar i byn. Inget mindre än en revolution som sedan spridit sig från by till by.

Namnet Olof Palme öppnar många dörrar. Både till makens korridorer och till gräsrotsprojekt. Bäst är det när vi tillsammans med våra medlemsorganisationer finns på båda dessa nivåer. Att kvinnorna träffas utanför sina hus i Doma kan tyckas litet men det förändrar något i grunden. Möten med presidenten och hans närmaste är också viktigt men ibland är det som om man hört allt det som sägs på ett sådant möte förut. När trycket underifrån kan kombineras med en lyhörd regering kan något hända. Och för att det mötet ska komma till stånd kan Palmecentret spela en viktig roll.

Kunskaper ger ansvar

Det finns få neutrala platser från vilket ett förtryck kan beskådas, antingen är man en del av det eller så kämpar man emot. Det kan låta tuftt och kanske har man inte alltid kraften att agera. Men det finns ett sätt att komma undan ansvar. Man kan säga att man inte vet. En central del i arbetarrörelsens förändringsstrategi är information och utbildning. Detta har varit grunden också för folkrörelsebeståndet. Genom att visa på oegentligheter byggs engagemang, solidaritet och ansvar.

Den borgerliga regeringen skar kraftigt i informationsstödet inom utvecklingssamarbetet efter att den tillträtt 2006. Man kallade den information många organisationer arbetade med för "opinionsbildning" och det var något som inte skulle fi-

nansieras av skattemedel. I vår dialog med Sida kallade vi det för information, men myndigheten var i sin uppdragsgivares klor. Informationsstödet kapades med mer än hälften. Studieverksamheten på Palmecentret drabbades och vi fick prioritera, men styrelsen gav oss också rätt att omfördela. Insamlade medel kan användas för kärnverksamhet och dit hör att informera. Våra partners ute i världen är angelägna om att vi berättar om deras utmaningar. Inte minst de strukturer som hindrar utveckling. Det kan vara handelshinder, ockupation, murar, patriarkala mönster, korruption eller inskränkningar i förenings- och yttrandefrihet.

Som en följd av minskade resurser kom utbildningen och informationsspridningen att i ökad utsträckning inriktas på de länder och teman där vi var verksamma. Berith Andersson och de andra på kommunikationsavdelningen har genom åren lyckats göra många viktiga undantag från den grundverksamheten. Också vi har engagerat oss i fotbolls-VM där arbetsförhållandena varit usla, haft kunskapsseminarier om svensk vapenexport, uppmärksammat att det var 25 år sedan Prag invaderades och stöttat journalister och fotografer. Men de flesta seminarier och kampanjer hade vi tillsammans med våra medlemsorganisationer och våra partners ute i världen. Då kom vi nära vår kärnverksamhet och kunde utveckla vår expertkunskap. Många var de som ringde till Palmecentret när de ville förstå vad som hände i världen. Gällde det till exempel Turkiet eller Burma så var det Helin Sahins och Frida Perjus röster som hördes i etern.

Den som kämpar för en rättvis sak blir snart oemotsändlig lär Mahatma Gandhi ha sagt. Jag har själv haft förmånen att träffa en del personer som satt saken främst. Också framför sin egen person. Men för de som stannat kvar hos mig var kampen mer komplicerad än så. Brahim Dahane från Västsahara har tillbringat många år i marockanskt fängelse för sin kamp för ett fritt Västsahara. Där i cellen frågade han sig med vilken rätt han satte barn till världen som han sedan knappt träffade eller tog något ansvar för. Andra kunde också kämpa men han var barnens enda pappa. Han visade hur han ställt sig emot cellens vägg och diskuterat med sig själv. Där i rum-

met på Palmecentret kämpade han fortfarande med sina kval, vilket berörde mig djupt.

En annan person som just när detta skrivs sitter i ett fängelse utanför Istanbul är den turkiska oppositionsledaren Selahattin Demirtas. Han har också stannat kvar hos mig som en hel person. Han har två döttrar och när han var i Stockholm talade vi alltid om våra barn. Hur de redan lärde oss saker snarare än tvärtom. Han fruktade inte något fängelsestraff – han fruktade att inte vara där med dem. Jag lovade att komma med goda smörgåsar till fängelset om han skulle hamna där. Hundra meter framför fängelset utanför Istanbul blev jag stoppad av polis med kpistar hängande om halsen. Och kanske hade Selahattin då inte haft någon glädje av mitt bröd eftersom han hungerstrejkade i protest mot att han bland annat inte fick träffa sin familj. Nu har han fått göra det, men barnen och Turkiets övriga befolkning behöver honom utanför fängelsemurarna.

Medling

Palmes namn öppnar inte bara dörrar, det är också kopplat till internationellt engagemang utan geopolitiskt egenintresse. Därför passar vi som medlare. Och här spelar också vår alliansfrihet och tidigare neutralitet en roll. Även om medlare med både makt och egenintresse ibland kan komma till nytta. En regering kan göra mycket men ibland är en mer fristående organisation en bättre plattform för känsliga möten och samtal.

Palmecentret har flera gånger använts i medlingsförsök mellan Israel och Palestina. Palmecentrets egna kontakter var tillsammans med Martti Ahtisaari centrala i förhandlingen mellan GAM-gerillan och staten i Indonesien. Med Ahtisaaris stiftelse arbetade vi också för försoning i Thailand. I det senare fallet var det riksdagsledamoten Kent Hårstedt som hade fått frågan. Regeringsföreträdare för både gul- och rödskjortor sökte en försoning och kunde vi bidra till samtalet för fysisk konfrontation ställde vi upp. Vi träffades i Sverige och for med Ahtisaari och hans medarbetare till Bangkok.

Där träffade vi representanter för de olika politiska grupperingarna och även dem som ansåg sig misshandlade av staten. Tony Blair som också kallats in lärde mig de steg som gjorde försoningen på Nordirland möjlig. De politiska parterna i Thailand kunde inte enas om ett regelverk för att lösa sina intressekonflikter. Deras oförmåga att kompromissa bäddade för militären att gå in. Och där sitter de kvar än i dag med uteblivna löften om fria val.

Kent Härstedts kontakter gjorde att vi under en tid också höll samtal med företrädare för både Syd- och Nordkorea. Syftet var att lugna ner det ställningskrig som riskerade att övergå till handling. Utrikesdepartementet under Carl Bildts ledning var informerat, men fick kalla fötter när nordkoreanska ledare skulle landa på Arlanda. Och jag förstår det. En regering måste ta flera hänsyn. Men Härstedt höll i och då kan man finnas där när nya fönster öppnar.

En hel del förhoppningar har knutits till norra Irak och det självstyrande, om än inte självständiga, Kurdistan Regional Government (KRG). Efter kriget tog ekonomin fart och området stack också ut som ett demokratiskt föredöme i en region som präglas av motsatsen. Men också kurderna har konflikter mellan sig. Både djupgående och spridda i flera av grannländerna. Palmecentret fick på hösten 2015 en fråga om vi kunde bidra till att lösa upp det dödläge som förlamade parlamentet i KRG. Det ledande partiet KDP hade utestängt talmannen från sitt eget parlament. Trots att man talade om säkerhetsrisk var det ett övergrepp på en demokratisk institution. Vår partner, det socialdemokratiska partiet PUK, ville att vi skulle medla. Jag mindes det som Jan Eliasson sagt inför ett av mötena med den syriska oppositionen. ”Till att börja med gäller det att de vill komma överens.”

I Stockholm träffade Helin Sahin och Mårten Löfberg från Palmecentret, tillsammans med professor Isak Svensson från Institutet för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet, företrädare för de tre största partierna i KRG. De i sin tur stämde av med ledningen på hemmaplan. Jag höll igen till dess att vi fick ett tydligare ja av KDP:s internationella sekreterare. De var med på tåget. För att balansera vår delegation

frågade vi Fredrik Malm från Liberalerna om han ville vara med. Det ville han och vi kom överens om att lägga svensk partipolitik åt sidan. Faktum är att vi haft flera projekt med andra partiers sidoorganisationer. Det ger oss möjlighet att stå sida vid sida framför meningsmotståndare runt om i världen och säga att vi i första hand är demokrater.

Efter ett flertal förmöten i Stockholm flög vi till Erbil och senare reste vi också i bilkonvoj till Sulaymaniyah och tillbaka. Vi fick frågan om vi ville besöka fronten mot IS. Den fanns några kilometer söderut. Vi avböjde. Vår resa handlade inte om deras viktiga externa kamp utan om den interna. Men det var inte så lätt att lösa problemen. I amerikanernas fort i Erbil var de tydliga. De hade inget emot intern demokrati i KRG-området, tvärtom. Men så länge kurderna där mönstrade sin peshmerga mot deras gemensamma fiende fick kravet på respekt för demokratiska institutioner stå tillbaka. Den tyska utrikesförvaltningen, som jag hade bra kontakt med, resonerade på liknande sätt. En sak i taget. I norra Irak träffade vi alla partier som var representerade i parlamentet. Och visst, de skickade en del förslag och ursäkter genom oss. Och de beslöt sig för att också träffas. Men de som styrde, KDP och president Barzani med familj, hade styrkan på sin sida, ett faktum som minskade deras vilja att komma överens. Ändrar de sig finns Palmecentret där. Det är i kriser som vi provas och jag är rädd att KRG slagit in på den palestinska vägen.

Minst två ska veta vad en gör

En arbetsplats blir aldrig bättre än sina medarbetare, och efter att man slutat är det kollegorna man minns. Palmecentret blev för mig som en stor familj. Ett sätt att kunna arbeta snabbt och se till att många känner sig involverade är att ha roligt tillsammans. Kanske var det mitt bidrag till kollegorna på Palmecentret. Vi har skratat så vi vikt oss dubbla på möten och i fikarummet. Men där fördes också hårda diskussioner. När Laila Naraghi, Mikael Levi och Mårten Löfberg drog igång gällde det att ha på fötterna. Genom att symboliska trösklar ut och in ur rummen slipades bort kunde informatio-

nen flyta bättre. Det tillsammans med en tydlig ansvarsfördelning tror jag hjälpte till.

Under den första tiden slog Olle Burell och Johan Moström rekord i åtgärdslistor. Med ekonomi- och personalchef Lars Löfgren kom en person till oss med en erfaren blick skolad utanför vår rörelse. Han såg till att minst två alltid visste vad en gjorde. Vi fick ordning på ekonomin, byggde upp ett större eget kapital och bestämde oss för att allt elände inte var Sidas fel. Trots allt delade vi i stort sett samma mål som Sida.

Jag slutade aldrig att förvånas över hur kul Magdalena Agrell och Anita Fagerberg och de andra på administrativa enheten verkade tycka att det var att få kritik av våra nya revisorer. De ville verkligen bli bättre. Palmecentret ska följa regler och kunna berätta för dem som finansierar oss vad vi uträttar. Men vi ska inte bli till biståndsproffs. Då blir vi till fritt svävande konsulter och då förlorar vi vår själ. När själen ska vårdas eller andan definieras har det varit ett privilegium att få arbeta med så erfarna ordföranden som Lena Hjelm-Wallén och Wanja Lundby-Wedin. De står stadigt när det blåser och har för länge sedan tappat intresset för det där som kallas egen karriär.

För det långsiktiga solidariska stödet krävs det ett levande engagemang på hemmaplan. Det finns många eldsjälur som nu börjar nå aktningsvärd ålder. Tur då att vi fyller på.

ABF är den medlemsorganisation som vuxit mest på senaste år och den potentialen finns för fler. Ledningsgruppens assistent, Therese Persson, fick ett strukturerat praktikantprogram på plats.

Ibland när jag rest runt för att besöka olika politiska ledare och projekt har man inte kallat organisationen för Palmecentret utan Olof Palme kort och gott. "Olof Palme var här i våras och har lovat komma tillbaka till hösten," sa rektorn för Palmeskolan i det västahariska flyktinglägret. Jag brukade berätta om det för Lisbet Palme. Att hennes fina man finns där ute. Hans gärning lever kvar. Samarbetet med familjen Palme har varit viktigt för mig och en källa till glädje under hela min period. Deras värme, stöd och klokskap är viktig när det gäller. De vet att vårda namnet Palme med eftertanke. Också samarbetet med Palmefonden har fungerat bra, men kan ut-

vecklas. För den som befinner sig utanför blandas vi lätt ihop.

En nära vän till Palmecentret är naturligtvis det socialdemokratiska partiet. Men vi är inte samma sak, trots att vi delar samma mål. Palmecentret ska stå upp för de långsiktiga värden som vår rörelse står för. Trots att den socialdemokratiska regeringen ska vara partikongressens verkställande organ när den innehar den positionen blir det inte alltid så. En regering har, som sagt, många hänsyn att ta. Till skillnad från en socialdemokrati i regeringsställning kan Palmecentret lägga tyngdpunkten vid policy snarare än politik. Därför var vi drivande i erkännandet av Palestina. Därför tror jag man kommer att fortsätta vara det när det gäller Västsahara. Därför är vi kritiska till att svensk vapenexport går till länder som kränker det vi säger att vårt eget försvar ska värna. Därför har vi arbetat för kärnvapennedrustning med målet om ett globalt kärnvapenförbud. Och därför ska Palmecentret peka på nya mål och metoder till gagn för fred, demokrati och mänskliga rättigheter i en allt mer globaliserad värld.

Att det socialdemokratiska partiet ständigt värvar medarbetare från Palmecentret när vi är i regeringsställning får vi väl se som ett gott betyg. Men när båda mina utmärkta pressekreterare, Laila Naraghi och Magnus Nilsson, den ena efter den andra, värvades till Margot Wallströms stab kändes det som vi blivit en farmarklubb.

Nu finns en ny kunnig och chosfri generalsekreterare på plats. Anna Sundström vet att Palmecentret står starkt när det har sina medlemsorganisationer med sig. Tillsammans med partners runt om i världen är Palmecentret en del av en arbetarrörelse vars relevans är beroende av dess förmåga att röra sig i takt med de utmaningar den ställs inför. Jag är tacksam över att hon som verksamhetschef också fanns på plats den mesta av tiden medan jag var där. I en tid då det är lätt att förbanna mörkret vill hon hitta motkrafter mot den populism och nationalism som blåser över världen. När jag gick till henne med problemen, för det hade vi ständigt nya, kunde vi diskutera olika alternativ. Och en sak förmedlade hon alltid klart och tydligt: "Vi kommer att lösa det."

”Vi ska inte vara en dagslända”

EN INTERVJU MED WANJA LUNBY WEDIN

TEXT: JESPER BENGTSOON

”Palmecentret har utvecklats genom åren och blivit en väldigt stark aktör för ett samarbete som betonar organisationsutveckling och folkrörelser. Ett samarbete som drivs av övertygelsen att människor växer och utvecklas tillsammans.”

Det säger Wanja Lundby Wedin. Mellan 2013 och 2018 var hon ordförande för Palmecentret, men redan på 1990-talet, när hon var vice ordförande för LO, satt hon i styrelsen för centret.

Under de här åren har hon sett hur Palmecentret vuxit och blivit en etablerad del av svenskt bistånd.

– När jag kom in som ordförande var vi i ett brytningsskede. Vår verksamhet hade på ganska kort tid blivit mycket större. Vi var tvungna att leva upp till Sidas regelverk, där kraven på en ganska detaljerad redovisning hade blivit allt hårdare. Men vi anpassade oss till de nya reglerna och hittade bra rutiner som har fungerat.

Nu är vi en stark aktör med organisationsutveckling, demokrati och mänskliga rättigheter som huvudområden.

På samma sätt som flera tidigare ordföranden och generalsekreterare, som skrivit eller uttalat sig i den här skriften, betonar Wanja Lundby-Wedin att folkrörelseaspekten av Palmecentrets verksamhet måste finnas både i de länder där centret är verksamt och i arbetet här hemma i Sverige.

– En viktig del av mitt arbete som ordförande har handlat om att Palmecentrets medlemsorganisationer och ledamöterna i styrelsen ska känna sig delaktiga. Palmecentret ska vara

en arena för gemensamma diskussioner om fackliga och politiska frågor och facklig-politiskt samarbete på internationell nivå. Utan det engagemanget på hemmaplan, utan svenska organisationer och folkrörelser som ser Palmecentret som en viktig aktör i biståndet, då blir vi bara en aktör för att förmedla statligt bistånd inom våra specialområden. Det kan vi inte nöja oss med.

Det finns också en särskild poäng med att arbetarrörelsens olika grenar samlas under Palmecentrets paraply.

– När både den fackliga och den politiska delen av arbetarrörelsen är med i verksamheten och diskussionerna här hemma är det enklare för oss att förklara varför ett facklig-politiskt samarbete är viktigt när vi kommer ut till våra samarbetspartners ute i världen. Vi kan förstås inte resa runt i världen och sälja in den svenska modellen, men vi kan ta med oss våra egna goda erfarenheter av hur viktigt det är med en bra partsamverkan och hur våra samarbetspartners själva kan utveckla ett samarbete mellan socialdemokratiska partier och fackliga organisationer.

– Det handlar inte minst om en strategi för att stärka det civila samhället som helhet.

Wanja Lundby-Wedin tar Filippinerna som exempel. Där samarbetar centret bland annat med det socialdemokratiska partiet Akbayan, men också med en rad organisationer inom den filippinska fackföreningsrörelsen. Arbetet har bland annat lett fram till landets första gemensamma fackliga paraplyorganisation, Sentro.

Det gemensamma facklig-politiska arbetet kan utmana en korrupt verklighet där problemen är omfattande. Fasta anställningar ersätts av korttidskontrakt, dåliga arbetsvillkor och låga löner. Arbetsgivare och lokala makthavare motarbetar facklig organisering genom trakasserier och avskedanden. I parlamentet har Akbayan drivit frågor om arbetares rättigheter, men också om reproduktiv hälsa, jämställdhet och en rad andra progressiva krav.

För Wanja Lundby-Wedin är Filippinerna också ett bra exempel på betydelsen av att vara uthållig i arbetet med partners i andra delar av världen.

– Ibland är det ett steg fram och två tillbaka. Filippinerna har under långa tider haft en negativ politisk utveckling. Det skulle kunna vara ett skäl att dra sig ur, för att det just nu är svårt att nå stora framgångar. Men just för att vi har varit där så länge och har stor trovärdighet, så har vi tillsammans bidragit till att de kan överleva som parti och facklig-politisk rörelse. Vi uppnår mer genom att visa att vi orkar hålla ut. Att vi inte är en dagslända.

Sedan räknar Wanja Lundby-Wedin upp en rad projekt och samarbetsländer där det varit på samma sätt. Utvecklingen går inte alltid i rätt riktning, men den som är uthållig kommer förr eller senare att få se resultat, och det finns alltid små eller stora framsteg att glädjas åt.

– Vi finns ofta i unga demokratier och där är det inte ovanligt att det kommer bakslag. Det skulle nästan vara förvånande om det inte blev det.

Hon nämner bland annat Burma. Där har Palmecentret varit engagerat i över 25 år. Först i samarbete med demokratiaktivister och frivilligorganisationer i exil, ofta startade av flyktinggrupper på den thailändska sidan av gränsen. När demokratiprocessen startade inne i Burma omkring 2010 flyttade många av dessa organisationer in i landet och Palmecentret har fortsatt att arbeta med dem där. Men på senare år har utvecklingen gått åt fel håll. Trycket mot det civila samhället har hårdnat. Inge fler steg har tagits i demokratiprocessen. I Rakhinestaten i västra Burma har folkgruppen rohingya trasslats, mördats och drivits på flykt.

– Det är förstås en väldigt oroväckande utveckling. Men eftersom vi varit där så länge finns det ändå en kärna att arbeta med. Jag såg på nätet nyligen hur en bok som heter ”How to run a trade union”, som vi tog fram för tre år sedan på engelska, nu översatts och används på kurser i Burma. Även sådana små steg kan spela roll i det långa loppet.

Wanja Lundby-Wedin talar gärna om vikten av engagemang. Att Palmecentret måste kunna aktivera och engagera många här hemma i Sverige, och vara den där viktiga plattformen för arbetarrörelsens internationella arbete, och en arena för att diskutera internationella frågor. Men hur ser en verksamhet ut

som engagerar många? Hur ska centret göra i framtiden?

– Ett sätt är att erbjuda olika former av projekt. Dels sådana där medlemsorganisationerna äger hela projektet, och sköter allt från genomförande till ekonomi, rapportering och uppföljning. Dels projekt där de inte själva behöver ta det administrativa ansvaret. Det kan Palmecentret göra. Det kan bli för mycket om man ute på lokalplanet eller regionalt ska göra allt på egen hand. Sedan behöver vi stärka banden ytterligare mellan Palmecentret och medlemsorganisationerna, och även med deras medlemmar. Fler borde till exempel gå in och bli månadsgivare till Solidaritetsfonden.

– Jag möter ofta ett stort engagemang när jag är ute i arbetarrörelsens olika organisationer, inte minst bland de yngre. Unga är nästan alltid internationellt engagerade. I en tid då mycket av den nationella politiska debatten handlar om helt andra saker, hårdare tag, skärpta lagar, kan det vara bra att höja blicken och se vikten av den internationella solidariteten. Och det är helt i Olof Palmes anda.